

**Problemy
Prawa
Prywatnego
Międzynarodowego**

TOM 36

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
WYDAWNICTWO

Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego

Tom 36

pod redakcją
Maksymiliana Pazdana

Zespół Redakcyjny

Maksymilian Pazdan (redaktor naukowy, Akademia Leona Koźmińskiego)
Wojciech Popiołek (zastępca redaktora naukowego, Uniwersytet Śląski w Katowicach)
Witold Kurowski (sekretarz Redakcji, Uniwersytet Śląski w Katowicach)
Maciej Zachariasiewicz (sekretarz Redakcji, Akademia Leona Koźmińskiego)

Rada Naukowa

Christian von Bar (Universität Osnabrück), Andrea Bonomi (University of Lausanne),
Cristina González Beilfuss (University of Barcelona), Paul Lagarde (Université Paris I),
Rett R. Ludwikowski (The Catholic University of America), Heinz-Peter Mansel (Uni-
versität zu Köln), Dieter Martiny (Europa-Universität Viadrina), Andrzej Mączyński
(Uniwersytet Jagielloński), Paul Meijknecht (Universiteit Utrecht), Cezary Mik (Uni-
wersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego), Jerzy Poczobut (Uniwersytet Warszawski),
Jerzy Rajski (Uniwersytet Warszawski), Andrzej Szumański (Uniwersytet Jagielloń-
ski), Luboš Tichý (Univerzita Karlova), Zdeněk Kučera (Univerzita Karlova)

Nazwiska recenzentów publikowane są na stronie internetowej czasopisma
The names of reviewers are published on the journal's website
<https://journals.us.edu.pl/index.php/PPPM/recenzenci>

Adres Redakcji

„Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego”
Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
40-007 Katowice, ul. Bankowa 11b
tel. (032) 359 18 03; e-mail: pppm@us.edu.pl

Publikacja jest dostępna w wersji elektronicznej:

www.journals.us.edu.pl

Central and Eastern European Online Library

www.cceol.com

Spis treści

Artykuły

Kamil Wielgus: Zbycie przedsiębiorstwa (w znaczeniu przedmiotowym) w prawie prywatnym międzynarodowym	5
Arkadiusz Gawron: Wyznaczenie statutu zabezpieczenia społecznego a związanie sądu zaświadczeniem A1	45
Dariusz Fuchs: Wykładnia pojęcia państwa członkowskiego UE umiejscowienia ryzyka ubezpieczeniowego według rozporządzenia UE Rzym I w świetle orzecznictwa TSUE	67
Maurycy Ostaszewski: Konkurencja statutów na gruncie kwalifikacji kolizyjnoprawnej wymogu zgody organu właścicielskiego spółki na zawarcie przez nią wybranych kategorii umów z jej funkcjonariuszami bądź na ich rzecz	107

Contents

Articles

Kamil Wielgus: Divestiture of the Entirety of the Assets of the Enterprise in Private International Law	5
Arkadiusz Gawron: The Law Applicable to Social Security and the Court's Obligation to Accept the A1 Certificate	45
Dariusz Fuchs: The Location of Insurance Risk in a Member State of the European Union under the Rome I Regulation in the Light of CJEU Case Law	67
Maurycy Ostaszewski: The Competition of Laws with Respect to the Requirement of Consent of the Ownership Body of the Company for Conclusion of the Selected Types of Contracts with Its Officers	107

Kamil Wielgus^{a)}

 <https://orcid.org/0000-0002-1781-3134>

Zbycie przedsiębiorstwa (w znaczeniu przedmiotowym) w prawie prywatnym międzynarodowym*

Abstract: The article focuses on the question of the law applicable to the sale or lease of the entirety of the assets of the enterprise in private international law. The author adopts the understanding of an enterprise in terms of its subject matter — a collection of assets tradable on a contractual or statutory basis (e.g., inheritance). The paper focuses on acts concerning an enterprise, which are effectuated between the living (*inter vivos*). The issue of acquiring an enterprise *mortis causa* is not covered. The main thesis defended in the article is the interpretation about the uniform law applicable to the right to an enterprise in the conflict of laws (as an opposite view to the concept of the severance of the law applicable to the enterprise). The text consists of the following parts: 1) comparative remarks, 2) transfer of an enterprise in the norms of uniform law, 3) determination of the law applicable to an enterprise, 4) scope of the law applicable to the enterprise in conflicts law, 5) the law applicable to contracts involving an enterprise, 6) the law applicable to the liability of the purchaser for the debts of an enterprise, 7) conclusion.

Keywords: enterprise — conflict of laws — contractual transfer of an enterprise — property law — liability for obligations of an enterprise — law applicable to an enterprise

---

^{a)} Dr, Uniwersytet Jagielloński, kamil.wielgus@uj.edu.pl.

* Publikacja powstała w ramach realizacji projektu badawczego pt. „Wirtualne zabezpieczenie kredytu? Zabezpieczenia na dobrach cyfrowych”, nr projektu 2022/45/B/HS5/02952, finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki.

1. Zbycie przedsiębiorstwa w prawie merytorycznym

Przedsiębiorstwo może być rozumiane w prawie cywilnym¹ nie tylko jako przedsiębiorca (ujęcie podmiotowe) czy jako działalność gospodarcza (ujęcie funkcjonalne), lecz także jako zorganizowany zespół składników (również niematerialnych) przeznaczony do prowadzenia działalności gospodarczej (ujęcie przedmiotowe, zob. np. art. 55¹ k.c.²)³. Interpretacje i rozwiązania przyjmowane w europejskich porządkach prawnych w zakresie tego ostatniego znaczenia nie odbiegają bardzo od siebie (z często jednak doniosłymi różnicami, np. co do prawa francuskiego), co pozwala na wspólne zaprezentowanie analizowanej problematyki.

Przedsiębiorstwo w znaczeniu przedmiotowym na ogół jest uznawane za samodzielny przedmiot obrotu między żyjącymi (*inter vivos*, np. art. 55² k.c., pośrednio zob. też § 25 HGB⁴, § 1409 ABGB⁵ i § 38 UGB⁶; umowy te powszechnie określa się jako *asset deal*⁷). Obejmuje ono składniki majątkowe takie jak prawa (np. rzeczy ruchome i nieruchome, wierzytelności, prawa własności intelektualnej, prawo do firmy), długi (choć nie zawsze) czy stosunki pracownicze⁸. Niejasna jest jednak w pewnych systemach relacja przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym do firmy

¹ Inaczej należy rozumieć przedsiębiorstwo na tle innych gałęzi prawa, np. w zakresie ochrony konkurencji. Zob. T. Ackermann, *Das Unternehmen als wirtschaftliche Einheit: Zur Expansion eines unionskartellrechtlichen Konzepts*, „Zeitschrift für Europäisches Privatrecht” 2023, Heft 3, s. 529—565.

² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. — Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. 2024, poz. 1061 z późn. zm.; dalej: k.c.).

³ R. Morek, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, W. Borysiak, wyd. 33, Legalis 2024, art. 55¹, nt., 29—38.2.

⁴ Niemiecki kodeks handlowy (*Handelsgesetzbuch*) z dnia 10 maja 1897 r., ostatnio zmieniony przez ustawę z dnia 23 października 2024 r. (BGBl. 2024 I Nr. 323; dalej: HGB).

⁵ Austriacki kodeks cywilny (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch*) z dnia 1 czerwca 1811 r., ostatnio zmieniony przez ustawę z dnia 17 kwietnia 2024 r. (BGBl. I Nr. 33/2024; dalej: ABGB).

⁶ Austriacki kodeks przedsiębiorców (*Unternehmensgesetzbuch*) z dnia 1 stycznia 2007 r., ostatnio zmieniony przez ustawę z dnia 30 grudnia 2023 r. (BGBl. I Nr. 187/2023; dalej: UGB).

⁷ W przeciwieństwie do tzw. *share deal*, polegające na zbyciu przedsiębiorstwa przez udziały w spółce prawa handlowego, która dysponuje tytułem do tego przedsiębiorstwa. Zob. np. S. Göthel, in: *Internationales Vertragsrecht. Das internationale Privatrecht der Schuldverträge*, Hrsg. Ch. Reithmann, D. Martiny, Verlag Dr. Otto Schmidt KG, Köln 2015, s. 1356—1357; L. Flener, in: *Erbrecht und Vermögensnachfolge*, Hrsg. M. Gruber et al., Springer-Verlag, Wien 2018, s. 1098—1099.

⁸ W prawie niemieckim M. Weber, M. Schulz, in: *Handbuch Unternehmenskauf*, Hrsg. H. Hölters, Verlag Dr. Otto Schmidt KG, Köln 2022, s. 855—856.

przedsiębiorcy — czy stanowi ona element zewnętrzny względem przedsiębiorstwa (np. w prawie polskim, art. 43⁹ § 1 i art. 55¹ k.c.)⁹, czy może składnik przedsiębiorstwa (np. prawo niemieckie, gdzie według § 23 HGB firma nie może być zbyta bez przedsiębiorstwa)¹⁰. Przedsiębiorstwo to stanowi masę majątkową bądź osobne prawo (podmiotowe) do zbioru składników majątkowych przeznaczonych do działalności gospodarczej (tak np. zbiorowe ujęcie francuskiego *fonds de commerce*¹¹; charakter prawny przedsiębiorstwa jest jednak niezwykle skomplikowany¹²), które — jak się powszechnie przyjmuje — mogą podlegać obrotowi na podstawie m.in. umowy sprzedaży, zamiany czy darowizny¹³. Zbycie przedsiębiorstwa nie stanowi więc umowy nazwanej, lecz konstrukcję prawną wtłaczaną w ogólne zasady umów obligacyjnych i rzeczowych (czy zobowiązujących ze skutkiem rozporządzającym). Zasadniczą zaletą (i funkcją) zbywania przedsiębiorstwa jest możliwość przeniesienia w ten sposób całości składników majątkowych wraz z dobrami niemajątkowymi, w tym np. *know-how*, renomy czy klienteli, które na ogół często nie mogłyby stanowić samodzielnego przedmiotu obrotu. W prawie francuskim według niektórych poglądów te dobra niematerialne — stanowiące funkcjonalny odpowiednik przedsiębiorstwa — są objęte prawem określanym jako *fonds de commerce*¹⁴. Wyróżnienie kategorii

⁹ Na temat rozróżnienia nazwy przedsiębiorstwa oraz firmy M. Habdas, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, T. 1, *Część ogólna (art. 1—125)*, red. M. Frasz, M. Habdas, LEX 2018, art. 55¹, uw. 21. Zob. też G. Żmij, *Firma w prawie prywatnym międzynarodowym*, C.H.Beck, Warszawa 2013, s. 14—16.

¹⁰ Analizę porównawczą zob. G. Żmij, *Firma w prawie prywatnym...*, s. 16—18.

¹¹ J. Derruppé, T. de Ravel d'Esclapon, *Fonds de commerce*, Dalloz 2016, nb. 28.

¹² R. Morek, w: *Kodeks cywilny. Komentarz...*, 2024, art. 55¹, nt. 4—15.2. Szeroki przegląd koncepcji międzynarodowo R. Stroiński, *Przedsiębiorstwo, charakter prawny oraz zbycie w prawie amerykańskim, francuskim i polskim*, C.H.Beck, Warszawa 2003, passim; K. Górniak, *Prawo własności przedsiębiorstwa (art. 55¹ KC): treść, rozporządzenie i ochrona*, „Studia Prawa Prywatnego” 2022, nr 2, s. 6—17. W prawie niemieckim przedsiębiorstwo jest zbiorem praw, H. Wieling, T. Finkenauer, *Sachenrecht*, Springer-Verlag, Wien 2020, s. 28. W prawie austriackim L. Flener, in: *Erbrecht und Vermögensnachfolge...*, s. 1091.

¹³ W prawie polskim zob. R. Morek, w: *Kodeks cywilny. Komentarz...*, 2024, art. 55², nt. 13. W prawie niemieckim jako sprzedaż prawa czy innego przedmiotu — § 453 BGB, zob. F. Maultzsch, in: *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 4/1. Schuldrecht — Besonderer Teil I/1. §§ 433—480. CISG*, Hrsg. H. Oetker, Beck Online 2024, § 453, nb. 29. W prawie austriackim w zakresie sprzedaży rzeczy niecielesnych jako sprzedaży przedsiębiorstwa L. Flener, in: *Erbrecht und Vermögensnachfolge...*, s. 1091, 1099.

¹⁴ J. Derruppé, T. de Ravel d'Esclapon, *Fonds de commerce...*, nb. 4, 112 i n. Zob. też w prawie polskim R. Stroiński, *Przedsiębiorstwo...*, s. 181 i n.; K. Górniak, *Prawo własności przedsiębiorstwa...*, s. 10.

przedsiębiorstwa ma również znaczenie dla jego ochrony. W doktrynie sprawą dyskusyjną jest, czy dysponent przedsiębiorstwa może korzystać z roszczeń petytoryjnych (na zasadzie roszczenia windykacyjnego do całego przedsiębiorstwa)¹⁵. Taka wykładnia zdaje się być skorelowana z założeniem o uznaniu wyróżnienia prawa podmiotowego do przedsiębiorstwa.

Możliwe jest ponadto zbycie „części” przedsiębiorstwa, co rozumie się jako istotną część jego składników wyodrębnioną organizacyjnie, nadającą się do samodzielnej działalności, czy nawet pewien „oddział” szerszego przedsiębiorstwa (co może być również interpretowane jako więcej niż jedno przedsiębiorstwo — kwestia jest dyskusyjna)¹⁶. W niektórych porządkach (np. w prawie polskim) przyjmuje się, że zbycie takiej „części” przedsiębiorstwa nie jest zbyciem samego przedsiębiorstwa, i przepisy regulujące przedsiębiorstwo i jego zbywanie mogą być stosowane co najwyżej *per analogiam*¹⁷.

Zbycie (nabycie) przedsiębiorstwa może być ponadto dokonywane na podstawie czynności *mortis causa* (np. umowy spadkowej)¹⁸. Kwestia ta nie jest jednak przedmiotem analizy i zasługuje na osobne opracowanie¹⁹.

Wskazuje się czasem, że do zbycia przedsiębiorstwa należy stosować mechanizm prawny właściwy dla danego systemu do przenoszenia praw majątkowych (zwłaszcza rzeczowych) w danym systemie prawnym (np. umowy zobowiązująco-rozporządzającej, art. 155 § 1 k.c.; na podstawie odrębnie zawartej umowy rozporządzającej w prawie austriackim)²⁰. Nie jest to w każdym wypadku wniosek oczywisty, skoro przedsiębiorstwo w wielu systemach prawnych nie stanowi „rzeczy” jako przedmiotu prawa rzeczowego (np. w prawie polskim, art. 45 k.c.; niemieckim²¹ —

---

¹⁵ W polskim prawie pozytywnie M. Habdas, w: *Kodeks cywilny. Komentarz...*, art. 55¹, uw. 43—45.

¹⁶ L. Flener, in: *Erbrecht und Vermögensnachfolge...*, s. 1093. W prawie polskim uchw. SN z 25.06.2008, III CZP 45/08, OSNC 2009 nr 7—8, poz. 97, s. 44. Zob. też R. Morek, w: *Kodeks cywilny. Komentarz...*, 2024, art. 55², nt. 60—64.

¹⁷ M. Habdas, w: *Kodeks cywilny. Komentarz...*, art. 55¹, uw. 48.

¹⁸ L. Flener, in: *Erbrecht und Vermögensnachfolge...*, s. 1093.

¹⁹ W prawie polskim materialnym szeroko K. Górniak, *Sukcesja przedsiębiorstwa na wypadek śmierci przedsiębiorcy*, C.H.Beck, Warszawa 2023, *passim*. Na temat dziedziczości składników przedsiębiorstwa — zob. J. Górecki, *Prawo właściwe dla czynności prawnych związanych z zarządem sukcesyjnym*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2020, t. 26, s. 195—196.

²⁰ R. Morek, w: *Kodeks cywilny. Komentarz...*, 2024, art. 55², nt. 15. W prawie austriackim L. Flener, in: *Erbrecht und Vermögensnachfolge...*, s. 1099.

²¹ H. Wieling, T. Finkenauer, *Sachenrecht...*, s. 28.

zob. § 90 BGB²²; w prawie austriackim jest to mniej kontrowersyjne ze względu na szerokie rozumienie rzeczy — § 285 ABGB — choć przedsiębiorstwo nie jest zarazem zbiorem rzeczy według § 302 ABGB i nie jest przedmiotem własności²³), ale stanowi zbiór rzeczy oraz nawet zbiór dóbr niematerialnych (masę majątkową) czy nawet *per se* dobro niematerialne (w prawie francuskim *fonds de commerce*²⁴). Niemniej jednak przedsiębiorstwo może stanowić jeden przedmiot umowy zobowiązującej (np. sprzedaży) zbywany *uno actu*²⁵.

Sporne jest, na jakiej zasadzie następuje przejście zbywanego przedsiębiorstwa. Według jednego poglądu składniki przedsiębiorstwa przechodzą na zasadzie szeregu sukcesji syngularnych²⁶. Według drugiego poglądu przejście przedsiębiorstwa następuje jako całość na zasadzie sukcesji uniwersalnej²⁷. Na tle pierwszego stanowiska każdy składnik przedsiębiorstwa, mimo że w świetle treści umowy obligacyjnej stanowi część zbywanej masy majątkowej (jako jedność), musi być przeniesiony z osobna, zgodnie z regułami dla niego właściwymi (np. wydanie rzeczy ruchomych, cesja wierzytelności i zawiadomienie dłużnika o cesji, wpis do rejestru nieruchomości czy ruchomości)²⁸. Na tle tego stanowiska nie jest możliwe objęcie jedną umową rozporządzającą przedsiębiorstwa jako *uno actu*²⁹. Wynika to, jak się podnosi, z ogólnej zasady prawa rzeczowego — zasady szczególności: każde prawo rzeczowe jest przypisane do określonego, pojedynczego składnika majątku, a nie do majątku jako takiego³⁰. Stosuje się także w tym zakresie ograniczenia lub wyłączenia dopuszczalności przeniesienia poszczególnych składników tego przedsiębiorstwa wynikające z przepisów ustawy, zastrzeżenia

²² Niemiecki kodeks cywilny (*Bürgerliches Gesetzbuch*) z dnia 18 sierpnia 1896 r., ostatnio zmieniony przez ustawę z dnia 23 października 2024 r. (BGBl. 2024 I Nr. 323; dalej: BGB).

²³ Kwestia ta jest sporna. B. Puck, *Unternehmenskauf*, Menzsche Verlags – und Universitätsbuchhandlung, Wien 1996, s. 3; L. Flener, in: *Erbrecht und Vermögensnachfolge...*, s. 1091.

²⁴ Wskazuje się, że *fonds de commerce* nie są tym samym co przedsiębiorstwo handlowe, ale jego elementem, choć stanowią najbliższy wyraz tego rodzaju przedsiębiorstwa. J. Derruppé, T. de Ravel d'Esclapon, *Fonds de commerce...*, nb. 3–4.

²⁵ B. Puck, *Unternehmenskauf...*, s. 3.

²⁶ W prawie austriackim L. Flener, in: *Erbrecht und Vermögensnachfolge...*, s. 1099.

²⁷ W prawie polskim K. Górniak, *Prawo własności przedsiębiorstwa...*, s. 7–9, 26–29.

²⁸ L. Flener, in: *Erbrecht und Vermögensnachfolge...*, s. 1099.

²⁹ W prawie austriackim B. Puck, *Unternehmenskauf...*, s. 3. W prawie niemieckim J. Wilhelm, *Sachnerecht*, Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, Berlin—New York 2010, s. 12–13.

³⁰ W prawie austriackim B. Puck, *Unternehmenskauf...*, s. 4. W prawie niemieckim J. Wilhelm, *Sachnerecht...*, s. 12–13.

umownego lub właściwości zobowiązania³¹. Konsekwentnie tych ograniczeń w obrocie poszczególnymi składnikami nie stosuje się przy założeniu, że przedsiębiorstwo przechodzi na nabywcę na zasadzie sukcesji uniwersalnej.

Prawo może przewidywać stosowny wymóg co do formy dla zbycia przedsiębiorstwa (np. podpisy notarialnie poświadczone, art. 75¹ § 1 k.c.), czy też formy takiej nie przewidywać, chyba że w skład zbywanego przedsiębiorstwa wchodzi składniki wymagające kwalifikowanej formy dla obrotu (np. nieruchomości, § 311b ust. 1 i 3 BGB)³². Statuowany jest czasem także wymóg ujawnienia faktu zbycia przedsiębiorstwa we właściwym rejestrze (np. art. 75¹ § 2 k.c.; dla kontrastu — analogiczna przesłanka nie jest wymagana np. w prawie austriackim)³³.

Wraz z nabywanym przedsiębiorstwem nabywcę obciążają zobowiązania związane z tym przedsiębiorstwem, za które ponosi on odpowiedzialność (np. art. 55⁴ k.c. — zob. uchylony art. 526 k.c., § 38 UGB i § 1409 ABGB, § 25 HGB³⁴ czy uchylony § 419 BGB; § 181 OR³⁵)³⁶. Nabycie to następuje *ex lege* i bez potrzeby dokonywania dodatkowej umowy o przejęcie długu³⁷. Zbywca zresztą nadal odpowiada obok nabywcy za te zobowiązania³⁸. Nie tyczy się to jednak stosunków o charakterze osobistym³⁹. Odpowiedzialność nabywcy nie obejmuje również pozostałych, prywatnych długów zbywcy⁴⁰. Niektóre systemy prawne przejście odpowiedzialności wiążą z nabyciem danego majątku przedsiębiorstwa (art. 55⁴ k.c.), a niektóre — z prowadzeniem firmy nabywanego przedsiębiorstwa (§ 25 ust. 1 HGB). Przejście odpowiedzialności stosuje się także

---

³¹ W prawie polskim zob. uchw. SN z 25.06.2008, III CZP 45/08, OSNC 2009 nr 7—8, poz. 97, s. 44.

³² M. Weber, M. Schulz, in: *Handbuch Unternehmenskauf...*, s. 856, 876; F. Maultzsch, in: *Münchener Kommentar...*, § 453, nb. 29.

³³ L. Flener, in: *Erbrecht und Vermögensnachfolge...*, s. 1100.

³⁴ Nabycie w prawie niemieckim jest rozumiane szeroko, również jako nabycie na podstawie umowy najmu. S. Tiedemann, *Die Haftung aus Vermögensübernahme im internationalen Recht*, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1995, s. 21.

³⁵ Szwajcarski kodeks zobowiązań (*Obligationenrecht*) z dnia 30 marca 1911 r., ostatnio zmieniony ustawą z dnia 19 czerwca 2020 r. (AS 2022 109; dalej: OR).

³⁶ W prawie austriackim szerzej B. Puck, *Unternehmenskauf...*, s. 3; L. Flener, in: *Erbrecht und Vermögensnachfolge...*, s. 1100. W prawie niemieckim M. Weber, M. Schulz, in: *Handbuch Unternehmenskauf...*, s. 859. Przegląd porządków S. Tiedemann, *Die Haftung aus Vermögensübernahme...*, s. 20 i n.

³⁷ S. Tiedemann, *Die Haftung aus Vermögensübernahme...*, s. 21.

³⁸ Tak w prawie austriackim L. Flener, in: *Erbrecht und Vermögensnachfolge...*, s. 1102.

³⁹ Ibidem, s. 1100.

⁴⁰ S. Tiedemann, *Die Haftung aus Vermögensübernahme...*, s. 22.

w przypadku zbycia „części” przedsiębiorstwa⁴¹, choć pogląd ten bywa czasem kwestionowany w niektórych państwach⁴². Odpowiedzialność ta może mieć charakter ograniczony *pro viribus patrimonii* czy do należytej staranności nabywcy (np. art. 55⁴ k.c.; § 1409 ABGB, choć zob. § 38 UGB), ale może też mieć charakter nieograniczony (np. art. 181 OR, § 25 HGB). Podczas gdy w prawie polskim art. 55⁴ k.c. uznaje się za bezwzględnie wiążący, na tle prawa austriackiego (§ 38 UGB) czy niemieckiego (§ 25 ust. 2 HGB) dopuszczalne są modyfikacje omawianej normy pod warunkiem publikacji w rejestrze przedsiębiorców⁴³. W szczególności i nawet odrębny sposób nabycie przedsiębiorstwa wpływa na stosunki pracownicze, wówczas bowiem nabywca staje się nowym pracodawcą w miejsce zbywcy (np. art. 23¹ k.p.⁴⁴, § 613a BGB).

2. Zbycie przedsiębiorstwa w prawie międzynarodowym

Niejednokrotnie nabycie przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym odbywa się w obrocie międzynarodowym. Może to rodzić problemy na tle prawa kolizyjnego. Przy czym nabycie przedsiębiorstwa nie jest szczególnie regulowane przez akty prawa międzynarodowego stanowiące normy jednolite⁴⁵. Zwłaszcza sprzedaż przedsiębiorstwa nie mieści się w zakresie zastosowania Konwencji Narodów Zjednoczonych z 1980 r. o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów (CISG)⁴⁶. Dominuje zapatrywanie, że pojęcie towaru odnosi się jedynie do materialnych rzeczy ruchomych. W doktrynie niemieckiej wskazuje się, że sprzedaż przedsiębiorstwa mogłaby podlegać pod CISG, jeżeli na podstawie jednej umowy byłyby zbywane wszelkie ruchomości przedsiębiorstwa, a na podstawie drugiej umowy wszelkie inne składniki, jak nieruchomości,

⁴¹ Tak na tle § 38 UGB L. Flener, in: *Erbrecht und Vermögensnachfolge...*, s. 1100.

⁴² W prawie polskim zob. wyr. SN z 30.01.1997, III CKN 28/96, OSNC 1997, nr 5, poz. 65; M. Habdas, w: *Kodeks cywilny. Komentarz...*, art. 55¹, uw. 48.

⁴³ L. Flener, in: *Erbrecht und Vermögensnachfolge...*, s. 1102.

⁴⁴ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. — Kodeks pracy (t.j. Dz.U. 2023, poz. 1465 z późn. zm.; dalej: k.p.).

⁴⁵ Na temat relacji do norm kolizyjnych zob. M. Czepelak, *Międzynarodowe prawo zobowiązań Unii Europejskiej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 168—170. Zob. też art. 1 ust. 1 lit. b) CISG.

⁴⁶ Konwencja Narodów Zjednoczonych o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów sporządzona w Wiedniu dnia 11 kwietnia 1980 r. (Dz.U. 1997, nr 45, poz. 286; dalej: CISG).

prawa czy stany faktyczne⁴⁷. Taka sytuacja należy do rzadkości. Prezentowany jest także pogląd, że jeżeli w skład przedsiębiorstwa wchodzi w dominującej części ruchomości, a pozostałe jego składniki mają znaczenie marginalne, to wówczas CISG znajdzie zastosowanie⁴⁸. Konwencja rozstrzyga jednak głównie kwestie związane ze statutem obligacyjnym, ale nie rozstrzyga kwestii prawnorzeczowych, które należy rozpatrywać odrębnie z perspektywy kolizyjnej i merytorycznej.

3. Ustalenie prawa właściwego dla przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym

Problematyka zbycia przedsiębiorstwa najczęściej rozpatrywana jest z perspektywy prawa rzeczowego czy na styku prawa rzeczowego i handlowego, choć bezspornie dochodzi w tym zakresie do splotu różnorodnych zagadnień prawnych (m.in. dziedziczenia przedsiębiorstwa, przedsiębiorstwa wchodzącego do majątku wspólnego małżonków czy odpowiedzialności za wady zbywanego przedsiębiorstwa na płaszczyźnie obligacyjnej). Międzynarodowe prywatne prawo rzeczowe nie stanowiło jak dotąd szerszego przedmiotu zainteresowania prawa unijnego⁴⁹. Kwestie kolizyjne zostały unormowane zasadniczo w prawie krajowym (art. 41—45 p.p.m.)⁵⁰. Łącznikiem dla wyznaczenia prawa właściwego dla obrotu rzeczami jest miejsce położenia rzeczy (*lex rei sitae*) (z wyjątkami, np. art. 42 p.p.m. w zakresie prawa bandery czy prawo państwa rejestracji statku)⁵¹. Uzasadnieniem funkcjonalnym dla tego łącznika

⁴⁷ S. Göthel, in: *Internationales Vertragsrecht...*, s. 1380.

⁴⁸ Ibidem. W polskiej doktrynie tak też M.A. Zachariasiewicz, w: *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) Nr 593/2008 w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I). Komentarz*, red. M. Pazdan, Legalis 2018, art. 4, nb. 100.

⁴⁹ E.-M. Kieninger, *A European Regulation for International Property Law*, in: *Private International Law on Rights in rem in the European Union*, ed. M. Font-Mas, Marcial Pons, Ediciones Juridicas y. Sociales, Madrit 2024, s. 403 i n.

⁵⁰ Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. — Prawo prywatne międzynarodowe (t.j. Dz.U. 2023, poz. 503 z późn. zm.; dalej: p.p.m.).

⁵¹ J. Górecki, w: *System prawa prywatnego*, t. 20B, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, C.H.Beck, Warszawa 2014, s. 944—945. W dawniejszym prawie dla nieruchomości stosowano *lex rei sitae*, a w zakresie ruchomości prawo właściwe dla ich właściciela (*mobilis personam sequuntur*). Zasada ta nie objaśniała jednak wielu przypadków, np. gdy rzecz jest przedmiotem współwłasności kilku podmiotów będących

jest dostęp organów państwa położenia rzeczy do tej rzeczy (a tym samym sprawna egzekucja) oraz przewidywalność wyznaczanego w ten sposób prawa dla uczestników obrotu⁵².

Wskazana funkcja łącznika *lex rei sitae* wydaje się funkcjonalnie właściwa również dla samego przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym. Rodzi to pytanie o możliwość zastosowania w tym zakresie art. 41 i n. p.p.m. (np. wprost czy przez analogię). W art. 41 ust. 1 p.p.m. użyto pojęcia „przedmiot”, które jest potencjalnie szersze niż pojęcie „rzecz”, rozumiane jako przedmiot materialny i możliwy do objęcia władztwem człowieka (art. 45 k.c.) (z niem. rozróżnienie na *Gegenstand* oraz *Sache*), zrelatywizowany do własności i innych praw rzeczowych. Na tle prawa polskiego przedsiębiorstwo nie jest rzeczą, ale co najmniej zbiorem rzeczy bądź zbiorem rzeczy i praw (art. 55¹ i n. k.c.), a więc można je już kwalifikować jako przedmiot (choć niebędący rzeczą). Nie jest tylko jasne, czy jest ono zarazem przedmiotem objętym prawem własności lub innym prawem rzeczowym. W doktrynie polskiej co prawda zaproponowano ujęcie, według którego możliwe jest wyróżnienie rzeczowego prawa własności (czy podobnego do własności) przedsiębiorstwa⁵³. Trzeba jednak zauważyć, że pojęcie prawa rzeczowego i jego katalogu na tle art. 41 ust. 1 p.p.m. ma charakter sporny i jest wykładane autonomicznie⁵⁴. Nawet jeżeli na tle art. 55¹ i n. k.c. przedsiębiorstwo nie stanowi przedmiotu prawa rzeczowego w znaczeniu art. 140 czy art. 244 k.c., to wcale nie jest wykluczone, że mieści się ono w autonomicznie wykładanym pojęciu prawa rzeczowego według art. 41 ust. 1 p.p.m. Takie poglądy zresztą, kwalifikujące przedsiębiorstwo jako przedmiot prawa rzeczowego objęty *lex rei sitae*, były wyrażane w dawniejszej literaturze kolizyjnej⁵⁵.

Wszystko to dowodzi, że przedsiębiorstwo może być potencjalnie przedmiotem, względem którego przysługuje prawo rzeczowe w znaczeniu art. 41 ust. 1 p.p.m. Taka wykładnia jest przecież formalnie możliwa.

---

obywatelami różnych państw. Zob. F. Zoll (mł.), A. Szpunar, *Międzynarodowe prawo prywatne w zarysie*, Księgarnia Powszechna, Kraków 1947, s. 50.

⁵² Kwestia ta jest dużo bardziej złożona. J. Górecki, w: *System...*, t. 20B..., s. 941—942. Szeroko również E. Drozd, *Nabycie i utrata praw rzeczowych na rzeczy ruchomej w prawie prywatnym międzynarodowym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1977, s. 1—7.

⁵³ M. Habdas, w: *Kodeks cywilny. Komentarz...*, art. 55¹, uw. 40; K. Górniak, *Prawo własności przedsiębiorstwa...*, s. 17—25.

⁵⁴ Kwestia ta zawsze należała do dyskusyjnych. Zob. F. Zoll (mł.), A. Szpunar, *Międzynarodowe prawo prywatne...*, s. 51—52. W nowszej literaturze J. Górecki, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. M. Pazdan, wyd. 1, Legalis 2018, art. 41, nb. 10—16.

⁵⁵ F. Zoll (mł.), A. Szpunar, *Międzynarodowe prawo prywatne...*, s. 54.

Jednakże wykładnia autonomiczna art. 41 p.p.m., jakkolwiek interpretacja powołanej regulacji w odniesieniu do pojęć porządku *lex fori* znajduje swoje uzasadnienie w wykładni językowej⁵⁶, nie może zarazem ignorować dorobku pozostałych europejskich systemów prawnych. I tak przedsiębiorstwo na tle prawa niemieckiego nie może być rozumiane jako rzecz (ale jako zbiór rzeczy, praw i obowiązków) i nie jest przedmiotem prawa podmiotowego, choć już na tle prawa austriackiego przedsiębiorstwo jest kwalifikowane jako rzecz niecielesna (jednak nie jako przedmiot prawa rzeczowego — własności); z kolei na tle prawa francuskiego przedsiębiorstwo jest traktowane jako odrębne prawo do jego klienteli (jako dobra niecielesnego, choć i w tym zakresie nie ma spójnych poglądów). Również na tle prawa polskiego przyjmowane są zapatrywania, według których przedsiębiorstwo według art. 55¹ k.c. stanowi jedynie masę majątkową⁵⁷.

Z tego wynika, że przedsiębiorstwo nie musi koniecznie stanowić przedmiotu w znaczeniu art. 41 ust. 1 p.p.m. Jednak jaki wówczas znaleźć łącznik do przedsiębiorstwa, jeżeli nie można go oprzeć na analizowanej *lex rei sitae*? Ogólna zasada kolizyjnego prawa rzeczowego stanowi, że statut masy majątkowej (np. spadku czy majątku małżeńskiego) konsumuje statut poszczególnych składników tej masy⁵⁸. Będziemy do tej zasady kilkakrotnie nawiązywać. Jest ona na ogół akceptowana w doktrynie, choć dyskusyjny jest jej zakres (np. co do nieruchomości wchodzących w skład masy majątkowej). Jednakże gdyby odrzucić wyróżnienie statutu przedsiębiorstwa, to wówczas art. 41 p.p.m. może co najwyżej być stosowany do przedmiotów objętych prawem rzeczowym stanowiących składnik tego przedsiębiorstwa, ale nie *per se* do przedsiębiorstwa.

Rodzą się w ten sposób dwa wstępne pytania. Po pierwsze: czy art. 41 ust. 1 p.p.m. posługuje się pojęciem przedmiotu w rozumieniu wąskim, czy też szerokim (obejmującym przedmioty materialne, cielesne czy też niematerialne, niecielesne; w znaczeniu *res corporales* i *incorporales*)? Po drugie: czy z perspektywy kolizyjnoprawnej przedsiębiorstwo może być rozumiane jako rzecz, zbiór rzeczy (i praw) lub przedmiot prawa (rzeczowego bądź nierzeczowego), i czy wobec tego jest możliwe

---

⁵⁶ Artykuły 41–45 p.p.m. wprost nawiązują do terminologii kodeksu cywilnego. M. Tomaszewski, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. J. Poczobut, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, art. 41, uw. 1. Zob. też E. Drozd, *Nabycie i utrata praw rzeczowych...*, s. 9–10.

⁵⁷ R. Morek, w: *Kodeks cywilny. Komentarz...*, 2024, art. 55¹, nt. 8.

⁵⁸ M. Tomaszewski, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz...*, 2017, art. 41, uw. 29.

konsekwentne wyróżnienie odrębnego statutu przedsiębiorstwa w ujęciu przedmiotowym?

W odpowiedzi na pytanie pierwsze — na ogół przyjmuje się, że przedmiot w znaczeniu art. 41 ust. 1 p.p.m. obejmuje przedmioty materialne (cielesne)⁵⁹. Wniosek ten — jak się zdaje — wynika z wykładni powołanej regulacji z uwzględnieniem *lex fori* (przez przyjęcie siatki pojęciowej polskiego kodeksu cywilnego). Zastosowanie w art. 41 ust. 1 p.p.m. pojęcia przedmiotu, a nie rzeczy, może wynikać z tego, że przedmiotem praw rzeczowych mogą być także prawa (np. zastaw na prawach, art. 327 i n. k.c.; użytkowanie na prawach, art. 265 k.c.)⁶⁰. W zakresie przedmiotów niecielesnych oraz zbioru rzeczy i praw nieobjętych prawem rzeczowym zastosowanie art. 41 p.p.m. zdaje się niemożliwe, choć wyrażane są w doktrynie stanowiska, że znajduje on zastosowanie do takich dóbr niecielesnych oraz zbioru rzeczy i praw, o ile ustawodawca nie wyróżnił w tym zakresie szczególnego łącznika⁶¹. Konsekwencją takiego stanowiska będzie wyłączenie zastosowania w zasadzie wskazania prawa opartego na autonomii woli (art. 4 p.p.m.)⁶². W dawniejszej literaturze międzywojennej i powojennej za szerokim rozumieniem przedmiotu (jako obejmującego również dobra niecielesne) opowiadał się stanowczo F. Zoll (mł.)⁶³. Wywodzono to właśnie z pojęcia przedmiotu (a nie rzeczy) w identycznie brzmiącej normie kolizyjnej. Wskazywano wręcz nie na normę *lex rei sitae*, ale na *lex situs objectus*⁶⁴. Obejmowało by ono w ten sposób również przedsiębiorstwo⁶⁵.

Pytanie o szerokie czy wąskie rozumienie przedmiotu w zarysowanym znaczeniu nie jest jednak do końca prawidłowo postawione. Zasadniczą kategorię definicyjną stanowią „własność i inne prawa rzeczowe” (art. 41 ust. 1 p.p.m.), a nie pojęcie przedmiotu. Należy więc zbadać, czy przy podejściu autonomicznym wykładni norm kolizyjnych względem danego przedmiotu może przysługiwać prawo rzeczowe. Innymi słowy, przedsiębiorstwo będzie podlegać pod art. 41 ust. 1 p.p.m., jeżeli względem niego przysługuje własność lub inne prawo rzeczowe, a nie dlatego,

⁵⁹ Ibidem, art. 41, uw. 5. Nieco inaczej J. Górecki, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz...*, 2018, art. 41, nb. 15, który ciężar definicyjny przenosi na pojęcie prawa rzeczowego i rozumie je zgodnie z prawem miejsca położenia przedmiotu. Zob. też E. Drozd, *Nabycie i utrata praw rzeczowych...*, s. 8—9.

⁶⁰ M. Tomaszewski, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz...*, 2017, art. 41, uw. 9.

⁶¹ Ibidem, art. 41, uw. 6.

⁶² J. Górecki, w: *System...*, t. 20B, s. 942—943.

⁶³ F. Zoll (mł.), A. Szpunar, *Międzynarodowe prawo prywatne...*, s. 52—53.

⁶⁴ Ibidem, s. 53.

⁶⁵ Ibidem, s. 52, 54.

że stanowi przedmiot w znaczeniu cytowanej regulacji. Nie zmienia to zasadniczego wniosku, że przedmiot w znaczeniu art. 41 ust. 1 p.p.m., jeżeli nie można względem niego wyróżnić jednoznacznie prawa rzeczowego, należy w zasadzie rozumieć wąsko (jako przedmiot materialny), na co wskazuje wprost łącznik „znajdowania się”. Prawa bowiem się nie „znajdują” w znaczeniu fizycznego położenia danego przedmiotu⁶⁶. W przypadku praw rzeczowych na dobrach niecielesnych jego substytutem jest prawo właściwe dla tego dobra (np. *lex causae* wierzytelności)⁶⁷. Przesłanka „znajdowania się” może również znaleźć zastosowanie do zbioru rzeczy, ale wątpliwości powstają w zakresie zbioru rzeczy, praw i obowiązków czy stanów faktycznych (jak przedsiębiorstwo). Konsekwentnie wykładany art. 41 ust. 1 p.p.m. może więc być zastosowany do poszczególnych jego składników, które się „znajdują” w znaczeniu wyżej opisanym (a nie do całej masy majątkowej). Ponadto na tle zbliżonego brzmienia art. 43 EGBGB⁶⁸ przyjmuje się, że rzeczą w znaczeniu kolizyjnoprawnym są tylko przedmioty materialne i nie można tego pojęcia rozciągać na wielość przedmiotów, czyli majątek (*Mehrheiten von Gegenständen*)⁶⁹. Także — mimo przyjęcia szerokiego znaczenia rzeczy w prawie austriackim (§ 285 ABGB) — reguła *lex rei sitae* została zawężona w ustawie jedynie co do rzeczy cielesnych (§ 31 ust. 1 IPRG⁷⁰)⁷¹. Dlatego ewentualne wątpliwości winny być na tle prawa polskiego jednak korygowane przez art. 67 p.p.m. (o czym szerzej będzie jeszcze mowa poniżej).

Nieco trudniejsza jest odpowiedź na pytanie drugie: jak kolizyjnoprawnie kwalifikować przedsiębiorstwo? W polskiej doktrynie prawa merytorycznego wypracowano — jak już wspomniano — wiele koncepcji

---

⁶⁶ Na temat rozumienia pojęcia położenia E. Drozd, *Nabycie i utrata praw rzeczowych...*, s. 9.

⁶⁷ J. Górecki, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz...*, 2018, art. 41, nb. 23—24.

⁶⁸ Ustawa wprowadzająca niemiecki kodeks cywilny (*Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche*) z dnia 18 sierpnia 1896 r., ostatnio zmieniona ustawą z dnia 23 października 2023 r. (BGBl. 2024 I Nr. 323; dalej: EGBGB).

⁶⁹ Ch. Wendehorst, in: *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, Bd. 13, *Internationales Privatrecht II. Internationales Wirtschaftsrecht. Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche (Art. 50—253)*, Hrsg. J. v. Hein, wyd. 8, Beck Online 2021, § 43, nb. 33.

⁷⁰ Austriacka ustawa o międzynarodowym prawie prywatnym z dnia 1 stycznia 1979 r., ostatnio zmieniona ustawą z dnia 16 września 2022 r. (BGBl. I Nr. 147/2022; dalej: IPRG).

⁷¹ Choć w doktrynie wskazuje się także, że wierzytelności również są rzeczami ruchomymi. W. Posch, *Bürgerliches Recht*, Bd. VII, *Internationales Privatrecht*, Springer, Wien—New York 2010, s. 111.

objaśniających przedsiębiorstwo w znaczeniu przedmiotowym. Mają one przełożenie na różne ujęcia przyjmowane w porządkach zagranicznych i można je uznać za uniwersalne. Wskazuje się, że przedsiębiorstwo jest zbiorem rzeczy (*universitas rerum*) lub zbiorem praw (*universitas iuris*). Stanowi ono wówczas szczególnie rodzaj mienia (art. 44 k.c.)⁷². Może być również potencjalnie tylko splotem składników faktycznych, jak np. klientela (*universitas facti*)⁷³. Występują także kwalifikacje przedsiębiorstwa jako dobra niematerialnego, wzorowanego na prawach własności intelektualnej (prawa do klienteli)⁷⁴. Wspomina się ponadto o koncepcji prawa własności do przedsiębiorstwa⁷⁵. Nie sposób w tym miejscu rozstrzygać tego skomplikowanego i wielowątkowego sporu na poziomie prawa merytorycznego, który nasuwa wniosek dla rozważań kolizyjnoprawnych — przedsiębiorstwo może, ale niekoniecznie musi być rozumiane jako „przedmiot” w znaczeniu art. 41 ust. 1 p.p.m. (przynajmniej wprost)⁷⁶. Przy analizie kolizyjnej należy uwzględnić różnorodność tych perspektyw, a nie bazować na jednej z nich.

Decydujące powinno być więc rozstrzygnięcie, czy w ogóle jest podstawa i zarazem sens wyróżniania jakiegokolwiek odrębnego prawa właściwego (statutu) dla przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym. Pozytywnie, jak się wydaje, odpowiadano na to pytanie w międzywojennej literaturze kolizyjnej⁷⁷ i jednostkowych wypowiedziach literatury nowszej⁷⁸. Odpowiedzi negatywnej udziela się natomiast konsekwentnie na tle prawa niemieckiego. Wskazuje się, że przy umownym zbyciu przedsiębiorstwa nie występuje jednolity statut wykonania zobowiązania (*Erfüllungsstatut*). Przejście poszczególnych składników przedsiębiorstwa jest oceniane z perspektywy poszczególnych norm kolizyjnych względem każdego z tych składników. Jeżeli zbywane jest przedsiębiorstwo, w skład którego wchodzi rzeczy, papiery wartościowe, wierzytelności i inne prawa (np. własności intelektualnej),

⁷² R. Morek, w: *Kodeks cywilny. Komentarz...*, 2024, art. 55¹, nt. 7—10.

⁷³ Ibidem, art. 55¹, nt. 11.

⁷⁴ Ibidem, art. 55¹, nt. 13.

⁷⁵ K. Górniak, *Prawo własności przedsiębiorstwa...*, s. 17—25.

⁷⁶ Wniosek ten jest także przyjmowany na tle prawa niemieckiego. Ch. Wendehorst, in: *Münchener Kommentar...*, § 43, nb. 34.

⁷⁷ Tak F. Zoll (ml.), A. Szpunar, *Międzynarodowe prawo prywatne...*, s. 54, którzy chcieli stosować *lex situs objectus* do własności przedsiębiorstwa jako prawa rzeczowego w znaczeniu kolizyjnym.

⁷⁸ K. Kruczałak, *Prawa rzeczowe w ustawie o prawie prywatnym międzynarodowym*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2000, z. 3, s. 620. Zob. też E. Drozd, *Zastaw w prawie prywatnym międzynarodowym*, w: A. Mączyński, M. Pazdan, A. Szpunar, *Rozprawy z polskiego i europejskiego prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ofiarowana profesorowi Józefowi Skąpskiemu*, Wydawnictwo i Drukarnia „Secesja”, Kraków 1994, s. 38.

to przejście tych poszczególnych składników jest oceniane według właściwie wskazanych praw dla tych składników z osobna (np. *lex rei sitae*, *lex cartae sitae*, art. 14 rozp. Rzym I⁷⁹)⁸⁰. Nie jest zarazem w tym zakresie możliwy wybór prawa⁸¹. Podobny pogląd jest wyrażany także w polskiej doktrynie⁸².

Stanowisko uznające rozszczępienie statutów dla nabycia składników przedsiębiorstwa, jakkolwiek cechuje się prostotą dogmatyczną (nie opiera się na żadnej szerszej uzasadnionej teorii czy koncepcji), wywołuje jednak pewne wątpliwości.

Po pierwsze, także z perspektywy wykładni autonomicznej przedsiębiorstwo nie przedstawia się zazwyczaj jako zwykły zbiór składników materialnych i niematerialnych, ale jako pewna zorganizowana masa majątkowa (przedsiębiorstwo ma własną wartość, która jest większa niżeli prosta suma jej składników; 1 + 1 nie daje w tym przypadku wyniku 2). Dlatego składniki te są zbywane jako jedność (*uno actu*). Taki zabieg normatywny czy doktrynalny ma zapewnić całkowite i spójne przejście wszelkich składników tego przedsiębiorstwa na jego nabywcę, czyli zapewnić ochronę całości przedsiębiorstwa, podczas gdy koncepcja rozszczępionego statutu mogłaby ten cel przekreślać (np. z uwagi na ograniczenia w obrocie poszczególnych składników przedsiębiorstwa, których zbywalność może być oceniana według różnych porządków prawnych). Na tle koncepcji prezentowanej w prawie niemieckim kwestia, czy zbycie przedsiębiorstwa odbywa się na zasadzie sukcesji singularnej czy uniwersalnej, jest uwzględniana w zakresie statutu konkretnego składnika majątkowego⁸³. Za koncepcją jednolitego statutu przemawia więc wykładnia funkcjonalna⁸⁴.

Po drugie, w skład przedsiębiorstwa może wchodzić wiele przedmiotów niecielesnych, dla których ustalenie prawa właściwego w zakresie zbycia może okazać się trudne (np. *know-how*, klientela, renoma). W takich przypadkach w prawie niemieckim wskazuje się, że są to sytuacje faktyczne i nie ma potrzeby poszukiwania dla nich prawa właściwego, chyba że przysługuje względem nich jakieś prawo (np. własność

---

⁷⁹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 593/2008 z dnia 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I) (Dz.Urz. UE L 177 z 4.07.2008, s. 6; dalej: rozp. Rzym I).

⁸⁰ S. Göthel, in: *Internationales Vertragsrecht...*, s. 1378—1380; Ch. Wendehorst, in: *Münchener Kommentar...*, § 43, nb. 33.

⁸¹ S. Göthel, in: *Internationales Vertragsrecht...*, s. 1378.

⁸² J. Górecki, *Prawo właściwe dla czynności prawnych...*, s. 195—196.

⁸³ S. Göthel, in: *Internationales Vertragsrecht...*, s. 1380.

⁸⁴ Tak też K. Kruczałak, *Prawa rzeczowe w ustawie...*, s. 620.

intelektualna)⁸⁵. Jednak ocena przejścia tego typu sytuacji faktycznych na inny podmiot może mieć znaczenie z perspektywy ochrony nieuczciwej konkurencji, co jak się zdaje, wymaga określenia choćby prawa właściwego dla „nabycia” tego przedmiotu niecielesnego przez nabywcę przedsiębiorstwa. Może to być kwestia wstępna dla problemu stron nieuczciwej konkurencji⁸⁶. Nadmiarowo można ponadto wspomnieć o koncepcji prawa do klienteli przyjętej na tle prawa francuskiego (zob. pkt 1 powyżej).

W końcu po trzecie, z perspektywy prawa polskiego przedsiębiorstwo jest traktowane jako pewnego rodzaju szczególna masa majątkowa (a nie prosta suma składników o wspólnym celu), co ma znaczenie dla brzmienia art. 41 i n. p.p.m. wobec wykładni autonomicznej, jednak uwzględniającej *lex fori*. W tym bowiem duchu analizowane przepisy są na ogół w doktrynie (polskiej i zagranicznej) wykładane (o czym była mowa wyżej). Dowodzi tego też wzmianka o prowadzeniu przedsiębiorstwa w art. 11 ust. 2, art. 18 ust. 1 i art. 23 ust. 2 pkt 2 p.p.m.

Przytoczone argumenty skłaniają do przyjęcia koncepcji jednolitego statutu przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym. Jednak nie rozstrzyga to wciąż problemu, z jakiej podstawy należałoby taki statut wywodzić. Odpowiedzi na to pytanie może dostarczać brzmienie art. 67 p.p.m. Przepis ten pełni funkcję wypełniania luk powstałych w zakresie zastosowania prawa prywatnego międzynarodowego (jako alternatywa dla zabiegu *analogia legis*)⁸⁷. Umożliwia on wykreowanie indywidualnej normy kolizyjnej⁸⁸. Jako przykłady zastosowania omawianej normy wskazuje się np. prawo właściwe dla związków partnerskich (jako prawo miejsca rejestracji) czy dla osób, które są apatrydami i nie mają miejsca zamieszkania czy zwykłego pobytu⁸⁹. Powyższe względy pozwalają uznać, że transgraniczne zbycie przedsiębiorstwa jest także zagadnieniem, po pierwsze, zasługującym na wyróżnienie z perspektywy kolizyjnoprawnej, a także, po drugie, nieuregulowanym wprost przez art. 1 i n. p.p.m. (czy inne akty szczególne z zakresu prawa prywatnego międzynarodowego). Przy ustalaniu prawa najściślej związanego należy brać pod uwagę wszelkie okoliczności danej sprawy, choć podejście do określonego zdarzenia powinno być stypizowane, a nie

⁸⁵ S. Göthel, in: *Internationales Vertragsrecht...*, s. 1380.

⁸⁶ Kwestia stron nieuczciwej konkurencji mieści się w zakresie prawa właściwego dla nieuczciwej konkurencji. E. Figura-Góralczyk, *Nieuczciwa konkurencja w prawie prywatnym międzynarodowym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, s. 338.

⁸⁷ P. Błaszczuk, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. J. Poczobut, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, art. 67, uw. 1—2.

⁸⁸ Ibidem, art. 67, uw. 5.

⁸⁹ Ibidem, art. 67, uw. 3.

zawsze zindywidualizowane⁹⁰. Przykładem mocnego powiązania wskazującego na prawo właściwe jest m.in. miejsce położenia przedmiotu umowy (np. umowy dotyczące nieruchomości czy umowy o budowę konkretnych obiektów)⁹¹.

Na tej podstawie należałoby przyjąć, że zasadniczo prawem najściślej związanym z przedsiębiorstwem w znaczeniu przedmiotowym oraz umów mających za przedmiot to przedsiębiorstwo jest **prawo miejsca położenia składników tego przedsiębiorstwa**. Będzie to szczególnie widoczne, gdy składnikiem przedsiębiorstwa jest nieruchomość. Reguły wypracowane na tle art. 41 p.p.m. należy stosować *mutatis mutandis*. Oznacza to również, że w razie zbycia przedsiębiorstwa w obrocie międzynarodowym skutek w postaci zbycia przedsiębiorstwa na podstawie tej umowy należy oceniać przez pryzmat prawa miejsca położenia przedsiębiorstwa (o czym będzie mowa szerzej w dalszej części, zob. pkt 5). Wniosek ten należy odnieść także do tzw. zorganizowanej części przedsiębiorstwa. Alternatywnie można będzie to zagadnienie rozstrzygać przez łącznik siedziby tego przedsiębiorstwa⁹². Kwestia ta może jednak być wątpliwa, siedziba bowiem wiąże się z pojęciem przedsiębiorcy (w ujęciu podmiotowym) i jego statutem personalnym, a nie z pojęciem przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym (jako zbiór składników). Zresztą znów pojawi się pytanie, o jakiej siedzibie będzie mowa (ujawnionej w rejestrze przedsiębiorców?). Analizowany jest przecież problem prawa właściwego dla składników przedsiębiorstwa, a nie dla przedsiębiorcy.

Przez „miejsce położenia przedsiębiorstwa” należy rozumieć faktyczne (fizyczne) położenie składników stanowiących część przedsiębiorstwa. W ten sposób statut przedsiębiorstwa będzie się rozciągał na składniki niematerialne, które wiążą się ściśle ze składnikami materialnymi. Również pracownicy zwykle świadczą pracę w miejscu, gdzie te składniki materialne są ulokowane. To funkcjonalne powiązanie składników materialnych i niematerialnych pozwoli ustalić w sposób przewidywalny prawo właściwe dla nich wszystkich przez powiązanie ze składnikami materialnymi przedsiębiorstwa.

Przedsiębiorstwo może być ruchome, tj. przemieszczające się (np. o charakterze rekreacyjnym i pokazowym jak cyrk). Wówczas należy uznać, że subokreślnikiem temporalnym normy kolizyjnej wywodzonej z art. 67 p.p.m. będzie chwila nastąpienia zdarzeń pociągających za sobą skutki prawnorzeczowe w zakresie przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym.

⁹⁰ Ibidem, art. 67, uw. 7.

⁹¹ Ibidem.

⁹² Tak proponował E. Drozd, *Zastaw w prawie prywatnym międzynarodowym...*, s. 38.

Problem powstaje, gdy jeden przedsiębiorca prowadzi działalność gospodarczą w różnych krajach. W takim przypadku należy rozważyć, czy przedsiębiorca ten dysponuje jednym czy większą liczbą przedsiębiorstw, czy też ma w różnych krajach zorganizowane części tego przedsiębiorstwa. Kwestia ta powinna być rozstrzygnięta już na poziomie prawa kolizyjnego, a nie na poziomie prawa merytorycznego; wyznacza zakres zastosowania prawa właściwego (normy kolizyjnej wywodzonej z art. 67 p.p.m.). Nie ma bowiem nigdzie przyjętej (choćby niepisanej) zasady: jeden przedsiębiorca dysponuje jednym przedsiębiorstwem — jest wręcz odwrotnie⁹³. Odrębność przedsiębiorstw należy oceniać przez pryzmat kryteriów zorganizowania określonych składników (możliwe jest wspieranie się w tym zakresie przedsiębiorstwem w znaczeniu *lex fori*). Jeżeli można je uznać za odrębne masy organizacyjne, czyli zbiór składników nadających się do samodzielnego prowadzenia działalności, choćby służyły realizacji tego samego rodzaju przedsięwzięcia tego samego przedsiębiorcy, to i tak będą stanowić różne przedsiębiorstwa czy odrębne zorganizowane części przedsiębiorstwa (np. przedsiębiorstwo produkcyjne, magazynowe, przeznaczone do sprzedaży czy dystrybucji — będą to różne przedsiębiorstwa lub zorganizowane części przedsiębiorstwa).

To wszystko rodzi jednak dodatkowe pytanie: czy z perspektywy kolizyjnej części przedsiębiorstwa należy traktować jak odrębne przedsiębiorstwo? Według alternatywnego stanowiska prawo właściwe dla przedsiębiorstwa ogólnego rozciągałoby się na prawo do zorganizowanej części przedsiębiorstwa (choćby znajdowało się w innym państwie). Ponieważ kryterium rozróżnienia części przedsiębiorstwa oraz odrębnego przedsiębiorstwa jest płynne, a zarazem brak jest dostatecznie ukształtowanego w tym zakresie stanowiska, odpowiedź nie może być jednoznaczna. Jeżeli zbywana jest część przedsiębiorstwa w znaczeniu zbioru składników ruchomości, praw i klienteli wydzielanych z dotychczas spójnego i jednolitego przedsiębiorstwa, to w tym zakresie powinien znaleźć zastosowanie statut właściwy dla przedsiębiorstwa, a nie jego części (np. przedsiębiorca wydziela z przedsiębiorstwa i sprzedaje komputery oraz prawa do określonego oprogramowania, pozostawiając w lokalu przedsiębiorstwa zarazem inne oprogramowania i komputery). Jeżeli jednak analizowane są filia czy oddział przedsiębiorstwa, to z perspektywy kolizyjnej należy je kwalifikować jako odrębne przedsiębiorstwo.

Może się zdarzyć, że przedsiębiorca będzie miał jedno przedsiębiorstwo położone w co najmniej dwóch różnych państwach (np. na granicy Polski i Niemiec). W tym zakresie pojawia się najwięcej wątpliwości

⁹³ W prawie polskim M. Habdas, w: *Kodeks cywilny. Komentarz...*, art. 55¹, uw. 47.

dotyczących bronionej koncepcji. Przede wszystkim: jak wówczas ustalić prawo właściwe? Wobec braku jednoznacznych kryteriów należy zadowolnić się wskazaniem prawa właściwego w tej części, która przedstawia większą wartość gospodarczą.

Trzeba mieć również na względzie, że nawet przy przyjęciu koncepcji jednolitego statutu przedsiębiorstwa, w innych porządkach prawnych zostanie przyjęta koncepcja rozszczerzonego statutu przedsiębiorstwa, w związku z czym ostatecznie sąd miejsca położenia składnika może zastosować inne prawo niż to właściwe dla całego przedsiębiorstwa. Tak np. sąd niemiecki przyjmie prawo właściwe dla miejsca położenia nieruchomości w Niemczech, ale objęte przedsiębiorstwem „położonym” w Polsce (co ma znaczenie np. przy wpisie konstytutywnym do ksiąg gruntowych, *Grundbuch*, § 873 ust. 1 BGB). Problem ten ma charakter faktyczny, wynikający z braku ujednoczenia prawa. Wydaje się, że powinien być on uwzględniony na etapie praktycznego zastosowania prawa, każdy bowiem sąd stosuje swoje normy kolizyjne, co jednak nie powinno przekreślać wykładni polskich norm prawa prywatnego międzynarodowego. W kontekście procesu europeizacji można wskazać przypadki zastosowania jednolitego porządku dla mas majątkowych ze składnikami lokowanymi w całej Europie (zob. art. 23 rozp. 650/2012⁹⁴; z uwzględnieniem np. art. 30 rozp. 650/2012)⁹⁵. Poza tym od zasady jednolitego statutu majątkowego przedsiębiorstwa — jako rozwiązania kierunkowego — możliwe są do przewidzenia wyjątki (np. w zakresie nieruchomości).

---

⁹⁴ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego (Dz.Urz. UE L 201, s. 107; dalej: rozp. 650/2012).

⁹⁵ Na temat zasady jednolitości statutu spadkowego — zob. motyw nr 9 rozp. 650/2012. Na temat tej zasady przed wejściem w życie rozp. 650/2012 — A. Mączyński, *Przepisy szczególne o dziedziczeniu gospodarstw rolnych a prawo prywatne międzynarodowe* (1986), w: A. Mączyński, *Rozprawy i studia z prawa prywatnego międzynarodowego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, s. 853; w nowszej literaturze A. Wysocka-Bar, *Jurysdykcja krajowa sądów polskich a kolizyjna jednolitość spadku*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2016, nr 14, s. 104—107.

4. Zakres statutu przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym

Po ustaleniu, że kwestie związane z przedsiębiorstwem w znaczeniu przedmiotowym są uregulowane przez odrębne prawo miejsca położenia tego przedsiębiorstwa, należy dokonać opisanie i rozgraniczenia zakresu tego statutu. Można go określić mianem „statutu przedsiębiorstwa (w znaczeniu przedmiotowym)”.

Statut przedsiębiorstwa będzie przede wszystkim rozstrzygał, czy w danym przypadku mamy do czynienia z przedsiębiorstwem w znaczeniu przedmiotowym (czy jest ono w ogóle normatywnie lub doktrynalnie wyróżniane w danym porządku prawnym), czy jego zorganizowaną częścią (czy takie części są rozpoznawalne przez dany porządek prawny), a zarazem kwestie co do składu (elementów) tego przedsiębiorstwa. Na tej podstawie należy ustalić, czy przedsiębiorstwo jest zbiorem rzeczy, czy też praw (i jakich), względnie również stanów faktycznych (tzw. korzystnych sytuacji prawnych). Tytułem przykładu, według art. 55¹ pkt 5 k.c. w skład przedsiębiorstwa wchodzi koncesje, licencje i zezwolenia. Interpretuje się je jako obowiązki⁹⁶ i prawa w znaczeniu prawa administracyjnego (a nie cywilnoprawnego)⁹⁷. Mając na względzie brzmienie art. 6 ust. 1 p.p.m., można przyjąć, że statut przedsiębiorstwa może określać, że w jego skład wchodzi prawa i obowiązki z zakresu prawa publicznego. Również statut przedsiębiorstwa rozstrzyga, czy w jego skład wchodzi ruchomości czy nieruchomości, a więc czy wówczas znajdują zastosowanie regulacje właściwe dla nieruchomości wchodzące w skład przedsiębiorstwa, w zakresie czynności dotyczących się bezpośrednio przedsiębiorstwa (np. co do formy, dopuszczalności warunku czy terminu). Rozstrzyga on także, czy na przedsiębiorstwo składają się tylko prawa (ujęcie wąskie, np. art. 55¹ k.c.⁹⁸; prawo np. francuskie *fonds de commerce*)⁹⁹, czy też może długi wynikające ze zobowiązań powstałych w związku z prowadzeniem

⁹⁶ Mowa w tym przypadku nie tylko o prawach z tych aktów administracyjnych, lecz także o obowiązkach. M. Habdas, w: *Kodeks cywilny. Komentarz...*, art. 55¹, uw. 28.

⁹⁷ R. Morek, w: *Kodeks cywilny. Komentarz...*, 2024, art. 55¹, nt. 50—50.1.

⁹⁸ M. Habdas, w: *Kodeks cywilny. Komentarz...*, art. 55¹, uw. 26; J. Kuźmicka-Sulikowska, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, wyd. 11, Legalis 2023, art. 55¹, nb. 4.

⁹⁹ Na to prawo nie składają się zobowiązania przedsiębiorstwa. J. Derruppé, T. de Ravel d'Esclapon, *Fonds de commerce...*, nb. 3—4. Zob. też R. Stroiński, *Przedsiębiorstwo...*, s. 171 i n.

przedsiębiorstwa (ujęcie szerokie). Szeroki katalog wyłączeń składników spod zakresu *fonds de commerce* (szczególnie rozumianej kategorii przedsiębiorstwa) został przewidziany w prawie francuskim (m.in. zobowiązania umowne, licencje i zezwolenia prawa administracyjnego, nieruchomości)¹⁰⁰.

Problematycznie z tej perspektywy rysuje się prawo do firmy. Wskazywano już (w pkt 1), że firma w niektórych państwach może stanowić składnik przedsiębiorstwa, a w niektórych nie wchodzi do przedsiębiorstwa. Rozstrzygnięcie tego zagadnienia zależy od tego, czy w danym systemie prawnym firma jest uznawana za prawo zbywalne czy też niezbywalne. Firma na ogół — jak się przyjmuje — stanowi element statutu personalnego przedsiębiorcy¹⁰¹. Stąd należy przyjąć, że kwestia związania firmy oraz przedsiębiorstwa winna być oceniana nie z perspektywy statutu przedsiębiorstwa, ale z perspektywy statutu firmy przedsiębiorcy. Problematyka ta jest różnie ujmowana na tle przepisów regulujących firmę (tj. jej niezbywalność czy zbywalność wraz z przedsiębiorstwem czy samodzielnie) i nie można jej uznać za kwestię prawną ściślej związaną się z przedsiębiorstwem w znaczeniu przedmiotowym. Problem firmy w tym zakresie zasługuje na emancypację, skoro firma często ma swój własny reżim prawny w porządkach krajowych (np. art. 43² i n. k.c., § 17 i n. HGB).

Statut przedsiębiorstwa określa kryteria, które pozwalają odróżnić zbiór rzeczy i praw od przedsiębiorstwa, jako zorganizowanej masy majątkowej (np. zorganizowanie w celu prowadzenia działalności gospodarczej czy zawodowej, objęcie firmą przedsiębiorcy). Innymi słowy, zakreśla on przesłanki powstania przedsiębiorstwa (np. zebranie bazy klientów i innych niezbędnych elementów w prawie francuskim)¹⁰². Statut ten rozstrzyga również chwilę, w której zorganizowany zespół składników traci swój status przedsiębiorstwa i stanowi już zwykły zbiór praw i obowiązków. Są to przesłanki wygaśnięcia przedsiębiorstwa (utrata jego charakteru, np. zakończenie działalności gospodarczej czy wyłączenie stanu zorganizowania składników przedsiębiorstwa przez ich podział). Statut ten określa także relację przedsiębiorstwa do pozostałego majątku jego dysponenta (przedsiębiorcy). Tak np. w prawie francuskim na tle art. L526-22 CdC¹⁰³ kwestia ta została wyraźnie uregulowana. W treści powołanej regulacji rozstrzygnięto, że składniki

¹⁰⁰ J. Derruppé, T. de Ravel d'Esclapon, *Fonds de commerce...*, nb. 50 i n. W polskim prawie R. Stroiński, *Przedsiębiorstwo...*, s. 171 i n.

¹⁰¹ G. Żmij, *Firma w prawie prywatnym...*, s. 163.

¹⁰² Przesłanki powstania *fonds de commerce* są analizowane szeroko w prawie francuskim. J. Derruppé, T. de Ravel d'Esclapon, *Fonds de commerce...*, nb. 102 i n.

¹⁰³ Francuski kodeks handlowy (*Code de commerce*) z 1807 r.

majątku przedsiębiorcy, które nie wchodzi w skład przedsiębiorstwa, stanowią jego majątek osobisty. Rozróżnienie między majątkiem osobistym i przedsiębiorstwem przedsiębiorcy będącego osobą fizyczną nie upoważnia go do występowania w charakterze poręczyciela długu, którego jest głównym dłużnikiem. Przyjęto tam również pierwszeństwo odpowiedzialności majątkiem osobistym przedsiębiorcy, a nie przedsiębiorstwem, wobec wierzycieli, którzy nie weszli w relacje z przedsiębiorcą w związku z tą działalnością gospodarczą. W przepisie tym określono też, że przedsiębiorstwo po zakończeniu działalności przedsiębiorcy staje się częścią jego majątku ogólnego. Są to kwestie do rozstrzygnięcia przez analizowany statut przedsiębiorstwa.

Określenie statutu dla całego przedsiębiorstwa nie stoi na przeszkodzie uznaniu, że pojedyncze jego składniki mogą podlegać innemu prawu właściwemu. Tak np. umowy zawarte przez przedsiębiorcę, a więc prawa czy obowiązki z niej wynikające i potencjalnie stanowiące składniki przedsiębiorstwa, mogą podlegać innemu prawu właściwemu (dla *lex causae*, określonego przez rozp. Rzym I) niż prawo miejsca położenia przedsiębiorstwa. Różnica będzie się przejawiać w tym, że czynności dotyczące przedsiębiorstwa jako całości będą podlegać pod statut przedsiębiorstwa, a czynności dotyczące tego pojedynczego składnika majątku będą podlegać pod statut tego składnika (np. *lex causae*). Wynika to ze wspomnianej już zasady, że statut masy majątkowej konsumuje zazwyczaj statut pojedynczych składników tej masy¹⁰⁴. Wniosek ten może jednak wywoływać wiele wątpliwości (zob. pkt 5).

Statut przedsiębiorstwa rozstrzyga również, czy jego dysponentowi przysługuje czy nie przysługuje odrębne prawo podmiotowe do przedsiębiorstwa (w tym prawo rzeczowe, np. własność jak w prawie włoskim czy według niektórych koncepcji na tle prawa polskiego). Określa ono zatem także status tego przedsiębiorstwa, czy jest to zbiór praw i obowiązków (podejście niemieckie), czy też prawo niematerialne do klienteli (podejście francuskie). Przyjęcie danej koncepcji kolizyjnoprawnej przedsiębiorstwa jest niezależne od podejścia do przedsiębiorstwa na gruncie konkretnego porządku prawnego. Będzie to miało znaczenie m.in. dla ochrony tego prawa do przedsiębiorstwa i wystąpienia z powództwem petytoryjnym (na wzór windykacyjnego czy — bo bliższe — *hereditas petitio*). Jeżeli można wyróżnić tego typu roszczenie petytoryjne o ochronę przedsiębiorstwa, to również ono podlega ocenie przez pryzmat statutu

---

¹⁰⁴ M. Tomaszewski, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz...*, 2017, art. 41, uw. 29.

przedsiębiorstwa¹⁰⁵. Realizacja tego roszczenia będzie już oczywiście podlegać *lex fori* (np. przez krajowe normy egzekucyjne).

Także kwestia wielości podmiotów uprawnionych do przedsiębiorstwa jest oceniana z perspektywy statutu przedsiębiorstwa. Tyczy się to problematyki dopuszczalności, zakresu i charakteru wspólności czy współwłasności przedsiębiorstwa (ułamkowej, łącznej czy innego rodzaju, np. w postaci spółki cywilnej — choć już stosunek spółki cywilnej będzie podlegał odrębnemu statutowi). Pojawia się jednak wątpliwość, gdy taka wspólność przedsiębiorstwa powstaje na mocy odrębnego statutu — spadkowego czy małżeńskiego. Przedsiębiorstwo może być przedmiotem dziedziczenia, a do spadku może być powołanych kilka podmiotów. Przedsiębiorstwo może również potencjalnie wchodzić w skład wspólnego majątku małżeńskiego. W ten sposób rodzi się problem kolizji statutu przedsiębiorstwa oraz statutu spadkowego (art. 23 rozp. 650/2012) czy małżeńskich stosunków osobistych i majątkowych (art. 51 p.p.m.). Wydaje się, że tę kolizję należałoby rozstrzygnąć na korzyść (przez przyznanie im pierwszeństwa) statutu spadkowego czy małżeńskich stosunków osobistych i majątkowych. W istocie to statut spadkowy lub małżeńskich stosunków rozstrzygać będą co do przesłanek zbywalności przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym, które znajdują się w tych masach (stosownie do prawa właściwego dla dziedziczenia i stosunków majątkowych małżeńskich). Będzie to miało znaczenie również m.in. dla przesłanki zgody małżonka czy pozostałych współspadkobierców do zbycia tego przedsiębiorstwa. Są to już jednak kwestie, które nie podlegają pod statut przedsiębiorstwa, jednak mogą bezpośrednio wpływać na skuteczność czynności podejmowanych względem tego przedsiębiorstwa.

Statut przedsiębiorstwa rozstrzyga również, czy jest ono zbywalne czy niezbywalne, a zarazem w jakim zakresie. Ma to znaczenie w szczególności w kwestii tego, czy na nabywcę przechodzą wszelkie czy niektóre składniki (np. uprawnienia publicznoprawne, prawa niezbywalne wchodzące w skład przedsiębiorstwa, *res extra commercium*), a także tego, czy ograniczenia obrotu konkretnymi składnikami majątku przedsiębiorstwa znajdują czy też nie znajdują zastosowania (np. wymóg zgody określonego podmiotu czy organu na zbycie składnika majątku). Statut ten określa także, czy możliwe jest dokonywanie innych czynności w zakresie przedsiębiorstwa, jak np. ustanowienie ograniczonego prawa rzeczowego czy zrzeczenie się (prawa do) przedsiębiorstwa. Określa on również, czy przedmiotem zbycia może być tylko całość

---

¹⁰⁵ Taki wniosek jest przyjmowany na tle statutu rzeczowego. M. Tomaszewski, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz...*, 2017, art. 41, uw. 30.

przedsiębiorstwa, czy też jego część. Może to generować różne problemy, gdyż np. na tle prawa polskiego przyjmuje się, że do zbycia zorganizowanej części przedsiębiorstwa art. 55¹ i n. k.c. mogą być co najwyżej stosowane *per analogiam* (choć zakres analogicznie stosowanych przepisów jest dyskusyjny — zob. pkt 1).

Mając na względzie brzmienie art. 4 ust. 1 p.p.m., należy przyjąć, że nie jest możliwy umowny wybór prawa właściwego dla kwestii związanych z przedsiębiorstwem w znaczeniu przedmiotowym. Przyjęcie twierdzenia, że prawo właściwe dla przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym jest ustalane na podstawie art. 67 p.p.m., a więc na zasadach zbliżonych do art. 41—45 p.p.m. (na podstawie których nie jest możliwy wybór prawa), to konsekwentnie przyznanie również, że w badanym zakresie ustawa nie przewiduje wyraźnej kompetencji do wyboru prawa (ustawodawca jako zasadę przewidział katalog *numerus clausus* przypadków wyboru prawa).

5. Umowy dotyczące przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym

Zbycie, obciążenie czy oddanie do korzystania przedsiębiorstwa może nastąpić na podstawie umowy. Z perspektywy kolizyjnej niejasne jest, czy nabycie przedsiębiorstwa następuje na podstawie jednolicie kolizyjnie ocenianej umowy, czy należałoby rozróżnić w tym zakresie różne umowy o odrębnych skutkach (obligacyjnych i rzeczowych). Wskazywano już, że przy zbyciu przedsiębiorstwa na tle porządków prawnych stosuje się ogólne reguły dla przenoszenia praw do rzeczy czy do innych przedmiotów majątkowych (zob. pkt 1). Również z perspektywy kolizyjnoprawnej należy więc odróżnić statut właściwy dla podstawy prawnej przejścia przedsiębiorstwa (np. umowa zobowiązująca) oraz dla skutku w postaci przejścia tego przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym (np. umowa rozporządzająca)¹⁰⁶. Skoro przedsiębiorstwo może stanowić przedmiot obrotu (jak np. rzecz), to trzeba stosować reguły ogólne właściwe dla obrotu składnikami majątkowymi przewidziane przez polskie prawo kolizyjne. Statut właściwy dla podstawy prawnej przejścia przedsiębiorstwa to statut umów zobowiązujących, regulowany

¹⁰⁶ Jest to również zasada przyjmowana w zakresie statutu rzeczowego. M. Tomaszewski, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz...*, 2017, art. 41, uw. 23.

przez rozp. Rzym I, a statut właściwy dla przejścia przedsiębiorstwa jest określany przez statut przedsiębiorstwa (można by stwierdzić z tej perspektywy — statut „rzeczowy”). Zabieg ten będzie konieczny, nawet jeżeli dany system nie rozróżnia umów obligacyjnych i rozporządzających (np. prawo francuskie czy angielskie). Uwagi te należy przenieść *mutatis mutandis* do obciążenia przedsiębiorstwa np. ograniczonym prawem rzeczowym. Twierdzenie o rozdzieleniu na statut obligacyjny i rzeczowy nie będzie oczywiście aktualne, jeżeli przedsiębiorstwo jest oddawane do korzystania tytułem np. umowy dzierżawy. Wówczas zakres i skutki takiej umowy będą analizowane z perspektywy statutu właściwego dla umów obligacyjnych. W dalszej części analiza skupia się głównie na problematyce zbywania przedsiębiorstwa, to bowiem ono rodzi najwięcej kontrowersji.

Statutowi przedsiębiorstwa podlegają zatem wszelkie skutki prawno-rzeczowe, czy szerzej — prawnomajątkowe. Obejmuje to w szczególności przesłanki skutku rozporządzającego, np. zawarcie odrębnej umowy rozporządzającej, przeniesienie posiadania czy wpis do odpowiedniego rejestru. Temu samemu statutowi podlegają skutki takich czynności (np. warunkują przeniesienie przedsiębiorstwa ze skutkiem *inter partes* czy też *erga omnes*). Jeżeli dany system prawny przyjmuje model umowy zobowiązująco-rozporządzającej, to statutowi przedsiębiorstwa podlega kwestia skutków z perspektywy prawnorzeczowej zdarzenia polegającego na zawarciu ważnej i skutecznej umowy zobowiązującej. Tytułem przykładu, dla skutku rozporządzającego może być potrzebne dostateczne oznaczenie przedsiębiorstwa (co do tożsamości) lub określenie szczegółowo postanowień umowy obligacyjnej, np. ceny. Jeżeli wszystkie te niezbędne elementy zostały określone w umowie obligacyjnej, to umowa ta może według statutu przedsiębiorstwa wywołać skutek rozporządzający bez potrzeby dokonywania kolejnej i dodatkowej czynności (prawnej bądź faktycznej). Jeżeli strony umowy zobowiązującej uzależniły skutek rozporządzający od dodatkowej czynności, to wówczas taki wymóg podlega statutowi przedsiębiorstwa (np. dopuszczalność zawarcia takiej odrębnej umowy rzeczowej)¹⁰⁷. Pod statut przedsiębiorstwa podlega również ocena, czy rozporządzenie przedsiębiorstwem ma charakter kauzalny czy może abstrakcyjny, a także czy potrzebne jest ujęcie *causa* w samej umowie rozporządzającej (*causa* w znaczeniu formalnym)¹⁰⁸. W podobny sposób należy oceniać konsensualność bądź realność zbycia przedsiębiorstwa¹⁰⁹. Kwestie dopuszczalności zastrzegania w umowach

¹⁰⁷ Podobnie na tle statutu rzeczowego *ibidem*, art. 41, uw. 24.

¹⁰⁸ Podobnie na tle statutu rzeczowego *ibidem*, art. 41, uw. 25.

¹⁰⁹ Podobnie na tle statutu rzeczowego *ibidem*, art. 41, uw. 26.

mających za przedmiot przedsiębiorstwo również są oceniane według statutu przedsiębiorstwa. Tyczy się to przede wszystkim umów rozporządzających przedsiębiorstwem — skutków zastrzeżenia w takowej warunku czy terminu, ale również skutków zastrzeżenia warunku czy terminu w umowie obligacyjnej. Sama dopuszczalność zastrzegania takiego warunku podlega statutowi obligacyjnemu, niemiej statutowi przedsiębiorstwa podlegają skutki zastrzeżenia tego warunku czy terminu w umowie obligacyjnej.

Statutowi przedsiębiorstwa będzie podlegać również ocena, w jaki sposób składniki przedsiębiorstwa przechodzą na nabywcę: czy na zasadzie szeregu sukcesji syngularnych na podstawie wielu umów lub skutków rozporządzających (tj. tyłu, ile jest składników majątku przedsiębiorstwa), zawartych chociażby w wykonaniu jednego zobowiązania, czy na podstawie jednej umowy rozporządzającej (jako *uno actu*), czy może jako *uno actu* na zasadzie sukcesji uniwersalnej. Powiązany z tym problem, a mianowicie, czy ograniczenia w obrocie dotyczące poszczególnych składników przedsiębiorstwa znajdują zastosowanie do zbycia samego przedsiębiorstwa, również podlega statutowi przedsiębiorstwa (zob. też pkt 4). Przy czym należy w tym zakresie rozróżnić dwie kwestie. Po pierwsze, czy według prawa merytorycznego czynności obejmujące przedsiębiorstwo *in toto* muszą spełniać wymogi co do zbycia ich poszczególnych składników (np. nieruchomości). Tak np. w prawie polskim przepisy o zbywaniu przedsiębiorstwa nie uchybiają przepisom o formie czynności prawnych dotyczących nieruchomości (art. 75¹ § 4 k.c.). Tak samo można dyskutować, czy do zbycia przedsiębiorstwa obejmującego własność nieruchomości należałoby stosować art. 157 k.c. (*per analogiam*)¹¹⁰. Te kwestie sporne wchodzą w zakres statutu przedsiębiorstwa i są przez niego określone. Po drugie, czym innym jest pytanie, czy obok (bądź zamiast) statutu przedsiębiorstwa należałoby stosować statut właściwy dla poszczególnych jego składników (wszystkich składników czy np. wybranych nieruchomości). Ta ostatnia kwestia, która jest potencjalnie rozstrzygalna na poziomie prawa kolizyjnego (a nie merytorycznego), może wywoływać sporo komplikacji praktycznych. Może być bowiem tak, że na tle określonego porządku merytorycznego — właściwego w danej sprawie — zbycie przedsiębiorstwa będzie oznaczać sukcesję uniwersalną jego składników, a przez to nie będzie konieczne spełnienie szczegółowych przesłanek zbycia jego poszczególnych składników (np. przeniesienia posiadania rzeczy, wpisu do rejestru praw własności intelektualnej, zawiadomienia dłużnika zbywanej wierzytelności).

¹¹⁰ J. Grykiel, w: *Kodeks cywilny*, T. 1, *Komentarz do art. 1—352*, red. M. Gutowski, Legalis 2021, art. 75¹, nb. 17.

Tytułem przejścia praw do tych składników przedsiębiorstwa będzie samo zbycie przedsiębiorstwa, a nie umowa mająca za przedmiot te konkretne składniki. Są one zbywane jedynie pośrednio jako przedmiot przedsiębiorstwa. Omawiany skutek należy uzasadniać powoływaniem już pierwszeństwem statutu przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym (jako majątku) przed statutem poszczególnych jego składników¹¹¹.

Proponowana interpretacja — jak widać np. na tle podziału majątku dorobkowego małżonków (tj. majątku po ustaniu wspólności majątkowej) czy działu spadku — może być kwestionowana przez organy krajowe poszczególnych państw. Można się bowiem spotkać z praktyką, według której, mimo że doszło do skutecznego rozporządzenia określonym majątkiem (jako całości), to i tak wymagane będzie dopełnienie dalej idących przesłanek rozporządzania poszczególnymi składnikami majątku (np. odpowiedni wpis w księgach gruntowych). Problem ten jest dostrzegany w doktrynie m.in. na tle zagadnienia działu spadku¹¹². Występuje on jednak tak samo w przypadku zbycia przedsiębiorstwa. Kwestia relacji statutu majątku do statutu jego składników czy również statutu rejestrowego¹¹³ może rysować się następująco: 1) absorbcja statutu składnika majątku oraz statutu rejestrowego przez ogólny statut masy majątkowej, w skład której ten składnik wchodzi; 2) pierwszeństwo statutu składników majątku oraz statutu rejestrowego przed statutem masy majątkowej; 3) koegzystencja statutu składników majątku, statutu rejestrowego oraz statutu tego majątku. Trafne jest co do zasady ujęcie pierwsze, najlepiej bowiem służy funkcji wyróżnienia danej masy — jednolitego przejścia jego składników na zasadach

¹¹¹ M. Tomaszewski, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz...*, 2017, art. 41, uw. 29. Podobnie w niemieckim prawie kolizyjnym G. Kegel, in: G. Kegel, K. Schurig, *Internationales Privatrecht*, C.H.Beck, München 2000, s. 665.

¹¹² M. Margoński, w: *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego. Komentarz*, red. K. Osajda, wyd. 4, Legalis 2024, art. 23, nt. 21—21.1.

¹¹³ Teoretycznie może się wydawać, że między statutem majątkowym czy konkretnego składnika majątku a statutem rejestrowym nie zachodzi żadna kolizja. Obowiązek dokonania wpisu jako przesłanka konstytutywna czy deklaratoryjna przeniesienia własności, jak również skutki materialnoprawne takiego wpisu są określane przez statut rzeczowy, a nie statut rejestrowy (ten ostatni to normy głównie prawa procesowego oparte na *lex fori processualis*). Szerzej J. Górecki, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz...*, 2018, art. 41, nb. 46. Problem może się jednak pojawić, gdy statut rejestrowy nie przewiduje możliwości wpisania do rejestru nabywcy w znaczeniu masy majątkowej, ale może wpisać nabywcę konkretnego składnika. Wówczas może wystąpić problem dostosowania, co należy mieć na względzie przy analizie „kolizji” statutu majątkowego i rejestrowego.

przewidzianych dla tej masy. Dodawanie obowiązku dopełnienia wymogów przewidzianych dla statutu rzeczowego bądź rejestrowego będzie mogło ten cel utrudniać czy nawet przekreślać.

Interpretacja ta, przynajmniej kierunkowo, jest przyjmowana także w innych systemach prawnych — np. w prawie austriackim (zob. § 32 IPRG), gdzie jednak doznaje ograniczenia w zakresie nieruchomości, co do których przyznaje się pierwszeństwo statutowi rzeczowemu (*Einzelstatut bricht Gesamtstatut*)¹¹⁴. Również i w tym zakresie można na tle prawa polskiego dyskutować, czy jeżeli w skład jednego przedsiębiorstwa wchodzi nieruchomości położone w kilku państwach, to czy jednak rzeczona zasada pierwszeństwa statutu masy majątkowej nie powinna ustąpić statutowi nieruchomości. Przyjąć należy, że statut nieruchomości powinien mieć pierwszeństwo (należy stosować art. 41 p.p.m.). Wynika to z faktycznej niemożliwości wyegzekwowania zastosowania jednolitego statutu przedsiębiorstwa w obcym państwie (nie wydaje się możliwe przekonanie np. sądu niemieckiego, że nieruchomość położona w Niemczech, ale objęta polskim przedsiębiorstwem, przejdzie z pominięciem zasady wpisu konstytucyjnego). Założenie to zdaje się być przewidziane także na tle innych aktów z zakresu prawa kolizyjnego. Dzięki temu dojdą do głosu również przepisy właściwe dla *lex rei sitae*, jak np. przewidujące w tym zakresie nabywanie nieruchomości przez cudzoziemców, czy prawa pierwokupu i nabycia w ramach kształtowania ustroju rolnego. Oczywiście opisywany problem nie powstanie, gdyby uznać, że nieruchomość wchodzi do różnych przedsiębiorstw — wówczas będziemy mieli do czynienia z odrębnymi statutami.

Zaprezentowany powyżej pogląd — co do przełamania statutu przedsiębiorstwa przez statut rzeczowy dla nieruchomości — można uzasadnić także w inny sposób. Przy umowach obejmujących przedsiębiorstwo należy uwzględnić przepisy wymuszające zastosowanie czy też przepisy koniecznego zastosowania (art. 8 ust. 1 p.p.m.). Zasada jedności statutu przedsiębiorstwa nie uzasadnia wyłączenia takich przepisów w zakresie konkretnych składników majątkowych wchodzących do tego przedsiębiorstwa. Tak też na tle np. kolizyjnego prawa spadkowego, przewidującego zasadę jednolitego statutu spadkowego (art. 21 ust. 1, art. 23 rozp. 650/2012), uznawane są wyjątki w zakresie szczególnych przepisów regulujących dziedziczenie określonych składników majątku spadkowego obowiązujących w miejscu ich położenia (art. 30 rozp. 650/2012)¹¹⁵. Powołany przykład należy traktować jako

¹¹⁴ W prawie austriackim kolizyjnym W. Posch, *Bürgerliches Recht*, Bd. VII..., s. 114.

¹¹⁵ Szerzej M. Margoński, w: *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego... Komentarz...*, 2024, art. 30, nt. 13—20.2.

przejaw szerszej myśli dogmatycznej. Takimi przepisami wymuszającymi swoje zastosowanie mogą być właśnie normy właściwe dla statutu rzeczowego nieruchomości, które muszą być uwzględniane przy umowach dotyczących przedsiębiorstwa. Podobnie należy przyjąć np. gdy przedsiębiorstwo będzie zakwalifikowane jako gospodarstwo rolne w prawie polskim (art. 55³ k.c.). Wówczas przepisy ograniczające obrót tym gospodarstwem będą podlegały zastosowaniu jako przepisy wymuszające koniecznego zastosowania (np. art. 4a u.k.u.r.)¹¹⁶.

Mając na względzie wypracowane wnioski (zob. pkt 4), trzeba stwierdzić, że nie jest możliwy wybór prawa dla umów czy w zakresie skutków rozporządzających tych umów obejmujących przedsiębiorstwo (art. 4 w zw. z art. 67 p.p.m.). Brak jest w tym celu dostatecznej podstawy prawnej wobec zasady zamkniętego katalogu umów o wybór prawa na tle norm krajowych.

Statut umowy obligacyjnej zbycia przedsiębiorstwa wyznaczają art. 3—4 rozp. Rzym I. W tym zakresie dopuszczalne jest powołanie się na subiektywne wskazanie prawa (tj. wybór prawa, art. 3 rozp. Rzym I), a w przypadku ich braku — na łączniki obiektywne (art. 4 rozp. Rzym I). Będą to najczęściej umowy sprzedaży, zamiany lub darowizny. Pod statut obligacyjny będą podlegać również umowy zobowiązujące do ustanowienia ograniczonego prawa rzeczowego (np. użytkowania na przedsiębiorstwie). Może być sporne, według jakiego łącznika należy ustalić statut dla obligacyjnej umowy zbycia przedsiębiorstwa. Doktryna zagraniczna stoi na stanowisku, że do umowy sprzedaży czy do innej umowy zobowiązującej do zbycia przedsiębiorstwa na ogół znajdzie zasadniczo zastosowanie prawo właściwe dla siedziby przedsiębiorstwa (co niekoniecznie musi się pokrywać z siedzibą zbywcy)¹¹⁷. Przedsiębiorstwo nie jest towarem w znaczeniu art. 4 ust. 1 Rzym I, ale jest niejasne, czy wniosek ten należy wywodzić z art. 4 ust. 2, czy z ust. 3 Rzym I. Dawniej kwestię umowy obligacyjnej uznawano za kwestię wstępną dla umowy rzeczowej, a zatem poddawano temu samemu statutowi co zbywana rzecz¹¹⁸.

Pewne wątpliwości mogą się zrodzić w sytuacji, gdy przedmiotem umowy obligacyjnej było przedsiębiorstwo, w skład którego wchodzi nieruchomość — czy to jako prawo rzeczowe czy jako „prawo do

¹¹⁶ Ustawa z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego (t.j. Dz.U. 2024, poz. 423 z późn. zm.). Zob. też na tle dziedziczenia sprzed rozp. 650/2012 — A. Maćczyński, *Przepisy szczególne o dziedziczeniu gospodarstw...*, passim.

¹¹⁷ R.M. Beckmann, in: *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: Staudinger BGB — Buch 2: Recht der Schuldverhältnisse: §§ 433–480 (Kaufrecht)*, C.H.Beck, Berlin 2014, przed § 433 BGB, nb. 277—278.

¹¹⁸ E. Drozd, *Nabywanie i utrata praw rzeczowych...*, s. 33—34.

korzystania”¹¹⁹. Rodzi się pytanie, czy do umowy obligacyjnej zbycia przedsiębiorstwa należałoby stosować art. 4 ust. 1 lit. c) rozp. Rzym I (*lex rei sitae* dla umów obligacyjnych). Niejasne jest, czy w analizowanym przypadku przedmiotem umowy jest prawo rzeczowe do nieruchomości czy prawo do korzystania z nieruchomości¹²⁰. W istocie przedmiotem umowy jest przedsiębiorstwo, które może obejmować nieruchomości jako jego składnik. Jednak nawet przy uznaniu zasadności wyróżniania prawa do przedsiębiorstwa — nie jest to *stricte* prawo rzeczowe do nieruchomości czy prawo do korzystania. Nieruchomość jest więc pośrednim przedmiotem obrotu. W doktrynie można wskazać stanowisko, aby art. 4 ust. 1 lit. c) rozp. Rzym I nie stosować do sprzedaży wierzytelności zabezpieczonej hipoteką¹²¹. Niejasna jest również kwalifikacja umowy przedwstępnej do nieruchomości¹²². Powołanej regulacji nie stosuje się także wtedy, gdy umowa stwarza sposobność do korzystania z nieruchomości „przy okazji”¹²³. Przeciwno stosowaniu w tym przypadku art. 4 ust. 1 lit. c) rozp. Rzym I może przemawiać również to, że równoważnym przedmiotem umowy są także inne składniki niż przedsiębiorstwo (np. ruchomości, prawa, klientela)¹²⁴. Dodatkowe problemy powstają, zwłaszcza gdy np. zbywane przedsiębiorstwo obejmuje nieruchomości położone w różnych państwach. Stąd jako właściwe wskazuje się prawo siedziby podmiotu (art. 19 rozp. Rzym I) spełniającego świadczenie charakterystyczne (art. 4 ust. 2 rozp. Rzym I). W doktrynie przyjęto od tej zasady wyjątek: gdy sprzedaż przedsiębiorstwa sprowadza się w istocie do sprzedaży nieruchomości — wówczas zastosowanie znajdzie art. 4 ust. 1 lit. c) rozp. Rzym I¹²⁵. Kwestia ta może być zawsze jednoznacznie rozstrzygnięta przez wybór prawa (art. 3 rozp. Rzym I).

Statutowi obligacyjnemu (kontraktowemu) podlegają przede wszystkim kwestie określone według art. 12 rozp. Rzym I. Będzie miało to szczególne znaczenie przy określaniu skutków całkowitego lub częściowego niewykonania (art. 12 ust. 1 lit. c) rozp. Rzym I). W prawie

¹¹⁹ Na temat pojęcia prawa do korzystania M. Czepelak, *Międzynarodowe prawo zobowiązań...*, s. 175.

¹²⁰ Szeroko na ten temat zob. J. Górecki, *Umowy obligacyjne dotyczące nieruchomości w konwencji rzymskiej*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2009, nr 4, s. 4—7.

¹²¹ Ibidem, s. 5; M.A. Zachariasiewicz, w: *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady...*, art. 4, nb. 47.

¹²² M.A. Zachariasiewicz, w: *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady...*, art. 4, nb. 48.

¹²³ J. Górecki, *Umowy obligacyjne...*, s. 5; M.A. Zachariasiewicz, w: *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady...*, art. 4, nb. 46.

¹²⁴ M.A. Zachariasiewicz, w: *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady...*, art. 4, nb. 49.

¹²⁵ Ibidem, art. 4, nb. 100.

merytorycznym wyjątkowo kontrowersyjnym zagadnieniem jest zakres obowiązku sprzedawcy wynikającego z rękojmi za wady zbywanego przedsiębiorstwa¹²⁶. To jednak będzie określało prawo właściwe dla zobowiązania i statut przedsiębiorstwa może wyznaczać treść tych obowiązków (np. jeżeli na nabywcę nie przejdzie przedsiębiorstwo w takim składzie, w jakim było określone w umowie).

Pod statut przedsiębiorstwa podlega również wymóg dla zbycia wpisu do właściwego rejestru oraz charakter tego wpisu (np. art. 75¹ § 2 k.c.). Potencjalnie wpis ten może mieć charakter konstytutywny bądź deklaratoryjny oraz obligatoryjny bądź fakultatywny. Postępowanie w zakresie wpisu oraz przepisy właściwe dla tego wpisu będą podlegały pod *lex fori*. Tyczy się to także rejestracji czynności mających na celu ograniczenie odpowiedzialności za długi związane z nabywanym przedsiębiorstwem.

Forma umowy dotyczącej przedsiębiorstwa powinna być zróżnicowana w zależności od tego, czy mowa o umowie zobowiązującej czy też rozporządzającej¹²⁷. Forma umowy zobowiązującej podlega prawu właściwemu dla zobowiązania (*lex causae*), stosownie do art. 11 rozp. Rzym I¹²⁸. Zasadniczo dla zawarcia umowy obligacyjnej o zbycie przedsiębiorstwa prawo właściwe dla formy jest wyznaczane przez art. 11 ust. 1—2 rozp. Rzym I. W umowach zawartych między obecnymi właściwe jest prawo przewidziane dla zawartej umowy lub prawo państwa, w którym umowa jest zawierana (*lex loci actus*). W ramach umowy między nieobecnymi właściwe jest prawo przewidziane dla zawartej umowy lub prawo państwa, w którym w chwili zawarcia umowy znajduje się którakolwiek ze stron bądź jej przedstawiciel, lub prawo państwa, w którym którakolwiek ze stron miała w tym czasie miejsce zwykłego pobytu. Problem może zrodzić się w przypadku, w którym w skład przedsiębiorstwa wchodzi nieruchomość. Pojawia się wtedy pytanie, czy zbywane jest wówczas „prawo rzeczowe” na nieruchomości, czy „prawo do korzystania” z nieruchomości, i czy zastosowanie do formy znajdzie prawo właściwe dla położenia tej nieruchomości (*lex rei*

---

¹²⁶ Szeroko w prawie austriackim B. Puck, *Unternehmenskauf...*, passim; w prawie niemieckim U. Huber, *Die Praxis des Unternehmenskauf im System des Kaufsrecht*, „Archiv für die civilistische Praxis” 2002, Heft 202, passim; szeroka analiza tego problemu M. Haedicke, *Rechtskauf und Rechtsmängelhaftung*, Mohr Siebeck, Tübingen 2019, passim.

¹²⁷ W prawie niemieckim kolizyjnym tak też S. Göthel, in: *Internationales Vertragsrecht...*, s. 1381.

¹²⁸ J. Górecki, w: *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) Nr 593/2008 w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I)*. Komentarz, red. M. Pazdan, Legalis 2018, art. 11, nb. 51.

sitae, art. 11 ust. 5 rozp. Rzym I). Kwestia ta była już wyżej podnoszona. Teoretycznie bowiem zbywane jest przedsiębiorstwo, nie nieruchomości *per se*, a przedsiębiorstwo niekoniecznie musi być kwalifikowane jako prawo rzeczowe do składników tego przedsiębiorstwa (zob. pkt 1).

W literaturze niemieckiej wskazuje się, że w analizowanym zakresie, jeżeli w skład przedsiębiorstwa wchodzi prawo rzeczowe lub prawo do korzystania z nieruchomości, znajdzie zastosowanie art. 11 ust. 5 rozp. Rzym I¹²⁹. Jeśli więc nieruchomości będzie położona np. w Niemczech, to dla umowy zobowiązującej do zbycia przedsiębiorstwa obejmującego nieruchomości konieczne będzie zachowanie formy aktu notarialnego (§ 311b ust. 3 BGB)¹³⁰. Za dopuszczalne uznaje się również częściowy wybór prawa jedynie w zakresie co do formy umowy obligacyjnej w granicach art. 3 rozp. Rzym I (z uwzględnieniem ograniczenia przewidzianego w art. 11 ust. 5 lit. b) rozp. Rzym I). Trzeba jednak pamiętać, że art. 11 ust. 5 rozp. Rzym I posługuje się tzw. warunkowym wskazaniem. Oznacza to, że reguła *lex rei sitae* co do formy umowy zobowiązującej mającej za przedmiot nieruchomości znajdzie zastosowanie, o ile normy krajowe jednostronnie wskazują na zastosowanie prawa miejsca położenia nieruchomości¹³¹. W Polsce tak nie jest, z art. 158 k.c. nie wynika bowiem, że jest to norma wymuszająca swoje zastosowanie (koniecznego zastosowania). Artykuł 25 ust. 2 p.p.m. wskazuje w tym zakresie tylko na wymóg co do rozporządzeń. Wobec tego np. sprzedaż czy dzierżawa przedsiębiorstwa będą regulowane tylko przez art. 11 ust. 1–4 rozp. Rzym I. Zatem ze wskazanego statutu obligacyjnego nie musi konieczne wynikać obowiązek zachowania formy aktu notarialnego w zakresie przedsiębiorstwa składającego się m.in. z nieruchomości (np. w razie wskazania jako właściwego prawa skandynawskiego). Tylko jeżeli umowa obligacyjna będzie miała wywołać zarazem skutek rozporządzający (jako skutek refleksywny umowy zobowiązującej), zastosowanie znajdą art. 158 k.c. i art. 75¹ § 4 k.c.¹³² Niedochowanie tak przewidzianego wymogu formy spowoduje, że umowa nie wywoła skutku rozporządzającego, ale sama umowa obligacyjna może być ważna (co zależy od przepisów statutu obligacyjnego).

Stąd forma umowy rozporządzającej, czy dla wywołania skutku rozporządzającego przez umowę zobowiązującą, mającej za przedmiot przedsiębiorstwo, jest regulowana przez art. 25 p.p.m. (art. 11 rozp.

¹²⁹ Podobnie S. Göthel, in: *Internationales Vertragsrecht...*, s. 1381.

¹³⁰ *Ibidem*.

¹³¹ J. Górecki, *Umowy obligacyjne...*, s. 6; idem, w: *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady...*, art. 11, nb. 53.

¹³² Tak na tle nieruchomości J. Górecki, w: *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady...*, art. 11, nb. 55.

Rzym I nie znajduje w tym zakresie zastosowania, nie obejmuje bowiem umów czy skutków rozporządzających — art. 1 ust. 1 rozp. Rzym I). Rozróżnienie formy umów obligacyjnych i rzeczowych jest istotne również z tego względu, że niektóre państwa przewidują formę jedynie dla umów czy skutków rozporządzających przedsiębiorstwem (np. art. 75¹ § 1 k.c.)¹³³. Zasadniczo będzie w tym zakresie właściwa forma dla *lex causae*, ale też subsydiarnie *lex loci actus* (art. 25 ust. 1 p.p.m.). Jeżeli jednak w skład przedsiębiorstwa wchodzi nieruchomości, to wówczas zastosowanie znajdzie jedynie wymóg formy przewidziany statutem przedsiębiorstwa — *lex causae* (art. 25 ust. 2 p.p.m.)¹³⁴. Wynika to z wymogu przewidzianego w art. 75¹ § 4 k.c.

6. Odpowiedzialność za zobowiązania związane z nabywanym przedsiębiorstwem

Z nabyciem przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym wiąże się zazwyczaj — jak już wspomniano (zob. pkt 1) — przejście odpowiedzialności na nabywcę za długi związane z prowadzeniem tego przedsiębiorstwa. Rodzi się wobec tego wątpliwość, jakiemu prawu powinna podlegać ta kwestia prawna. Nie została ona jednoznacznie uregulowana przez polskiego ustawodawcę. Zagadnienie to nie jest ściśle związane z problematyką zbycia przedsiębiorstwa, ale odnosi się do szerszego problemu — odpowiedzialności nabywcy za długi związane z nabywanym majątkiem odrębnym (np. art. 181 OR). Stąd nie będzie możliwe proste umieszczenie tej kwestii w ramach statutu przedsiębiorstwa (w znaczeniu przedmiotowym). Konieczne jest poświęcenie tej tematyce więcej miejsca.

W doktrynie niemieckiej podnosi się, że prawo właściwe dla odpowiedzialności z nabywanego przedsiębiorstwa podlega prawu właściwemu miejsca położenia tego majątku¹³⁵ czy też prawu właściwemu miejsca

¹³³ P. Sobolewski, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, W. Borysiak, wyd. 33, Legalis 2024, art. 75¹, nt. V.

¹³⁴ Na temat art. 25 ust. 2 p.p.m. szerzej J. Pazdan, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. M. Pazdan, Legalis 2018, art. 25, nb. 29—34.

¹³⁵ Wskazują na to S. Tiedemann, *Die Haftung aus Vermögensübernahme...*, s. 56, 85; S. Göthel, in: *Internationales Vertragsrecht...*, s. 1381—1382. W prawie polskim poglądy te streszcza G. Żmij, *Firma w prawie prywatnym...*, s. 114—115.

nabycia tego majątku¹³⁶. Wskazuje się ponadto na prawo miejsca siedziby przedsiębiorstwa czy miejsca zamieszkania dysponenta przedsiębiorstwa¹³⁷. Przyjęto zarazem, że w niektórych systemach odpowiedzialność za długi nabytego przedsiębiorstwa wiąże się z kontynuacją firmy zbywcy (§ 25 HGB), wobec czego proponowane są interpretacje, według których kwestia ta jest regulowana przez statut firmy czy statut personalny przedsiębiorcy¹³⁸. Rozważana jest również dopuszczalność wyboru prawa przez strony w zakresie odpowiedzialności nabywcy¹³⁹. W końcu potencjalnie w grę może wchodzić również art. 37 p.p.m., który dla przejęcia długu nakazuje stosować *lex causae*. Wówczas zbycie przedsiębiorstwa będzie oceniane z osobna z perspektywy następstwa co do każdego konkretnego zobowiązania (długu z niego wynikającego) związanego z przedsiębiorstwem według prawa dla niego właściwego¹⁴⁰. Alternatywą dla tego ujęcia jest ocena według prawa właściwego dla wierzytelności wierzyciela zbywcy przedsiębiorca¹⁴¹.

Możliwych jest zatem wiele rozwiązań, a zarazem ustawodawca nie daje żadnych wskazówek co do oceny następstwa prawnego (stosunku) odpowiedzialności za długi związane z przedsiębiorstwem. Zgodnie jednak odrzuca się stosowanie do kwalifikacji odpowiedzialności z nabytego majątku jako prawa rzeczowego w znaczeniu art. 41 ust. 1 p.p.m. Odpowiedzialność nabywcy co prawda obciąża jego majątek, ale nie stanowi prawa rzeczowego do tego majątku (jak np. zastaw) w znaczeniu kolizyjnoprawnym¹⁴². Trudno jest bowiem dla tego typu odpowiedzialności za długi przypisać skutek *erga omnes*, przejęcie odpowiedzialności nie wiąże się bowiem z żadną jego teoretyczną cechą, ale następuje najczęściej na mocy konkretnego przepisu. Z góry należałoby odrzucić koncepcję uznającą zastosowanie prawa właściwego dla firmy przedsiębiorcy. Kontynuowanie firmy zbywcy może stanowić jedną z przesłanek *ad casum* przejęcia odpowiedzialności przez nabywcę, ale to dlatego, że wiąże się ono z nabyciem przedsiębiorstwa (§ 25 HGB). Jak należy przyjąć, funkcją przejęcia odpowiedzialności przez nabywcę jest ochrona wierzycieli — to on dysponuje majątkiem, z którego mogą się zaspokoić wierzyciele zbywcy, i najlepszymi środkami do realizacji dotychczasowych zobowiązań. Stąd zasadne jest, aby kwestia odpowiedzialności

¹³⁶ S. Tiedemann, *Die Haftung aus Vermögensübernahme...*, s. 56—58.

¹³⁷ Ibidem, s. 58, 85.

¹³⁸ Przegląd literatury niemieckiej G. Žmij, *Firma w prawie prywatnym...*, s. 114—115.

¹³⁹ S. Tiedemann, *Die Haftung aus Vermögensübernahme...*, s. 59.

¹⁴⁰ Zob. z przytoczeniem poglądów literatury austriackiej i szwajcarskiej S. Tiedemann, *Die Haftung aus Vermögensübernahme...*, s. 53—54.

¹⁴¹ Ibidem, s. 59.

¹⁴² Ibidem, s. 53.

za nabyty majątek była oceniana jako jedno zdarzenie (*uno actu*). Rozczłonkowanie statutów skutków przejścia przedsiębiorstwa w stosunku do każdego ze zobowiązań z osobna prowadziłyby do przekreślenia tego wyniku oraz nieprzewidywalnych rezultatów, zwłaszcza gdyby bronić koncepcji jednolitego statutu dla oceny następstwa do przedsiębiorstwa. Dlatego jako właściwe dla analizowanej kwestii należy uznać prawo miejsca położenia przedsiębiorstwa jako właściwego do oceny odpowiedzialności za zbywany majątek.

Dodatkowy problem powstaje, gdy przedsiębiorstwo znajduje się w wielu państwach. Wskazuje się, że do poszczególnych składników rozlokowanych w różnych państwach nie należy stosować prawa właściwego dla ich położenia (np. składniki w Szwajcarii — prawo szwajcarskie, w Niemczech — prawo niemieckie itd.). Zobowiązania objęte tym przedsiębiorstwem czy z nim związane doktryna usiłuje raczej spoić jednym statutem (*eine kollisionsrechtliche Lösung*). Ma to zapobiec zbędnemu skutkowi w postaci rozczłonkowania statutów w zakresie tego samego majątku. Występuje jednak rozbieżność co do tego, które prawo powinno być wyłącznie właściwe. Próbuje się wyróżnić osobny statut nabycia majątku, prawo siedziby strony przenoszącej lub nabywającej przedsiębiorstwo czy prawo miejsca przeważającego składnika aktywów. Wskazuje się również, że decyduje prawo właściwe dla poszczególnych roszczeń wierzycieli zbywcy przedsiębiorstwa¹⁴³.

Aby rozstrzygnąć powyższy problem, należy ustalić, czy składniki jednego przedsiębiorstwa znajdują się w więcej niż jednym państwie, czy może dany podmiot dysponuje więcej niż jednym przedsiębiorstwem w różnych państwach. W tym drugim przypadku należałoby uznać, że do każdego przedsiębiorstwa stosuje się odrębnie normę kolizyjną miejsca położenia przedsiębiorstwa. Jeżeli jednak składniki tego samego przedsiębiorstwa znajdują się w różnych państwach, to konsekwentnie najbliższa proponowanej w tym tekście jest reguła dominującej części przedsiębiorstwa.

Pod prawo właściwe dla odpowiedzialności z tytułu nabycia majątku — czy stanowi ono kumulatywne przystąpienie do długu, ustawowe przejęcie długu, czy może ukonstytuowanie się (stosunku) odpowiedzialności za cudzy dług — podlega charakter tej odpowiedzialności. Także statut ten rozstrzyga o treści tej odpowiedzialności, w szczególności o tym, czy nabywca odpowiada za ten dług w postaci pieniężnej czy też niepieniężnej. Również pod ten statut podlega okoliczność, czy odpowiedzialność ta ma charakter ograniczony czy nieograniczony. Także umowy ograniczające tę odpowiedzialność — zarówno ich dopuszczalność,

¹⁴³ S. Göthel, in: *Internationales Vertragsrecht...*, s. 1382—1383.

jak i ich przesłanki (np. § 25 ust. 2 HGB) — podlegają pod statut odpowiedzialności z nabywanego majątku. Odrębnie natomiast należy oceniać kwestie wpływu zbycia przedsiębiorstwa na stosunki pracownicze. Opowiedzieć się wypada za poglądem, według którego pod *lex causae* podlega ocena zbycia przedsiębiorstwa w zakresie stosunków pracowniczych (art. 8 rozp. Rzym I)¹⁴⁴.

7. Podsumowanie

Całość przedstawionych powyżej rozważań można sprowadzić do następujących wniosków:

- 1) Zasadne jest wyróżnienie jednolitego statutu przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym.
- 2) Podstawą dla wyróżnienia statutu przedsiębiorstwa jest art. 67 p.p.m.
- 3) Prawem właściwym dla przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym jest co do zasady miejsce położenia składników tego przedsiębiorstwa. Jeżeli przedsiębiorstwo jest prowadzone w różnych państwach, to należy ocenić (na etapie kolizyjnoprawnym), czy stanowią one jedno przedsiębiorstwo czy też odrębne przedsiębiorstwa; kryterium jest sposób zorganizowania składników (można w tym zakresie wspierać się *lex fori*). Jeżeli jednak jest prowadzone jedno przedsiębiorstwo w różnych krajach — decyduje dominująca wartość gospodarcza składników.
- 4) W zakresie statutu przedsiębiorstwa mieszczą się takie zagadnienia jak:
  - czy w ogóle mamy do czynienia z przedsiębiorstwem, zorganizowaną jego częścią;
  - czy dysponentowi przysługuje, czy nie przysługuje prawo (rzeczowe lub inne majątkowe) do przedsiębiorstwa;
  - czy dysponentowi przedsiębiorstwa przysługuje ochrona petytoryjna;
  - czy przedsiębiorstwo jest zbiorem rzeczy, czy też praw (i jakich), względnie również stanów faktycznych (tzw. korzystnych sytuacji), czy też w zakres przedsiębiorstwa wchodzi długi;

---

¹⁴⁴ Ibidem, s. 1383—1384. Przegląd poglądów w tym zakresie S. Tiedemann, *Die Haftung aus Vermögensübernahme...*, s. 69—73.

- czy dla obrotu przedsiębiorstwem zastosowanie mają regulacje właściwe dla wchodzących w skład przedsiębiorstwa jego składników, zwłaszcza nieruchomości;
  - przesłanki powstania i utraty statusu przedsiębiorstwa;
  - relacja przedsiębiorstwa do pozostałego majątku jego dysponenta (majątku ogólnego czy innych mas, np. spadkowych czy małżeńskich);
  - zbywalność czy niezbywalność przedsiębiorstwa.
- 5) Statut przedsiębiorstwa nie reguluje takich kwestii jak:
    - problematyka relacji prawa do firmy oraz składników przedsiębiorstwa — kwestię tę rozstrzyga statut firmy;
    - statut poszczególnych składników, który jest odrębny dla statutu przedsiębiorstwa.
  - 6) W zakresie statutu przedsiębiorstwa nie ma możliwości wyboru prawa (art. 4 p.p.m.).
  - 7) Przy umowach obejmujących zbycie i oddanie do korzystania przedsiębiorstwa należy dokonać rozdziału na statut obligacyjny i statut przedsiębiorstwa („rzeczowy”). Rodzi się w tym zakresie problem charakteru przejścia — sukcesja syngularna czy uniwersalna. Ma to znaczenie również dla kwalifikacji kolizyjnoprawnej, dla oceny przejścia składników przedsiębiorstwa można bowiem potencjalnie stosować statut przedsiębiorstwa albo jednocześnie statut przedsiębiorstwa i statut konkretnych składników przedsiębiorstwa. Jako trafne należy uznać zastosowanie jednolitego statutu przedsiębiorstwa, brak jest podstaw do stosowania statutu dla poszczególnych składników, z wyjątkiem nieruchomości. Mając na względzie rozwiązania systemów europejskich, które opierają się na rozwiązaniu *lex rei sitae*, będzie trudna do wyegzekwowania zasada, że do zbycia przedsiębiorstwa obejmującego nieruchomość w obcym państwie należałoby stosować prawo właściwe dla przedsiębiorstw, a nie dla nieruchomości.
  - 8) Do umowy obligacyjnej zbycia przedsiębiorstwa nie należy stosować art. 4 ust. 1 lit. c) rozp. Rzym I, ale art. 4 ust. 2 rozp. Rzym I; możliwy jest wybór prawa według art. 3 rozp. Rzym I.
  - 9) Do formy umowy obligacyjnej zbycia przedsiębiorstwa nie należy stosować art. 11 ust. 5 rozp. Rzym I, ale art. 11 ust. 1—4 rozp. Rzym I; w zakresie umowy czy skutków rozporządzających — konieczne jest dochowanie wymogu formy według art. 25 p.p.m. Jeżeli w skład przedsiębiorstwa wchodzi nieruchomość, należy stosować art. 25 ust. 2 p.p.m. (art. 158 k.c. i art. 75¹ § 4 k.c.).
  - 10) Nabycie przedsiębiorstwa rodzi odpowiedzialność nabywcy za długi tego przedsiębiorstwa. Zagadnienie to jest wyjątkowo sporne na tle

prawa kolizyjnego — występuje wiele koncepcji prawnych objaśniających wskazanie prawa właściwego dla tego typu odpowiedzialności (m.in.: miejsce położenia majątku, siedziba przedsiębiorstwa, prawo właściwe dla firmy przedsiębiorstwa, statut właściwy dla przejęcia długu, prawo właściwe dla praw wierzyciela zbywcy przedsiębiorstwa, inne rozwiązania mieszające te podejścia). Jako właściwą należy uznać koncepcję miejsca położenia przedsiębiorstwa. Problematyka ta jest objęta zakresem statutu przedsiębiorstwa; w zakresie stosunków pracowniczych należy jednak stosować art. 8 rozp. Rzym I.

Bibliografia

- Ackermann T., *Das Unternehmen als wirtschaftliche Einheit: Zur Expansion eines unionskartellrechtlichen Konzepts*, „Zeitschrift für Europäisches Privatrecht” 2023, Heft 3, s. 529—565.
- Czepelak M., *Międzynarodowe prawo zobowiązań Unii Europejskiej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012.
- Derruppé J., de Ravel d’Esclapon T., *Fonds de commerce*, Dalloz 2016.
- Drozd E., *Nabycie i utrata praw rzeczowych na rzeczy ruchomej w prawie prywatnym międzynarodowym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1977.
- Drozd E., *Zastaw w prawie prywatnym międzynarodowym*, w: A. Mączyński, M. Pazdan, A. Szpunar, *Rozprawy z polskiego i europejskiego prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ofiarowana profesorowi Józefowi Skąpskiemu*, Wydawnictwo i Drukarnia „Secesja”, Kraków 1994, s. 33—43.
- Figura-Góralczyk E., *Nieuczciwa konkurencja w prawie prywatnym międzynarodowym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
- Fras M., Habdas M. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, T. 1, Część ogólna (art. 1—125), LEX 2018.
- Gniewek E., Machnikowski P. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, wyd. 11, Legalis 2023.
- Górecki J., *Prawo właściwe dla czynności prawnych związanych z zarządzeniem sukcesyjnym*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2020, t. 26, s. 189—208.
- Górecki J., *Umowy obligacyjne dotyczące nieruchomości w konwencji rzymskiej*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2009, nr 4, s. 4—7.

- Górniak K., *Prawo własności przedsiębiorstwa (art. 55¹ KC): treść, rozporządzenie i ochrona*, „Studia Prawa Prywatnego” 2022, nr 2, s. 6—30.
- Górniak K., *Sukcesja przedsiębiorstwa na wypadek śmierci przedsiębiorcy*, C.H.Beck, Warszawa 2023.
- Gruber M. et al. (Hrsg.), *Erbrecht und Vermögensnachfolge*, Springer-Verlag, Wien 2018.
- Gutowski M. (red.), *Kodeks cywilny, T. 1, Komentarz do art. 1—352*, Legalis 2021.
- Haedicke M., *Rechtskauf und Rechtsmängelhaftung*, Mohr Siebeck, Tübingen 2019.
- v. Hein J. (Hrsg.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Bd. 13, Internationales Privatrecht II. Internationales Wirtschaftsrecht. Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche (Art. 50—253)*, wyd. 8, Beck Online 2021.
- Hölters H. (Hrsg.), *Handbuch Unternehmenskauf*, Verlag Dr. Otto Schmidt KG, Köln 2022.
- Huber U., *Die Praxis des Unternehmenskauf im System des Kaufsrecht*, „Archiv für die civilistische Praxis” 2002, Heft 202, s. 179—242.
- J. von Staudingers *Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: Staudinger BGB — Buch 2: Recht der Schuldverhältnisse: §§ 433—480 (Kaufrecht)*, C.H.Beck, Berlin 2014.
- Kegel G., Schurig K., *Internationales Privatrecht*, C.H.Beck, München 2000.
- Kieninger E.-M., *A European Regulation for International Property Law*, in: *Private International Law on Rights in rem in the European Union*, ed. M. Font-Mas, Marcial Pons, Ediciones Juridicas y. Sociales, Madrid 2024, s. 403—421.
- Kruczalak K., *Prawa rzeczowe w ustawie o prawie prywatnym międzynarodowym*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2000, z. 3, s. 613—621.
- Mączyński A., *Przepisy szczególne o dziedziczeniu gospodarstw rolnych a prawo prywatne międzynarodowe*, w: A. Mączyński, *Rozprawy i studia z prawa prywatnego międzynarodowego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, s. 852—872.
- Oetker H. (Hrsg.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 4/1. Schuldrecht — Besonderer Teil I/1. §§ 433—480. CISG*, Beck Online 2024.
- Osajda K. (red.), *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego. Komentarz*, wyd. 4, Legalis 2024.

- Osajda K., Borysiak W. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, wyd. 33, Legalis 2024.
- Pazdan M. (red.), *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, Legalis 2018.
- Pazdan M. (red.), *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) Nr 593/2008 w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I). Komentarz*, Legalis 2018.
- Pazdan M. (red.), *System prawa prywatnego*, t. 20B, *Prawo prywatne międzynarodowe*, C.H.Beck, Warszawa 2014.
- Poczobut J. (red.), *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
- Posch W., *Bürgerliches Recht*, Bd. VII, *Internationales Privatrecht*, Springer, Wien—New York 2010.
- Puck B., *Unternehmenskauf*, Menzische Verlags – und Universitätsbuchhandlung, Wien 1996.
- Reithmann Ch., Martiny D. (Hrsg.), *Internationales Vertragsrecht. Das internationale Privatrecht der Schuldverträge*, Verlag Dr. Otto Schmidt KG, Köln 2015.
- Stroiński R., *Przedsiębiorstwo, charakter prawny oraz zbycie w prawie amerykańskim, francuskim i polskim*, C.H.Beck, Warszawa 2003.
- Tiedemann S., *Die Haftung aus Vermögensübernahme im internationalen Recht*, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1995.
- Wieling H., Finkenauer T., *Sachenrecht*, Springer-Verlag, Wien 2020.
- Wilhelm J., *Sachnerecht*, Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, Berlin—New York 2010.
- Wysocka-Bar A., *Jurysdykcja krajowa sądów polskich a kolizyjna jednolitość spadku*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2016, nr 14, s. 90—109.
- Zoll F. (mł.), Szpunar A., *Międzynarodowe prawo prywatne w zarysie*, Księgarnia Powszechna, Kraków 1947.
- Żmij G., *Firma w prawie prywatnym międzynarodowym*, C.H.Beck, Warszawa 2013.

Arkadiusz Gawron^{a)}

 <https://orcid.org/0009-0008-5873-2876>

Wyznaczenie statutu zabezpieczenia społecznego a związanie sądu zaświadczeniem A1

Abstract: The article engages in a critical discussion of views prevailing in legal scholarship and case law according to which courts are unconditionally bound by the A1 certificate as a document confirming social security legislation which applies to the worker. The author challenges this position, arguing that such binding effect should not apply where it is demonstrated that the A1 certificate was obtained by fraud. The argument is grounded in the principle of European Union law prohibiting the abuse of rights and the deriving of benefits from fraudulent acts, as well as in the court's obligation to determine and apply the applicable law *ex officio*. The article employs the dogmatic legal method combined with a critical analysis of the existing legal framework and doctrinal positions.

Keywords: social security — private international law

---

^{a)} Dr, radca prawny, Uniwersytet Śląski w Katowicach, arkadiusz.gawron@us.edu.pl.

1. Uwagi ogólne — wprowadzenie

W warunkach współczesnego obrotu obok tradycyjnie pojmowanych stosunków pracy, jako zamkniętych w granicach jednego państwa¹, coraz większego znaczenia nabierają różnorodnego rodzaju mechanizmy transgranicznego wykorzystywania siły roboczej, co w Unii Europejskiej niejednokrotnie przyjmuje postać delegowania pracowników². Instytucja ta obejmuje sytuacje, w których, najogólniej rzecz biorąc, pracownicy pochodzący z jednego państwa członkowskiego kierowani są do innego państwa w ramach unijnej swobody świadczenia usług. Takiego rodzaju wzrost mobilności pracowniczej w rzeczywistości Unii Europejskiej nie pozostaje bez wpływu na podstawowe funkcje międzynarodowego prawa pracy, do których należą m.in. ochrona konkurencji na wspólnym rynku³ czy też ochrona krajowych rynków pracy⁴, jak również poszanowanie praw pracowników⁵. Każdy z krajów, na terenie którego chociażby czasowo wykonywana jest praca, posiada naturalny interes w prawnym ukształtowaniu tego rodzaju stosunków prawnych⁶.

Dlatego też na opisanym ponadnarodowym poziomie kluczowe staje się wskazanie, które przepisy danego kraju odnajdą zastosowanie względem pracowników delegowanych, co dotyczy zarówno przepisów prawa pracy, jak i — co szczególnie doniosłe w kontekście niniejszego

---

¹ Od dawna postulowano w nauce, ażeby przy ustalaniu prawa właściwego dla indywidualnego stosunku pracy uwzględniać prawo tego państwa, z którym dany stosunek prawny łączy „najbliższy związek terytorialny” (*engsten räumlichen Zusammenhang*). F. Gamillscheg, *Internationales Arbeitsrecht (Arbeitsverweisungsrecht)*, Mohr Siebeck, Tübingen 1959, s. 107.

² Zjawiska prawnego, regulowanego m.in. aktami przyjętymi na łamach Międzynarodowej Organizacji Handlu czy Unii Europejskiej. R. Zeh, *Der Arbeitnehmer im liberalisierten Welthandel: Freizügigkeit, Entsendung und Freie Exportzonen*, Duncker & Humboldt, Berlin 2018, s. 45—69.

³ Tak w kontekście delegowania pracowników — J. Grygutis, *Status prawny pracownika delegowanego na rynku wewnętrznym Unii Europejskiej*, C.H.Beck, Warszawa 2023, s. 92 i n.

⁴ M. Szywniewski, *Ochrona interesu pracownika delegowanego w ramach świadczenia usług w Unii Europejskiej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2019, s. 97.

⁵ M. Tomaszewska, *Równowaga pomiędzy swobodami rynkowymi a polityką Unii Europejskiej — na przykładzie praw pracowników delegowanych*, w: *Polska. Hiszpania. Ameryka Łacińska. Wybrane zagadnienia z zakresu prawa pracy i prawa publicznego*, red. J. Stelina, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2016, s. 63.

⁶ Wyr. Najwyższego Niemieckiego Sądu Pracy (BAG) z 9.11.1977, 5 AZR 132/76, beckonline.

opracowania — unormowań prawa zabezpieczenia społecznego⁷. Również bowiem w zakresie prawa zabezpieczenia społecznego już *in statu nascendi* formowania się zrębów krajowych regulacji dostrzeżono potencjalne trudności, wynikające z możliwych konfliktów praw⁸. Te wynikają z racji przejmowania przez właściwe instytucje państwowe określonego ryzyka, przykładowo w zakresie zabezpieczenia emerytalnego czy wypadków przy pracy⁹. W warunkach częstego przemieszczania się pracowników powstaje naturalne pytanie o to, która z instytucji zabezpieczenia społecznego i wedle których przepisów powinna przejąć odpowiedzialność socjalną¹⁰ w celu zagwarantowania pewności prawnej w interesie krajowych rynków pracy oraz samych pracowników¹¹.

2. Unormowania wspólnotowe wyznaczające statut zabezpieczenia społecznego

W dobie zintensyfikowanej współpracy transgranicznej wewnątrz Unii Europejskiej trudności, o których mowa była w poprzedniej części, stają się coraz bardziej powszechne¹². Próba ich rozwiązania zyskała

---

⁷ D.S. Martisjen, M. Blauberger, *The Court of Justice of the European Union and the Mega-Politics of Posted Workers*, „Law and Contemporary Problems” 2021, no. 4, s. 29.

⁸ M. Wolff, *Der versorgungsausgleich im Deutschen internationalen Privatrecht*, „Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht” (dalej: RabelsZ) 1979, Heft 4, s. 731.

⁹ M. Goller, *Arbeitsunfall- und Berufskrankheitenrisiko bei grenzüberschreitenden Beschäftigungsverhältnissen*, Nomos, Baden-Baden 2007, s. 27—34. Kwestie te na tle różnych ustawodawstw mogą kształtować się rozmaicie oraz łączyć się z innymi, pokrewnymi zagadnieniami — W. Wellner, *Sozialversicherungsrechtliche Haftungsausschlüsse bei Unfällen im Straßenverkehr*, „Neue Juristische Wochenschrift” 2009, Heft 15, s. 402.

¹⁰ E. Eichenhofer, *Platform Work and Social Security in German Law: An International Law Perspective*, „International Social Security Review” 2021, issue 3, s. 123.

¹¹ Kwestie kształtowania własnej polityki społecznej ze strony państw członkowskich pozostają nadal zasadniczo nietknięte przez prawodawstwo przyjęte na forum Unii Europejskiej — P. Hansel, *Kollisionsrecht hinsichtlich des Systems der sozialen Sicherheit*, in: *Europäisches Arbeitsrecht: Mit zahlreichen Beispielsfällen aus der Rechtsprechung des EuGH*, Hrsg. P. Hantel, Springer, Wildau 2019, s. 315—316. Odnalezienie prawa właściwego nie jest zatem zabiegiem irrelevantnym z punktu widzenia porządku publicznego konkretnego państwa.

¹² Wskazuje na to w sposób bezpośredni liczba wydawanych formularzy A1, stale wzrastająca po zakończeniu pandemii COVID-19 — w 2021 r. wydano 3,6 mln

wymiar normatywny — w postaci (obecnie) Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 883/2004 z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego¹³ (dalej: Rozporządzenie podstawowe).

Z perspektywy kolizyjnej najistotniejsze znaczenie mają jego regulacje służące określeniu znajdującego zastosowanie prawodawstwa¹⁴ czy też statut zabezpieczenia społecznego (*Sozialrechtsstatut*)¹⁵. Istotne pozostaje to, że unormowania, o których mowa, nie stanowią materialnoprawnej przesłanki nabycia uprawnień z tytułu zabezpieczenia społecznego. Omawianej postaci normy kolizyjne mają na celu jedynie określenie, które przepisy danego systemu prawnego znajdują zastosowanie do osób, u których występuje jeden z przypadków mieszczących się w zakresie (dyspozycji) danego przepisu¹⁶. Uwaga ta skłania do dokonania krótkiego przeglądu najistotniejszych norm kolizyjnych Rozporządzenia podstawowego¹⁷.

Wedle unormowań wspólnotowych zasadą jest stosowanie przepisów wyłącznie jednego państwa (motyw 15 preambuły Rozporządzenia

---

formularzy, co wykazuje tendencję wzrostową w stosunku do 2020 r. o blisko 10%. F. de Wispelaere, L. de Smedt, J. Pacolet, *Posting of Workers: Report on A1 Portable Documents Issued in 2021*, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, Brussels 2022, s. 11.

¹³ Dz.Urz. UE L 166 z 30.4.2004, s. 1—123.

¹⁴ Na marginesie warto zwrócić uwagę, że charakter opisywanych przepisów był przedmiotem licznych wypowiedzi Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Zaznaczał on wielokrotnie, że przepisy te mają na celu nie tylko uniknięcie stosowania kilku ustawodawstw, lecz także zapewnienie, ażeby poszczególne osoby zawsze były objęte systemem zabezpieczenia społecznego (wyr. TSUE z 8.05.2019 w sprawie C-631/17 *SF przeciwko Inspecteur van de Belastingdienst*, ECLI:EU:C:2019:381, pkt 33 i cytowane tam orzeczenia).

¹⁵ M. Frey, *Die Straßburger Tram kommt wieder nach Kehl Europäische und kollisionsrechtliche Fragen des grenzüberschreitenden Einsatzes von Arbeitnehmern am konkreten Fall*, „Recht der Transportwirtschaftsrecht” 2014, Heft 3, s. 97.

¹⁶ Wyr. TSUE z 15.09.2022 w sprawie C-58/21 *FK v. Rechtsanwaltskammer Wien*, ECLI:EU:C:2022:691, nb. 48—51.

¹⁷ Na marginesie — przyjęcie nazewnictwa „normy kolizyjne”, właściwego dla unormowań tradycyjnie zaliczanych do aktów prawa prywatnego, jest uzasadnione przez cel opisywanych norm Rozporządzenia podstawowego. Unormowania te służą bowiem rozwiązaniu konfliktu praw w przestrzeni, co upodabnia je bardziej do norm prawa prywatnego międzynarodowego aniżeli do norm międzynarodowego prawa publicznego. R. Michaelis, *Public and Private International Law: German Views on Global Issues*, „Journal of Private International Law” 2008, no. 1, s. 136. Uzasadnia to przyjęcie siatki pojęć prawa prywatnego międzynarodowego — E. Eichenhofer, *Internationales Sozialrecht und Internationales Privatrecht*, Nomos, Baden-Baden 1987, s. 235.

podstawowego, art. 11 ust. 1 Rozporządzenia podstawowego)¹⁸. Generalną klauzulą wyznaczającą właściwość prawa jest przy tym prawo państwa wykonywania pracy — *lex loci laboris*¹⁹. To zatem działania pracownika najemnego (wedle nazewnictwa Rozporządzenia) wyznaczają, co do zasady, właściwość prawa zabezpieczenia społecznego²⁰.

W odniesieniu do pracowników delegowanych (art. 12 Rozporządzenia podstawowego) w przypadku skierowania pracowników przez pracodawcę, który normalnie prowadzi działalność w jednym państwie członkowskim, do innego państwa członkowskiego, pracownik podlega ustawodawstwu pierwszego państwa członkowskiego, pod warunkiem, że przewidywany czas takiej pracy nie przekracza 24 miesięcy i osoba ta nie jest wysłana, by zastąpić inną delegowaną osobę. Ta ogólna norma doznaje uszczegółowienia w literze art. 14 ust. 1—2 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 987/2009 z dnia 16 września 2009 r. dotyczącego wykonywania rozporządzenia (WE) nr 883/2004 w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego²¹ (dalej: Rozporządzenie wykonawcze). Na mocy wskazanych przepisów definicję tę rozszerzono o osobę zatrudnioną w celu oddelegowania jej do innego państwa członkowskiego, pod warunkiem, że osoba ta podlegała już ustawodawstwu państwa członkowskiego, w którym siedzibę ma jej pracodawca (ust. 1)²².

Widoczne jest zatem, że reguły służące odnalezieniu prawa właściwego dla statutu zabezpieczenia społecznego są złożone. Z tych względów,

---

¹⁸ Jest to zasada powszechnie przyjmowana w regulacjach, służących określeniu statutu zabezpieczenia społecznego. Pierwowzorem w tym względzie była księga pierwsza niemieckiego aktu prawnego *Sozialgesetzbuch*, a konkretniej jego § 30. M. Goller, *Arbeitsunfall- und Berufskrankheitenrisiko...*, s. 75.

¹⁹ Wyr. SN z 19.10.2022, III USKP 164/21, Legalis.

²⁰ Co do definicji pracy najemnej — A. Sokołowska, M. Skibińska, *Delegowanie pracowników za granicę*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 75—76. W orzecznictwie TSUE zakorzenione jest szerokie rozumienie pojęcia „pracownik” (zamiast wielu: wyr. TSUE z 3.06.1986 w sprawie C-66/85 *Deborah Lawrie-Blum v Baden-Württemberg*, ECLI:EU:C:1986:284).

²¹ Dz.U.U.E.L.10.344.1.

²² Zaznacza się przy tym w judykaturze, że okres podlegania prawodawstwu zabezpieczenia społecznego państwa wysyłającego powinien wynosić przynajmniej miesiąc. Krótsze okresy wymagają indywidualnej analizy (wyr. SN z 4.11.2015, II UK 406/14, Legalis). O kwestiach tych wspomina również Komisja Administracyjna ds. koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego w Decyzji Nr 12 z 12 czerwca 2009 r. dotyczącej wykładni art. 12 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 883/2004 w sprawie ustawodawstwa mającego zastosowanie do pracowników delegowanych i osób wykonujących pracę na własny rachunek, tymczasowo pracujących poza państwem właściwym (Dz.U.U.E.C z 24.04.2010).

w celu możliwie jak najsprawniejszego ustalenia mającego zastosowanie prawodawstwa i usprawnienia obrotu międzynarodowego, wprowadzono odpowiednie mechanizmy prawne.

3. Charakter prawny zaświadczenia A1 i skutki jego wydania

Główną z dróg potwierdzenia odnajdującego zastosowanie prawodawstwa jest zaświadczenie A1²³, wydawane w oparciu o art. 19 ust. 2 Rozporządzenia wykonawczego przez instytucję właściwą państwa członkowskiego, którego ustawodawstwo ma zastosowanie, zgodnie z przepisami Rozporządzenia podstawowego.

W judykaturze niejednokrotnie zwracano uwagę na wielopłaszczyznowy charakter zaświadczenia A1, w kontekście prawa zarówno europejskiego, jak i krajowego. I tak, zwraca się uwagę, że wydanie zaświadczenia A1, czy też odmowa jego wydania, stanowi decyzję deklaratoryjną²⁴, której normatywną podstawą (na kanwie przepisów polskich) jest art. 83 ust. 1 pkt 2 Ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych²⁵. Wedle powołanego przepisu Zakład (Ubezpieczeń Społecznych) wydaje decyzje w sprawach indywidualnych co do przebiegu ubezpieczeń. Poprzez wydanie tego rodzaju zaświadczenia organ rentowy wypowiada się władczo co do objęcia danych osób krajowym systemem ubezpieczeń społecznych²⁶.

W kontekście powyższego Sąd Najwyższy wielokrotnie potwierdził zasadę związania sądu cywilnego (sądu pracy i ubezpieczeń społecznych) wydanym zaświadczeniem A1²⁷ — jako decyzją administracyjną co do podlegania ubezpieczeniom społecznym²⁸, aczkolwiek,

---

²³ Dawniej, przed wejściem w życie Rozporządzenia podstawowego oraz wykonawczego, stosowano zaświadczenie E 101 „świadcstwo dotyczące ustawodawstwa właściwego”.

²⁴ Uchw. SN z 18.03.2010, II UZP 2/10, Legalis.

²⁵ Dz.U. 2024, poz. 497.

²⁶ Wyr. SN z 11.09.2014, II UK 587/13, Legalis.

²⁷ Nawiązuje to do koncepcji związania sądu decyzją administracyjną i obowiązku orzekania z uwzględnieniem decyzji i jej wszelkich skutków prawnych. K. Piasecki, *Z zagadnień stosunku postępowania cywilnego do postępowania administracyjnego*, w: *Proces i prawo. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Jerzego Jodłowskiego*, red. E. Łętowska, Ossolineum, Wrocław 1989, s. 449.

²⁸ Wyr. SN z 14.11.2013, II UK 204/13, Legalis.

niejednokrotnie, bez odniesienia się do art. 5 ust. 1 Rozporządzenia wykonawczego wskazującego, że dokumenty wydane dla stosowania Rozporządzenia podstawowego i wykonawczego poświadczające sytuację danej osoby są akceptowane przez „instytucje pozostałych państw członkowskich [w tym również sądy²⁹ — A.G.] tak długo, jak długo nie zostaną wycofane lub uznane za nieważne przez państwo członkowskie, w którym zostały wydane”. W tym względzie Rozporządzenie wykonawcze stanowi kodyfikację wcześniejszego orzecznictwa TSUE³⁰. Wiążący charakter zaświadczenia A1 (dawniej: E 101) został w judykaturze Sądu Najwyższego określony szeroko — wielokrotnie organ ten wskazywał, że wydanie zaświadczenia A1 wyklucza uznanie wykonywania pracy za granicą w warunkach oddelegowania (w rozumieniu przepisów unijnych) jako podróży służbowej (w rozumieniu przepisów polskich)³¹.

Co szczególnie istotne, Sąd Najwyższy niejednokrotnie wypowiedział się, że związanie sądu zaświadczeniem A1 istnieje, bez względu na okoliczności, w których zaświadczenie to zostało wydane³². Poglądy te są inspirowane orzecznictwem TSUE³³. Organ ten nierzadko zwracał uwagę, że instytucja wydająca zaświadczenie A1 (E 101) posiada wyłączną kompetencję co do oceny jego ważności³⁴. Powyższe wynika z zasad lojalnej współpracy pomiędzy państwami członkowskimi³⁵. Nawet w razie oczywistego błędu w ocenie stosowania Rozporządzenia podstawowego i także w przypadku okoliczności potwierdzających, że stosunki zabezpieczenia społecznego w sposób niebudzący wątpliwości nie podlegają konkretnemu prawu, konieczne jest w pierwszym rzędzie usunięcie z obrotu

---

²⁹ Wyr. TSUE z 26.01.2006 w sprawie C-2/05, *Rijksdienst voor Sociale Zekerheid przeciwko Herbosch Kiere NV*, ECLI:EU:C:2006:69, pkt 32.

³⁰ Wyr. TSUE z 6.09.2018 w sprawie C-527/16 *Salzburger Gebietskrankenkasse, Bundesminister für Arbeit, Soziales und Konsumentenschutz*, ECLI:EU:C:2018:669, nb. 43.

³¹ Post. SN z 16.10.2014, II UK 152/13, Legalis; post. SN z 20.03.2024, II USK 321/23, Legalis.

³² Wyr. SN z 12.09.2018, III UK 134/17, Legalis.

³³ Wyr. TSUE z 11.07.2018 w sprawie C-356/15 *Komisja Europejska przeciwko Królestwu Belgii*, ECLI:EU:C:2018:555, nb. 93.

³⁴ Wyr. TSUE z 27.04.2017 w sprawie C-620/15 *A-Rosa Flussschiff GmbH przeciwko Union de recouvrement des cotisations de sécurité sociale et d'allocations familiales d'Alsace (Urssaf)*, ECLI:EU:C:2017:309, pkt 59.

³⁵ H. Wenander, *Sincere Cooperation, Mutual Trust, and Mutual Recognition in Social Security Coordination*, „Review of European Administrative Law” 2020, no. 3, s. 105—106.

wadliwego zaświadczenia A1³⁶, z zastosowaniem właściwej w tej mierze procedury³⁷.

4. Procedura dialogu i koncytacji jako metody eliminacji zaświadczenia A1

W praktyce wzmożonego obrotu międzynarodowego możliwe stają się sytuacje, kiedy, pomimo wystawienia zaświadczenia A1, brak będzie pewności co do odnajdującego zastosowanie ustawodawstwa. Przypadki oszustw oraz nadużyć mogą stanowić jeden z przykładów, kiedy konieczne będzie zweryfikowanie prawidłowości wystawienia zaświadczenia A1³⁸. W ocenie TSUE nawet istnienie określonych poszlak wskazujących na uzyskanie zaświadczenia A1 (E 101) w drodze oszustwa nie powinno samo w sobie prowadzić do odmowy uwzględnienia przez właściwą instytucję przyjmującego państwa członkowskiego jego mocy wiążącej. Również i w tym przypadku niezbędne jest zastosowanie mechanizmów³⁹ służących eliminacji wadliwych zaświadczeń z obrotu⁴⁰.

---

³⁶ Dostrzegano już w piśmiennictwie, że tego rodzaju ujęcie problemu może stanowić zachętę dla tzw. *letterbox companies* — podmiotów posiadających fikcyjną siedzibę w jednym państwie członkowskim, a centrum rzeczywistej działalności w drugim. M. Szypniewski, *Ufać, ale kontrolować? Zasada lojalnej współpracy państw członkowskich Unii Europejskiej a zaświadczenie A1*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” (dalej: PiZS) 2022, nr 2, s. 29.

³⁷ Wyr. TSUE z 6.09.2018 w sprawie C-527/16 *Salzburger Gebietskrankenkasse...*, nb. 46.

³⁸ TSUE orzekł już w odniesieniu do takich stanów faktycznych jak np. podawanie fikcyjnych adresów jako miejsca zamieszkania pracowników „delegowanych”, zatrudnionych nierzadko w dniu rozpoczęcia „delegowania” (wyr. TSUE z 2.04.2020 w sprawie C-370/17 *CRPNPAC v. Vueling Airlines SA* oraz w sprawie C-37/18 *Vueling Airlines SA v. Jean-Luc Poignant*, ECLI:EU:C:2020:260, nb. 19).

³⁹ Wyr. TSUE z 2.04.2020 w sprawie C-370/17 *CRPNPAC...* oraz w sprawie C-37/18 *Vueling...*, nb. 60.

⁴⁰ Gwoli uzupełnienia wyводу należy dodać, że wedle niektórych wypowiedzi doktryny wycofanie zaświadczenia A1 samo w sobie nie stanowi o włączeniu pracownika delegowanego do systemu zabezpieczenia społecznego konkretnego państwa. D.E. Lach, *Procedura wycofania zaświadczenia A1 a wsteczne włączenie delegowanego pracownika do systemu zabezpieczenia społecznego państwa wykonywania pracy*, PiZS 2023, nr 8, s. 39—40.

Pierwszym z tych mechanizmów jest opracowanie wspólnego porozumienia pomiędzy instytucjami państwa członkowskiego⁴¹. W razie braku takiego porozumienia, dla zapewnienia bliskiej oraz efektywnej współpracy pomiędzy państwami członkowskimi ustanowiona została procedura dialogu i koncyliacji, której (aktualnie) podstawę normatywną stanowią art. 5, 6 i 16 Rozporządzenia wykonawczego. Aspekty proceduralne regulują postanowienia Decyzji A1 z dnia 12 czerwca 2009 r. w sprawie ustanowienia procedury dialogu i koncyliacji w zakresie ważności dokumentów, określenia ustawodawstwa właściwego oraz udzielania świadczeń na mocy rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 883/2004⁴². Procedura ta może zostać wdrożona w dwóch sytuacjach: gdy istnieje wątpliwość w zakresie ważności lub prawidłowości dowodów potwierdzających okoliczności co do danej osoby na potrzeby stosowania Rozporządzenia podstawowego i Rozporządzenia wykonawczego oraz gdy istnieje rozbieżność w zakresie ustalenia właściwego ustawodawstwa⁴³. Na żądanie instytucji pierwszego z państw instytucja państwa wezwanego przeprowadza dochodzenie. W jego wyniku może: potwierdzić pierwotną decyzję, uchylić lub wycofać dokument albo stwierdzić jego nieważność. W razie, gdy procedura dialogu⁴⁴ nie przyniesie rozwiązania, może zostać wszczęte postępowanie przed Komisją Administracyjną⁴⁵ (procedura koncyliacji)⁴⁶ — przy czym rola Komisji w istocie ogranicza się do próby pogodzenia rozbieżnych stanowisk⁴⁷.

Kiedy i ten etap nie doprowadzi do uzgodnienia stanowisk, dozwolone jest, aby państwo członkowskie, na terenie którego pracownik wykonuje pracę, wszczęło postępowanie o stwierdzenie uchybienia

⁴¹ Art. 5 ust. 4, art. 6 ust. 3, art. 16 ust. 4 Rozporządzenia wykonawczego.

⁴² Dz.Urz.U.E.C 2010, nr 106, s. 1 (dalej: Decyzja A1).

⁴³ J. Ryszka, *Współpraca państw członkowskich Unii Europejskiej jako niezbędny element skutecznej koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego*, w: *Stosunki sąsiedzkie w świetle prawa międzynarodowego*, red. E. Cała-Wacinkiewicz et al., C.H.Beck, Warszawa 2022, s. 193—194.

⁴⁴ Istnieje też drugi etap procedury dialogu o charakterze fakultatywnym. W przeciwieństwie do pierwszego etapu, w drugim biorą udział również przedstawiciele „właściwych władz zainteresowanych państw”.

⁴⁵ Działającą przez własne organy albo poprzez utworzoną na podstawie odrębnego regulaminu Komisję Pojednawczą.

⁴⁶ Podkreślenia wymaga kwestia tego rodzaju, że Decyzja A1 nie nakłada obowiązku wszczęcia procedury koncyliacji.

⁴⁷ M. Zieliński, *Zakres związania sądów państwa członkowskiego zaświadczeniem o ustawodawstwie właściwym (E101 i A1) w razie stwierdzenia oszustwa — uwagi na tle orzeczeń TSUE w sprawach C-359/16, C-527/16, C-370/17 i 37/18 oraz C-17/19 — część 1*, PiZS 2021, nr 4, s. 53.

zobowiązaniom państwa członkowskiego z art. 259 Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej⁴⁸. Wydane wyłącznie w tym trybie rozstrzygnięcie TSUE ma skutek wiążący w stosunku do państw członkowskich⁴⁹. Skutku takiego są pozbawione natomiast decyzje Komisji Administracyjnej⁵⁰.

Pobieżny wywód zamieszczony powyżej obrazuje, jak wielowątkowa jest procedura concyliacji i dialogu, niezbędna, wedle orzecznictwa TSUE, do zastosowania także w przypadku stwierdzenia poszlak uzyskania zaświadczenia A1 w drodze oszustwa lub nadużycia. Przyjmowano bowiem, że instytucja właściwa państwa członkowskiego, która wydała zaświadczenie, powinna móc się wypowiedzieć co do okoliczności wskazujących na dokonanie oszustwa. Zwracano także uwagę na istnienie ryzyka powstania obowiązku wpłaty składek do przyjmującego państwa członkowskiego w przypadku, gdyby te składki zostały już uiszczony w państwie wysyłającym, niekiedy bez możliwości zwrotu wobec potencjalnego upływu terminu przedawnienia. Ostatecznie podnoszono także ryzyko wystąpienia sytuacji, kiedy dwa państwa będą uznawały swój własny system zabezpieczenia społecznego za właściwy⁵¹.

Nietrudno dostrzec, że tak szerokie ujęcie związania instytucji państw członkowskich zaświadczeniami A1, wydanymi przez właściwe instytucje innego państwa członkowskiego, może prowadzić do impasu. Niewykluczone są bowiem scenariusze, kiedy okoliczności danego przypadku będą jednoznacznie wskazywały na uzyskanie zaświadczenia A1 w wyniku oszustwa, lecz — z uwagi na bezczynność instytucji drugiego państwa członkowskiego — ewidentnie wadliwe zaświadczenia nie zostaną wycofane z obrotu⁵². Stąd też na zasadzie wyjątku dopuszczano w orzecznictwie TSUE możliwość nieuwzględnienia zaświadczenia A1 (E 101), jeśli instytucja wydająca to zaświadczenie zaniecha

---

⁴⁸ Wyr. TS z 10.02.2000 w sprawie C-202/97 *Fitzwilliam Executive Search Ltd przeciwko Bestuur van het Landelijk instituut sociale verzekeringen*, ECLI:EU:C:2000:75, nb. 58.

⁴⁹ Poza zakresem rozważań pozostawiono procedurę przewidzianą przez art. 16 ust. 2—4 Rozporządzenia wykonawczego. Jest to rozwiązanie w głównej mierze tymczasowe.

⁵⁰ Wyr. TS z 10.02.2000 w sprawie C-202/97 *Fitzwilliam...*, nb. 58.

⁵¹ Na kwestie te zwraca uwagę M. Zieliński, *Zakres związania sądów państwa członkowskiego zaświadczeniem o ustawodawstwie właściwym (E101 i A1) w razie stwierdzenia oszustwa — uwagi na tle orzeczeń TSUE w sprawach C-359/16, C-527/16, C-370/17 i 37/18 oraz C-17/19 — część 2*, PiZS 2021, nr 5, s. 55.

⁵² Tytułem przykładu można wymienić: kontrole urzędów skarbowych, instytucji zabezpieczenia społecznego, postępowania karne, cywilne, z zakresu ubezpieczeń społecznych, w których występuje element obcy.

ponownego rozpatrzenia zasadności jego wystawienia „w rozsądnym terminie”⁵³ (*v přiměřené lhůtě; angemessenen Frist; within a reasonable period of time; un termine ragionevole*).

Rodzi się w tym miejscu wątpliwość, czy aktywność (lub brak aktywności) organu wydającego zaświadczenie A1 jest w istocie jedyną drogą prowadzącą do wyznaczenia statutu zabezpieczenia społecznego. Nie trudno dostrzec, że przyjęcie takiego zapatrywania stwarzałoby pole do nadużyć, nasilania się zjawiska *forum shopping*⁵⁴ czy aktywności *letter-box companies*⁵⁵.

Próba odpowiedzi na wyżej postawione pytanie musi uwzględniać zakorzeniony w prawie unijnym zakaz nadużycia prawa oraz obowiązek ustalania i stosowania prawa właściwego przez sąd z urzędu.

5. Zakaz nadużycia prawa w prawie unijnym

Koncepcja nadużycia prawa jako taka stanowi zagadnienie wielowątkowe, którego pełnemu omówieniu służyć powinno opracowanie natury monograficznej. W tym miejscu poprzestać należy na wskazaniu, że zasada zakazująca nadużywania praw oraz korzystania z nich sprzecznie z dobrą wiarą⁵⁶ i celem jest nieodłącznie związana ze wszystkimi nowoczesnymi europejskimi systemami prawnymi⁵⁷. System prawa wspólnotowego nie jest w tym względzie wyjątkiem.

⁵³ Wyr. TSUE z 6.02.2018 w sprawie C-359/16 *Altun i n.*, ECLIE:U:C:2018:63, nb. 55.

⁵⁴ Zjawisko polegające na czerpaniu przez przedsiębiorców korzyści z niskich składek na ubezpieczenie społeczne w danym państwie, bez faktycznego związku ich działalności z terenem tego państwa, poza np. fikcyjnym utworzeniem spółki. F. De Wildespeare, I. Vukorepa, *The EU Social Security Rules on Posting: Defining Problems and Potential Solutions*, in: *Research Handbook on European Social Security Law*, eds. F. Pennings, G. Vonk, Edward Elgar, Cheltenham—Northampton 2023, s. 234.

⁵⁵ Dosłownie: spółka-skrzynka na listy. Oznacza zjawisko, kiedy spółka nie prowadzi w istocie żadnej działalności w miejscu, w którym jest zarejestrowana, najczęściej w celu korzystania z niższych podatków lub składek na ubezpieczenie społeczne. K.E. Sørensen, *The Fight Against Letterbox Companies in the Internal Market*, „Common Market Law Review” (dalej: CMLR) 2015, issue 1, s. 85—117.

⁵⁶ Nie chodzi przy tym o rozumienie „dobrej wiary” znane z polskich unormowań. W tym aspekcie „dobrą wiarę” rozumieć należy jako wyraz uczciwości i rzetelności.

⁵⁷ F. Ranieri, *Verbot des Rechtsmissbrauchs und Europäisches Gemeinschaftsprivatrecht*, „Zeitschrift für Europäisches Privatrecht” 2001, Heft 3, s. 173.

Od dziesięcioleci⁵⁸ w orzecznictwie Trybunału przyjmowano zasadę, że niedopuszczalne jest powoływanie się na prawo wspólnotowe w celu usprawiedliwienia nadużycia lub oszustwa — w odniesieniu do unormowań z zakresu zarówno prawa zabezpieczenia społecznego⁵⁹, jak i swobodnego przepływu pracowników⁶⁰ czy swobody świadczenia usług⁶¹ (oraz wielu innych gałęzi prawa)⁶².

Najogólniej rzecz ujmując, przyjąć należy, że zakaz nadużywania prawa stanowi wyraz korygowania skutku zastosowania prawa; w tym zakresie ogranicza on skutki, na których osiągnięcie liczył nadużywający, do zwykłych — uwzględniających zasady dobrej wiary, sprawiedliwości czy poszanowania samego prawa⁶³.

W zagranicznej doktrynie nie są obce poglądy, wedle których zasadne jest zastosowanie omawianej reguły również w odniesieniu do oceny skutku prawnego zaświadczeń A1 uzyskanych za pomocą oszustwa — tak, aby państwa członkowskie, w przypadku stwierdzenia nieprawidłowości, mogły zastosować własne regulacje⁶⁴ (czy też unormowania kolizyjne Rozporządzenia podstawowego, jakby zaświadczenie nigdy nie zostało wydane). Dostrzega się przy tym, że utrzymywanie wymogu

---

⁵⁸ Należałoby dodać, że doktryna ta stosowana była przez TSUE na tle różnorodnych stanów faktycznych i w odniesieniu do szerokiego spektrum unormowań od lat 70. XX w. D. Leczykiewicz, *Prohibition of Abusive Practices as a "General Principle" of EU Law*, CMLR 2019, issue 3, s. 733 i n.

⁵⁹ Tak, w zakresie niezdolności do pracy — wyr. TS z 2.05.1996 w sprawie C-206/94 *Brennet AG and Vittorio Paletta*, Report of Cases 1996 I-02357, nb. 24.

⁶⁰ Trybunał wykluczał już możliwość czerpania korzyści z prawa w przypadku, gdy stwierdzone zostanie, że pracownik stał się uczestnikiem rynku pracy danego państwa członkowskiego tylko w celu korzystania po krótkim okresie aktywności z programów socjalnych tego państwa. Wyr. TS z 21.06.1988 w sprawie *Sylvie Lair v Universität Hannover*, ECLI:EU:C:1988:322, nb. 43.

⁶¹ Wyr. TS z 3.12.1974 w sprawie C-33/74 *Johannes Henricus Maria van Binsbergen and Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor de Metaalnijverheid*, nb. 13.

⁶² W tym: prawa przedsiębiorczości (wyr. TS z 9.03.1992 w sprawie C-212/97 *Centros*, ECLI:EU:C:1992:126, 24), prawa spółek (wyr. TS z 23.03.2000 w sprawie C-373/97, *Diamantis*, ELU:EU:C:2000:150, nb. 33), kwestii podatkowych (wyr. TSUE z 26.02.2019 w sprawie C-116/16 *Skatteministeriet p. T. Danmark* i w sprawie C-117/16 *Y Denmark Aps*, ECLI:EU:C:2019:135, nb. 70 i n.), prawa upadłościowego (co szeroko omawia H. Eidenmüller, *Abuse of Law in the Context of European Insolvency Law*, „European Company and Financial Law Review” 2009, issue 1, s. 1—28).

⁶³ Szeroko o pojęciu nadużycia prawa w kontekście regulacji unijnych — A. Kjellgren, *On the Border of Abuse: The Jurisprudence of the European Court of Justice on Circumvention, Fraud and Other Misuses of Community Law*, „European Business Law Review” 2000, issue 3, s. 179.

⁶⁴ A. Pieter van der Mei, E. van Ooij, *The Judicial Finetuning of the EU Rules Determining the Applicable Social Security Legislation*, „Maastricht Journal of European Comparative Law” 2022, issue 1, s. 146—147.

dochowania procedury dialogu i koncyliacji nie przystaje do potrzeb obrotu. Podkreśla się jej ograniczone znaczenie praktyczne i prawne. Instytucja wydająca zaświadczenie A1 może nie być skłonna do przeprowadzania rozlicznych czynności, które mogłyby wykazać, że wydała pierwotnie wadliwą decyzję. Z kolei same rozstrzygnięcia Komisji Administracyjnej mają w istocie charakter niewiążący⁶⁵.

Nie można oprzeć się wrażeniu, że aktualny trend orzecznictwa TSUE i dokonane przez ten organ wyważenie wartości (lojalna współpraca ponad zwalczaniem przypadków nadużyć)⁶⁶ oparte są na wyidealizowanym obrazie, kiedy to instytucje państw członkowskich rzetelnie i sprawnie współpracują między sobą. Równocześnie widoczna jest jednostronność wywodów TSUE — podkreśla się niejednokrotnie obowiązki państwa dostrzegającego poszlaki uzyskania zaświadczenia w drodze oszustwa, a nie wskazuje się na równoważne obowiązki po stronie instytucji wystawiającej omawiane zaświadczenie. Jedyne wyjątkiem w tym względzie to obowiązek udzielenia odpowiedzi „w rozsądnym terminie”, bez jednoczesnego zdefiniowania tego nieostrego pojęcia⁶⁷.

Znamienne w kontekście wyżej nakreślonych rozważań jest to, że Rzecznik Generalny TSUE Henrik Saugmandsgaard Øe w opinii przedstawionej 11 lipca 2019 r.⁶⁸ zajął jednoznaczne stanowisko, że o ile państwa członkowskie nie mogą zupełnie zaniechać dialogu z instytucją

⁶⁵ N. Rennuy, *Posting of Workers: Enforcement, Compliance and Reform*, „European Journal of Social Security” 2022, issue 2, s. 218. Autor ten zwraca uwagę na również istotną okoliczność — instytucje państw członkowskich nierzadko nie prowadzą dochodzenia, a zaświadczenia A1 są wydawane na bazie przedstawianych im oświadczeń. N. Rennuy, *Posting of Workers...*, s. 213. W polskiej rzeczywistości prawnej uzyskanie zaświadczenia A1 odbywa się za pośrednictwem portalu ZUS-PUE, w którym system sam podpowiada, jakie wartości należy wprowadzić w celu uzyskania danego zaświadczenia.

⁶⁶ Przy czym należy zwrócić uwagę, że w dawniejszym orzecznictwie TS przyjmował, że nawet wydanie przez określone państwo członkowskie dokumentu potwierdzającego dany stan prawny nie powinno prowadzić do jego automatycznego uznania przez inne państwo członkowskie. Wyr. TS z 27.09.1989 w sprawie 130/88 *C.C. van de Bijl and Staatssecretaris van Economische Zaken*, Report of Cases 3058, nb. 27. Rozstrzygnięcie to dotyczyło zaświadczenia państw członkowskich dla potrzeb stosowania dyrektywy z dnia 4 czerwca 1974 r. 74/556/EWG, ustanawiającej szczegółowe przepisy dotyczące środków przejściowych odnoszących się do handlu i dystrybucji produktów toksycznych i działalności w tym zakresie, związanych z profesjonalnym wykorzystaniem tych produktów, z działalnością pośredników włącznie (Dz.Urz. UE L z 18.11.1974).

⁶⁷ L. Driguez, *Posting of Workers: When the Ideal of Cooperation Between National Institutions Prevails over the Fight Against Fraud: CRPNPAC and Vueling*, CMLR 2021, issue 3, s. 948—949.

⁶⁸ C-370/17 *Caisse de retraite du personnel navigant professionnel de l'aéronautique civile (CRPNPAC) przeciwko Vueling Airlines SA* oraz C-37/18 *Vueling Airlines SA przeciwko Jeanowi-Lucowi Poignantowi*, ECLI:EU:C:2019:592.

wydającą konkretne zaświadczenie (w imię zasad lojalnej współpracy⁶⁹ i wzajemnego zaufania⁷⁰), nawet w przypadku oszustwa⁷¹, o tyle przebieg tego dialogu nie powinien wpływać na uprawnienie sądu danego państwa członkowskiego do odmowy uwzględnienia danego zaświadczenia. W przypadku stwierdzenia znamion oszustwa sąd krajowy nie tylko jest uprawniony do odmowy uwzględnienia tego zaświadczenia, lecz także — w ocenie Rzecznika — **zobowiązany to uczynić**⁷². Wypowiedź ta stanowi rozwinięcie wcześniej przedstawionych przez tego Rzecznika tez wyrażonych w opinii z 9 listopada 2017 r. w sprawie C-359/16 *Ömer Altun and Others*⁷³, w której zwracano uwagę, że za priorytetowym zwalczaniem oszustw przemawiają także względy społeczno-gospodarcze. Tolerowanie tego rodzaju oszustw na poziomie państw członkowskich wpływa negatywnie na stabilność i spójność ich systemów zabezpieczenia społecznego. Z kolei na poziomie Unii może się to wiązać z zachwianiem wspólnotowego rynku pracy i dopuszczeniem postaci nieuczciwej konkurencji⁷⁴.

Rzecznik odniósł się również do sygnalizowanego wyżej ryzyka podwójnego opłacenia składki za ten sam okres (w dwóch państwach członkowskich) — wskazał⁷⁵, że tego rodzaju ryzyko obciążać powinno pracodawcę, nie zaś pracownika⁷⁶. Pracodawca nie powinien bowiem w takim wypadku czerpać korzyści z praktyk stanowiących oszustwo lub nadużycie.

Pogląd przedstawiony przez Rzecznika TSUE Henrika Saugmandsgaarda Øe zasługuje na aprobatę. Opisane rozwiązanie można przyrównać — za N. Rennuym — do „chirurgicznego narzędzia”, za pomocą

---

⁶⁹ Rzecznik podkreśla przy tym, że lojalna współpraca powinna przebiegać dwutorowo — zarówno z perspektywy państwa przyjmującego, jak i z perspektywy państwa, którego instytucja właściwa wydała zaświadczenie A1.

⁷⁰ Zwraca się przy tym uwagę, że przy takiej konstrukcji nie dochodzi do złamania zasad wzajemnego zaufania — nie zarzuca się bowiem instytucji właściwej naruszenia prawa UE, ale jedynie wskazuje się, że instytucja ta została wprowadzona w błąd.

⁷¹ Co w istocie, przy sprawnym funkcjonowaniu opisywanego mechanizmu, mogłoby doprowadzić do szybszego wyeliminowania z obrotu nieprawidłowego zaświadczenia A1.

⁷² ECLI:EU:C:2019:592, pkt 80, 74, 73.

⁷³ ECLI:EU:C:2017:850.

⁷⁴ ECLI:EU:C:2017:850, pkt 46.

⁷⁵ Na marginesie — Rzecznik rozważał również, czy pracownikowi w przypadku oszustwa ze strony pracodawcy zapewniono prawo do skutecznego środka prawnego. Kwestie te wymykają się jednak spektrum niniejszego artykułu. Ich dokładnemu omówieniu powinno posłużyć oddzielne opracowanie.

⁷⁶ W takim ujęciu to pracodawca ponosi w pełni konsekwencje sytuacji, w której więcej niż jedno państwo będzie uznawało swoje prawo za właściwe.

którego sądy państw członkowskich będą mogły zwalczać próby zjawiska *forum shopping* w dziedzinie zabezpieczenia społecznego⁷⁷.

Zgodzić się należy również z wypowiedzią Rzecznika Generalnego TSUE Priita Pikamäego zawartą w opinii z 26 listopada 2019 r. w sprawie C-610/18 *AFMB Ltd i in. przeciwko Raad van bestuur van de Sociale verzekeringsbank*, wedle którego związanie treścią zaświadczenia A1 jest sprzeczne z celem ustawodawczym leżącym u podstaw norm kolizyjnych, stworzonych po to, aby właściwe organy państw członkowskich mogły, na podstawie obiektywnych kryteriów, wskazać system zabezpieczenia społecznego, mający zastosowanie w danym przypadku⁷⁸.

Obowiązek odnalezienia właściwego statutu (w niniejszym wypadku — statutu zabezpieczenia społecznego) jest, w kontekście prawa polskiego, tym bardziej doniosły, jeśli weźmie się pod uwagę treść ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. — Prawo o ustroju sądów powszechnych⁷⁹ i wyrażony w tym akcie prawnym obowiązek ustalania i stosowania prawa obcego z urzędu.

6. Związanie treścią zaświadczenia A1 a obowiązek ustalania prawa właściwego z urzędu oraz charakter norm prawa zabezpieczenia społecznego

Wyrażony w art. 51a § 1 zd. 1 Prawa o ustroju sądów powszechnych obowiązek ustalania i stosowania prawa obcego z urzędu stanowi powtórzenie dawnego art. 1143 Kodeksu postępowania cywilnego⁸⁰. W myśl obu tych przepisów: „Sąd z urzędu ustala i stosuje właściwe prawo obce”. Sięganie do obcych systemów prawnych, niezależnie nawet od aktywności stron w procesie, uznać należy za jeden z elementarnych

---

⁷⁷ N. Rennuy, *Shopping for Social Security Law in the EU*, CMLR 2021, issue 1, s. 35. Autor ten wskazuje jednocześnie na istotne zagadnienie, mianowicie — ryzyko wprowadzenia arbitralności i niepewności prawnej. Tytułem uzupełnienia należy jednak zwrócić uwagę, że opisywany mechanizm nadużycia prawa powinien być stosowany w sytuacjach, w których oszustwo jawi się jako ewidentne.

⁷⁸ ECLI:EU:C:2019:1010, pkt 74.

⁷⁹ Dz.U. 2024, poz. 334 (dalej: Prawo o ustroju sądów powszechnych).

⁸⁰ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. — Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 2023, poz. 1550; dalej: k.p.c.).

obowiązków sądu orzekającego⁸¹, wynikający z zasady *iura novit curia*⁸². Zasada ta została adaptowana⁸³ w wielu prawodawstwach⁸⁴, także spoza kontynentu europejskiego⁸⁵ — w tym w Chinach⁸⁶ czy w państwach Ameryki Łacińskiej⁸⁷. Normy kolizyjne skonstruowane są w ten sposób, że nakazują organom państwa poszukiwać z urzędu prawa właściwego, bez względu na to, czy poszukiwania te doprowadzą do zastosowania własnego czy obcego porządku prawnego⁸⁸.

Obowiązek działania sądu z urzędu co do ustalania i stosowania prawa obcego pojawia się każdorazowo, ilekroć w konkretnej sprawie obecny jest element obcy. Sprawy z zakresu zabezpieczenia społecznego nie są w tym względzie żadnym wyjątkiem. Uzasadnia to nie tylko charakter norm kolizyjnych Rozporządzenia podstawowego, lecz także specyfika samej materii prawnej zabezpieczenia społecznego. Pamiętać należy, że tytuł zabezpieczenia społecznego powstaje *ex lege*, po spełnieniu przesłanek określonych w przepisach o randze *ius*

---

⁸¹ A. Flessner, *Fakultatives Kollisionsrecht*, RabelsZ 1970, Heft 3, s. 547; M. Capaletti, *Mandatory Ex-Officio Application of Foreign Law: The Comparative Method as an Answer in Cases where the Foreign Law cannot be ascertained*, „Comparative and International Law Journal of Southern Africa” 1970, issue 1, s. 49–55 i n.

⁸² G. Morelli, *Diritto processuale civile internazionale*, Cedam, Padova 1954, s. 63.

⁸³ Zob. szeroki przegląd dokonany przez K. Sznajder-Peroń, *Zagadnienia związane z pojmowaniem i stosowaniem prawa właściwego*, w: *System prawa prywatnego*, t. 20A, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, C.H.Beck, Warszawa 2014, s. 510. Autorka wymienia kraje, w których dominuje pogląd o bezwzględnie obowiązującym charakterze norm kolizyjnych — Austria i Niemcy, Belgia, Republika Czeska i Słowacka, Estonia, Hiszpania, Holandia, Grecja, Portugalia, Słowenia, Węgry, Włochy. Dalej wskazuje na ryzyko w postaci nasilenia się zjawiska *forum shopping* w przypadku, gdyby powołanie się na obce prawo było zależne wyłącznie od woli stron.

⁸⁴ Aczkolwiek w systemach prawnych kręgu *common law* od XVIII w. przewidywano reguły sprzyjające stosowaniu własnego prawa. Odcisnęło się to piętnem na prawodawstwie USA, zasadniczo aż do czasów II wojny światowej. S.L. Saas, *Foreign Law in Civil Litigation: A Comparative Survey*, „The American Journal of Comparative Law” 1968, no. 3, s. 338–341.

⁸⁵ Szerzej Y. Nishitani, *Treatment of Foreign Law: Dynamics Towards Convergence? — General Report*, in: *Treatment of Foreign Law — Dynamics Towards Convergence?*, ed. Y. Nishitani, Springer International Publishing AG, Kyoto 2017, s. 17–21.

⁸⁶ Rozwiązanie to na przykładzie Holandii, Chin oraz Tajwanu opisuje J. Basedow, *The Application of Foreign Law — Comparative Remarks on the Practical Side of Private International Law*, in: *Private International Law in Mainland China, Taiwan and Europe*, eds. J. Basedow, K.B. Pißler, Mohr Siebeck, Tübingen 2014, s. 86 i n.

⁸⁷ W. Klyta, P. Twardoch, *Kolejny przejaw fenomenu kodyfikacji prawa prywatnego międzynarodowego w Ameryce Łacińskiej — urugwajska Ustawa Ogólna o Prawie Prywatnym Międzynarodowym n° 19.920 z 17 listopada 2020 r. Zagadnienia wybrane*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2022, t. 30, s. 86.

⁸⁸ K. Sznajder-Peroń, *Zagadnienia...*, s. 513.

*cogens*⁸⁹, takich jak wykonywanie określonego rodzaju wolnego zawodu⁹⁰ czy faktyczne realizowanie obowiązków charakteryzujących *essentialia negotii* umowy o pracę⁹¹. Istotne jest to, że w znaczącej liczbie judykatów, na tle spraw bez elementu obcego, Sąd Najwyższy zwraca uwagę, że zawarcie umowy o pracę dla pozoru nie może stanowić tytułu zabezpieczenia społecznego⁹².

Zaprezentowana powyżej wykładnia przystaje również do spraw z zakresu koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego, oczywiście — przy uwzględnieniu specyfiki tego rodzaju postępowań. Podobnie i w tym względzie należy przyjąć, że nie jest dopuszczalne stosowanie prawa (unijnego) w sposób sprzeczny z celem ustanowienia norm kolizyjnych. Nie bez znaczenia pozostają także obowiązki lojalnej współpracy pomiędzy państwami członkowskimi. Należy w istocie przychylić się do stanowiska Sądu Najwyższego, że „niewłaściwie przeprowadzona procedura dialogu i koncyliacji, w szczególności skutkująca zastosowaniem norm prawa Unii w sposób noszący znamiona oszustwa lub stanowiący nadużycie, uchybia obowiązkowi lojalnej współpracy”⁹³. Teza ta koresponduje z opinią Rzecznika Generalnego TSUE Henrika Saugmandsgaarda Øe w tym zakresie, w którym Rzecznik wskazuje, że procedura dialogu i koncyliacji nie może ograniczać prawa sądu orzekającego do odmowy uwzględnienia zaświadczenia A1.

Wypowiedzi te stanowią zarazem właściwe tło do nakreślenia wniosków, wieńczących całość opracowania.

---

⁸⁹ K. Antonów, *Sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych. Pojęcie oraz właściwości postępowań przedsądowych i ochrony cywilnosądowej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 78—79.

⁹⁰ T. Bińczycka-Majewska, *Glosa do wyroku SN z dnia 25 marca 1998 r., II UKN 576/97*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2000, nr 1, s. 11.

⁹¹ Zamiast wielu: wyr. SN z 6.03.2007, I UK 302/06, Legalis.

⁹² Post. SN z 7.02.2024, II USK 127/23, LEX/el; z 9.01.2024, II USK 473/22, LEX/el; z 13.12.2023, III USK 53/23, Legalis; z 5.12.2023, I USK 274/23, Legalis.

⁹³ Post. SN z 19.05.2020, I UK 45/19, Legalis. Należy przy tym zwrócić uwagę, że Sąd Najwyższy w sposób nowatorski zdefiniował pojęcie „wspólne porozumienie”, o którym mowa w art. 16 ust. 4 Rozporządzenia wykonawczego, poprzedzające procedurę dialogu i koncyliacji. Sąd Najwyższy nadał temu pojęciu szerokie ramy obejmujące: poinformowanie przez instytucję właściwą miejsca świadczenia pracy najemnej o swoim stanowisku co do nieistnienia ważnego tytułu ubezpieczenia; wydanie decyzji o charakterze tymczasowym o stosowaniu ustawodawstwa krajowego i niezłożenie przez instytucję właściwą miejsca świadczenia pracy zastrzeżeń; zaakceptowanie przez instytucję miejsca zamieszkania faktu, że instytucja miejsca świadczenia pracy odmawia przypisania zainteresowanego swojemu ustawodawstwu.

7. Podsumowanie

Poszukiwania prawa stanowiącego statut zabezpieczenia społecznego w transgranicznych stosunkach pracy uznać należy za zadanie doniosłe, zarówno z punktu widzenia podmiotów prywatnych (pracodawcy i pracownika), jak i z perspektywy poszczególnych krajów czy też Unii Europejskiej. Instytucje państw członkowskich oraz samej Unii stoją przed wyzwaniem właściwego skoordynowania krajowych systemów zabezpieczenia społecznego w dobie coraz bardziej zintensyfikowanej mobilności pracowniczej. Nietrudno też dostrzec, że taka wzmożona aktywność pociąga za sobą próby nadużyć. Jednym z najtrudniejszych przypadków jest uzyskanie od instytucji państwa członkowskiego, za pomocą oszustwa, zaświadczenia A1, potwierdzającego podleganie systemowi zabezpieczenia społecznego danego państwa w sytuacji, gdy w świetle okoliczności konkretnej sprawy ocena taka jest nieuzasadniona.

Prawodawca europejski, kierowany względami lojalnej współpracy i wzajemnego zaufania, stworzył ramy prawne, w których zaświadczenie A1 pozostaje wiążące dla instytucji państw członkowskich, dopóki nie zostanie usunięte z obrotu przez instytucję, która je wydała. Orzecznictwo TSUE konsekwentnie potwierdza, co do zasady, aktualność tej reguły również w odniesieniu do zaświadczeń A1 (E 101) uzyskanych za pomocą oszustwa — dopóki nie zostaną wyczerpane procedury dialogu i concyliacji.

Mimo idealistycznych założeń, tego rodzaju wykładnia sprzyja niepożądanym zjawiskom takim jak *forum shopping*, działalności *letterbox companies* czy też szerzej — czerpaniu korzyści z oszustwa oraz działaniom stanowiącym nadużycie prawa, zwłaszcza z uwagi na fakt, że obecne ramy prawne nie ustanawiają maksymalnego czasu trwania opisanych procedur⁹⁴. Dlatego w opracowaniu postuluje się przyjęcie wykładni zaproponowanej przez Rzecznika Generalnego TSUE Henrika Saugmandsgaarda Øe w opinii przedstawionej 11 lipca 2019 r. — w szczególności w zakresie tezy, że przebieg procedury dialogu i concyliacji nie może wpływać na uprawnienia sądu orzekającego w konkretnej

---

⁹⁴ Należy zwrócić uwagę, że Wniosek Komisji Europejskiej z dnia 13 grudnia 2016 r. o przyjęcie Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniającego rozporządzenie (WE) nr 883/2004 w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego oraz rozporządzenie (WE) nr 987/2009 dotyczące wykonywania rozporządzenia (WE) nr 883/2004 — COM(2016) 815 final — który przewidywał m.in. ramy czasowe procedury dialogu (25 dni), nie doprowadził do przyjęcia nowych rozwiązań, mimo upływu blisko dekady.

sprawie co do odmowy uwzględnienia danego rodzaju zaświadczenia A1, jeśli dysponuje odpowiednim materiałem dowodowym, potwierdzającym uzyskanie zaświadczenia w drodze oszustwa. Za trafnością tego stanowiska, poza istniejącym w unijnym porządku prawnym zakazem nadużywania prawa, przemawia ponadto charakter norm kolizyjnych z Rozporządzenia wykonawczego o naturze *ius cogens*. Trudno uznać, ażeby akt z natury deklaratoryjny (zaświadczenie A1) mógł stanowić przeszkodę do odmowy uwzględnienia skutków wynikających wprost z przepisów prawa.

Opisane rozwiązanie będzie sprzyjać usprawnieniu postępowań przed organami rentowymi i sądowymi w sprawach dotyczących koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego, co odbywać się będzie również z pożytkiem dla wspólnego rynku. Akceptacja prezentowanego poglądu uniemożliwi czerpanie korzyści z praktyk stanowiących oszustwo lub nadużycie, jak również instrumentalne wykorzystywanie mechanizmów unijnych w sposób nieodpowiadający celowi ich ustanowienia.

Bibliografia

- Antonów K., *Sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych. Pojęcie oraz właściwości postępowań przedsądowych i ochrony cywilnosądowej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011.
- Basedow J., *The Application of Foreign Law — Comparative Remarks on the Practical Side of Private International Law*, in: *Private International Law in Mainland China, Taiwan and Europe*, eds. J. Basedow, K.B. Pißler, Mohr Siebeck, Tübingen 2014, s. 85—100.
- Bińczycka-Majewska T., *Glosa do wyroku SN z dnia 25 marca 1998 r., II UKN 576/97*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2000, nr 1, s. 11.
- Cappaletti M., *Mandatory Ex-Officio Application of Foreign Law: The Comparative Method as an Answer in Cases Where the Foreign Law Cannot Be Ascertained*, „Comparative and International Law Journal of Southern Africa” 1970, issue 1, s. 49—62.
- De Wildespeare F., Vukorepa I., *The EU Social Security Rules on Posting: Defining Problems and Potential Solutions*, in: *Research Handbook on European Social Security Law*, eds. F. Pennings, G. Vonk, Edward Elgar, Cheltenham—Northampton 2023, s. 225—251.
- De Wispelaere F., De Smedt L., Pacolet J., *Posting of Workers: Report on A1 Portable Documents Issued in 2021*, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, Brussels 2022.

- Driguez L., *Posting of Workers: When the Ideal of Cooperation Between National Institutions Prevails over the Fight Against Fraud: CRPNPAC and Vueling*, „Common Market Law Review” 2021, issue 3, s. 929—950.
- Eichenhofer E., *Internationales Sozialrecht und internationales Privatrecht*, Nomos, Baden-Baden 1987.
- Eichenhofer E., *Platform Work and Social Security in German Law: An International Law Perspective*, „International Social Security Review” 2021, issue 3, s. 111—132.
- Eidenmüller H., *Abuse of Law in the Context of European Insolvency Law*, „European Company and Financial Law Review” 2009, issue 1, s. 1—28.
- Flessner A., *Fakultatives Kollisionsrecht*, „Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht” 1970, Heft 3, s. 547—584.
- Frey M., *Die Straßburger Tram kommt wieder nach Kehl Europäische und kollisionsrechtliche Fragen des grenzüberschreitenden Einsatzes von Arbeitnehmern am konkreten Fall*, „Recht der Transportwirtschaftsrecht” 2014, Heft 3, s. 92—99.
- Gamillscheg F., *Internationales Arbeitsrecht (Arbeitsverweisungsrecht)*, Mohr Siebeck, Tübingen 1959.
- Goller M., *Arbeitsunfall- und Berufskrankheitenrisiko bei grenzüberschreitenden Beschäftigungsverhältnissen*, Nomos, Baden-Baden 2007.
- Grygutis J., *Status prawny pracownika delegowanego na rynku wewnętrznym Unii Europejskiej*, C.H.Beck, Warszawa 2023.
- Hansel P., *Kollisionsrecht hinsichtlich des Systems der sozialen Sicherheit*, in: *Europäisches Arbeitsrecht: Mit zahlreichen Beispielfällen aus der Rechtsprechung des EuGH*, Hrsg. P. Hantel, Springer, Wildau 2019, s. 323—338.
- Kjellgren A., *On the Border of Abuse: The Jurisprudence of the European Court of Justice on Circumvention, Fraud and Other Misuses of Community Law*, „European Business Law Review” 2000, issue 3, s. 179—194.
- Lach D.E., *Procedura wycofania zaświadczenia A1 a wsteczne włączenie delegowanego pracownika do systemu zabezpieczenia społecznego państwa wykonywania pracy*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2023, nr 8, s. 33—41.
- Leczykiewicz D., *Prohibition of Abusive Practices as a “General Principle” of EU Law*, „Common Market Law Review” 2019, issue 3, s. 703—742.
- Martisjen D.S., Blauburger M., *The Court of Justice of the European Union and the Mega-Politics of Posted Workers*, „Law and Contemporary Problems” 2021, no. 4, s. 29—57.
- Michaelis R., *Public and Private International Law: German Views on Global Issues*, „Journal of Private International Law” 2008, no. 1, s. 121—138.
- Morelli G., *Diritto processuale civile internazionale*, Cedam, Padova 1954.
- Nishitani Y., *Treatment of Foreign Law: Dynamics Towards Convergence? — General Report*, in: *Treatment of Foreign Law — Dynamics Towards*

- Convergence?*, ed. Y. Nishitani, Springer International Publishing AG, Kyoto 2017, s. 3—62.
- Piasecki K., *Z zagadnień stosunku postępowania cywilnego do postępowania administracyjnego*, w: *Proces i prawo. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Jerzego Jodłowskiego*, red. E. Łętowska, Ossolineum, Wrocław 1989, s. 439—455.
- Pieter van der Mei A., van Ooij E., *The Judicial Finetuning of the EU Rules Determining the Applicable Social Security Legislation*, „Maastricht Journal of European Comparative Law” 2022, issue 1, s. 132—155.
- Ranieri F., *Verbot des Rechtsmissbrauchs und Europäisches Gemeinschaftsprivatrecht*, „Zeitschrift für Europäisches Privatrecht” 2001, Heft 3, s. 165—177.
- Rennuy N., *Posting of Workers: Enforcement, Compliance and Reform*, „European Journal of Social Security” 2022, issue 2, s. 212—234.
- Rennuy N., *Shopping for Social Security Law in the EU*, „Common Market Law Review” 2021, issue 1, s. 13—38.
- Ryszka J., *Współpraca państw członkowskich Unii Europejskiej jako niezbędny element skutecznej koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego*, w: *Stosunki sąsiedzkie w świetle prawa międzynarodowego*, red. E. Cała-Wacinkiewicz et al., C.H.Beck, Warszawa 2022, s. 183—197.
- Saas S.L., *Foreign Law in Civil Litigation: A Comparative Survey*, „The American Journal of Comparative Law” 1968, no. 3, s. 332—371.
- Sokołowska A., Skibińska M., *Delegowanie pracowników za granicę*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Sørensen K.E., *The Fight Against Letterbox Companies in the Internal Market*, „Common Market Law Review” 2015, issue 1, s. 85—118.
- Sznajder-Peron K., *Zagadnienia związane z pojmowaniem i stosowaniem prawa właściwego*, w: *System prawa prywatnego*, t. 20A, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, C.H.Beck, Warszawa 2014, s. 508—544.
- Szypniewski M., *Ochrona interesu pracownika delegowanego w ramach świadczenia usług w Unii Europejskiej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2019.
- Szypniewski M., *Ufać, ale kontrolować? Zasada lojalnej współpracy państw członkowskich Unii Europejskiej a zaświadczenie A1*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2022, nr 2, s. 27—32.
- Tomaszewska M., *Równowaga pomiędzy swobodami rynkowymi a polityką Unii Europejskiej — na przykładzie praw pracowników delegowanych*, w: *Polska. Hiszpania. Ameryka Łacińska. Wybrane zagadnienia z zakresu prawa pracy i prawa publicznego*, red. J. Stelina, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2016, s. 59—69.
- Twardoch P., Klyta W., *Kolejny przejaw fenomenu kodyfikacji prawa prywatnego międzynarodowego w Ameryce Łacińskiej — urugwajska Ustawa Ogólna o Prawie Prywatnym Międzynarodowym n° 19.920 z 17 listopada 2020 r.*

Zagadnienia wybrane, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2022, t. 30, s. 79—113.

Wellner W., *Sozialversicherungsrechtliche Haftungsausschlüsse bei Unfällen im Straßenverkehr* „Neue Juristische Wochenschrift” 2009, Heft 15, s. 402—403.

Wenander H., *Sincere Cooperation, Mutual Trust, and Mutual Recognition in Social Security Coordination*, „Review of European Administrative Law” 2020, no. 3, s. 89—108.

Wolff M., *Der versorgungsausgleich im Deutschen internationalen Privatrecht*, „Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht” 1979, Heft 4, s. 721—743.

Zeh R., *Der Arbeitnehmer im liberalisierten Welthandel: Freizügigkeit, Entsendung und Freie Exportzonen*, Duncker & Humbolt, Berlin 2018.

Zieliński M., *Zakres związania sądów państwa członkowskiego zaświadczeniem o ustawodawstwie właściwym (E101 i A1) w razie stwierdzenia oszustwa — uwagi na tle orzeczeń TSUE w sprawach C-359/16, C-527/16, C-370/17 i 37/18 oraz C-17/19 — część 1*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2021, nr 4, s. 48—53.

Zieliński M., *Zakres związania sądów państwa członkowskiego zaświadczeniem o ustawodawstwie właściwym (E101 i A1) w razie stwierdzenia oszustwa — uwagi na tle orzeczeń TSUE w sprawach C-359/16, C-527/16, C-370/17 i 37/18 oraz C-17/19 — część 2*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2021, nr 5, s. 52—60.

Dariusz Fuchs^{a)}

 <https://orcid.org/0000-0001-5853-2657>

Wykładnia pojęcia państwa członkowskiego UE umiejscowienia ryzyka ubezpieczeniowego według rozporządzenia UE Rzym I w świetle orzecznictwa TSUE*

Abstract: The text draws attention to the reasons underlying the solutions adopted in the current regulation of the Rome I Regulation with respect to the law applicable to (direct) insurance contracts. These reasons include the need to reconcile the diverse traditions of insurance market regulation and the necessity to deal with the complexities of the solutions adopted in EU law. The research objective of the study is to assess — taking into account the analysis and interpretation of the concept of risk location in an EU Member State under the Rome I Regulation — whether the current legal situation requires changes for the benefit of the service recipient (the policyholder, but also the insured). The basic thesis is that the current complexity, which is mainly the result of the evolution of the *acquis communautaire*, causes perturbations in the practice of applying European private international law. The importance of the three generations of insurance directives is also emphasized, which has historically resulted in discrepancies in the interpretation of the concept of the location of insurance risk as a connecting

---

^{a)} Dr hab., prof. UKSW, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, d.fuchs@uksw.edu.pl.

* Artykuł jest rozwinięciem i uszczegółowieniem rozważań z referatu: „Oddziaływanie orzecznictwa TSUE na wykładnię pojęcia państwa członkowskiego UE umiejscowienia ryzyka ubezpieczeniowego według rozporządzenia Rzym I”, wygłoszonego przez autora na Zjeździe Katedr Prawa Prywatnego Międzynarodowego (Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, 21—22 listopada 2024 r.).

factor. The Solvency II Directive and the conclusions drawn from CJEU case law (including the relevant opinions of the Advocates General) are of significant importance. In addition, it was assumed that the concept of risk location is not only relevant to conflict of laws, but also functions in public law, e.g. in solutions relating to the taxation of insurers. In summary, it was confirmed that such uniformity and linking this connecting factor solely to the policyholder as a party to the contract, may not necessarily be beneficial in practice, both in relation to private and public insurance law. The text also emphasizes that the key issue, albeit one that goes beyond the scope of the article, is the conceptual nature of risk itself, both in conflict of laws and substantive law.

Keywords: insurance risk location — conflict of laws — applicable law — insurance contract — generations of insurance directives — Solvency II

1. Wprowadzenie

Dla aktualnej regulacji prawa unijnego w zakresie ubezpieczeń, zwanych potocznie gospodarczymi (dla autora są one ubezpieczeniami prywatnymi)¹, kluczowe jest zagadnienie różnych tradycji regulacji rynku w tym sektorze usług w Europie: model alpejski *versus* model morski². W konsekwencji powyższego nastąpiła interesująca, nie tylko z punktu widzenia prawa prywatnego, ewolucja ubezpieczeniowego prawa wtórnego UE, które stara się te rozbieżne tradycje pogodzić.

Jednakże taka próba znalezienia akceptowalnego przez wszystkie państwa członkowskie kompromisu doprowadziła prawodawcę europejskiego do propagowania rozwiązań, które (przynajmniej w części dotyczącej skutków dla prawa kolizyjnego) są w sposób uzasadniony

---

¹ Co do poglądu autora nt. por. D. Fuchs, Ł. Żarnowiec, *Ubezpieczenia gospodarcze w działalności samorządu terytorialnego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 24—27; D. Fuchs, *Interes ubezpieczeniowy w europejskim projekcie PEICL w świetle kodeksowej regulacji umowy ubezpieczenia*, w: *Sto lat polskiego prawa handlowego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Andrzejowi Kidybie*, red. M. Dumkiewicz, K. Kopaczynska-Pieczniak, J. Szczotka, t. 2, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 34—35. Szerzej o tej problematyce: D. Fuchs, M. Maliszewska, rozdział VI, *Kwalifikacja i podział ubezpieczeń gospodarczych*, w: *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Zarys wykładu*, red. G. Dybała, M. Maliszewska, K. Szpyt, Wolters Kluwer, Warszawa 2025 [w druku]; D. Fuchs, w: *Pogranicza prawa cywilnego. Boundary Problems of Civil Law*, red. R. Szczepaniak, C.H.Beck, Warszawa 2022, s. 273—286, szczególnie s. 276—280.

² Szerzej wraz z literaturą: A. Brodecka-Chimera, *Wstęp. Zrozumieć rynek ubezpieczeń*, w: *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Komentarz*, red. Z. Brodecki, M. Serwach, M. Glicz, t. 1, *Komentarz do przepisów prawnych o funkcjonowaniu rynku ubezpieczeń*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2010, s. 21—22.

krytykowane³. Inną kwestią wartą podkreślenia jest związany z tym anachronizm przyjętych norm, szczególnie tych służących poszukiwaniu prawa właściwego dla umowy ubezpieczenia (por. dalsze uwagi). Wszystko to już od samego początku obowiązywania rozporządzenia Rzym I budziło uzasadnione wątpliwości i obawy⁴.

W związku z tym w obecnym stanie prawnym warto rozważyć konsekwencje takiej sytuacji i zwrócić uwagę także na (choć to zjawisko nienowe) przenikanie się rozwiązań prawa prywatnego i publicznego tam, gdzie łącznie stanowią o kształcie unijnego prawa ubezpieczeń prywatnych. Taką właśnie przestrzenią regulacyjną jest unormowanie nt. umiejscowienia (lokalizacji) ryzyka ubezpieczeniowego (według rozporządzenia Rzym I⁵; dalej również: Rzym I), które wprawdzie słusznie jest kojarzone z problematyką ubezpieczeniowego prawa kolizyjnego, ale jego analiza i wykładnia nie mogą się obyć bez uwzględnienia norm prawa gospodarczego, czego najlepszym przykładem jest dyrektywa Solwency II⁶ (dalej także: Solwency II, por. pkt 3 tekstu). Do takiego zresztą podejścia skłania sam prawodawca unijny i taka analiza, możliwie kompleksowa tegoż pojęcia, jest zasadniczym celem niniejszego artykułu.

Tutaj też kluczowym zagadnieniem staje się pojęcie ubezpieczeń transgranicznych (*cross-border insurances*), jako ubezpieczeniowego ewenementu prawa unijnego⁷.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że międzynarodowość stosunku ubezpieczeniowego (scil. międzynarodowy stosunek ubezpieczeniowy) nie zawsze musi mieć postać transgraniczności ubezpieczeniowej. Może też występować w sytuacji, gdy obie strony umowy ubezpieczenia mają swoje siedziby w tym samym państwie, ale zawarcie umowy nastąpiło

³ Tytułem przykładu, bardzo trafnie, S. Lerman-Balsaux, *Wybór prawa dla zobowiązań umownych na gruncie rozporządzenia Rzym I*, Wolters Kluwer, Warszawa 2022, s. 302–306.

⁴ Pytanie parlamentarne (27.10.2009) — pisemne E-5454/09, Stosowanie art. 7 rozporządzenia Rzym I wobec krajów EOG oraz Danii, skierowała: Lidia Joanna Geringer de Oedenberg (S&D) do Komisji, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-7-2009-5454_PL.html [dostęp: 27.04.2025].

⁵ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 593/2008 z dnia 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I), Dz.Urz. UE L 177/6 z 4.07.2008, s. 6–16.

⁶ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/138/WE z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (Wyplacalność II) (przekształcenie) (tekst mający znaczenie dla EOG), Dz.Urz. UE L 335 z 17.12.2009, s. 1–155.

⁷ Warto w tym miejscu zasignalizować konsekwencje tego stanu prawnego dla międzynarodowej regulacji usług ubezpieczeniowych w ramach Światowej Organizacji Handlu (WTO). Szerzej: D. Fuchs, *Wprowadzenie*, w: *Ustawa o ubezpieczeniach gwarantowanych przez Skarb Państwa*, red. D. Fuchs, Wolters Kluwer, Warszawa 2024, s. 25 i n.

przy okazji np. kongresu branżowego lub konferencji międzynarodowej. Wtedy lepiej wprost nawiązać do klasycznej koncepcji stosunku prawnego z elementem obcym⁸.

Z tego też powodu możemy mówić o dwojakim pojęciu międzynarodowego stosunku ubezpieczenia: w znaczeniu szerszym (*sensu largo*) oraz węższym (*sensu stricto*, inaczej: transgraniczności)⁹.

W znaczeniu szerszym jest to tożsame z klasyczną koncepcją stosunku międzynarodowego w prawie prywatnym, gdzie najlepiej przyjąć, że mamy do czynienia zawsze ze stosunkiem prawnym z elementem obcym, a to w konsekwencji oznacza, że stan faktyczny w kontekście ubezpieczeniowym będzie powiązany z więcej niż jednym systemem prawa merytorycznego.

Słusznie się zarazem zauważa, że potencjalnie prawo kolizyjne nie ogranicza się formalnie do obrotu międzynarodowego, bo także przy powiązaniu danego stanu faktycznego z wyłącznie jednym obszarem prawnym będzie spełniać swoje zadanie, będzie bowiem wskazywać jako prawo właściwe właśnie prawo tego państwa. Prawdą jest i to, że w praktyce wynik takiego rozumowania można też z góry założyć, bez konieczności badania stosownej normy kolizyjnej¹⁰.

Z kolei przykład umiędzynarodowienia *sensu stricto* (transgraniczności) prawa ubezpieczeń stanowią w terminologii prawa i praktyce unijnej właśnie tzw. *cross border insurances* (ubezpieczenia transgraniczne), polegające zasadniczo na świadczeniu usługi ubezpieczeniowej przez ubezpieczyciela z siedzibą główną w innym państwie (*home country*) niż państwo miejsca spełnienia świadczenia (*host country*), czyli korzystaniu w zakresie ubezpieczeń z unijnej swobody świadczenia usług¹¹. Częstość jest to

---

⁸ Ale w literaturze można też dostrzec równie umotywowany pogląd, który zakłada równoznaczność transgraniczności stosunku prawnego z pojęciem stosunku prawnego z elementem obcym. Szerzej: P. Mostowik, *Kwestia wymagania międzynarodowego charakteru sytuacji dla stosowania norm jurysdykcyjnych i kolizyjnych*, w: *Verba volant scripta manent. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Bogusławie Gnelli*, red. A. Kaźmierczyk, K. Michałowska, M. Szaraniec, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2023, s. 693 i n., szczególnie 699—700.

⁹ Co słusznie zauważył także M. Pillich, *Statut umów ubezpieczenia według rozporządzenia Rzym I*, w: *Europejskie prawo procesowe cywilne i kolizyjne*, red. P. Grzegorzczak, K. Weitz, LexisNexis, Warszawa 2012, s. 321, przyp. 41.

¹⁰ Szerzej: M. Pazdan, *Prawo prywatne międzynarodowe*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011 (i kolejne wydania tego fundamentalnego podręcznika do prawa prywatnego międzynarodowego), s. 23—24. Zwraca też na to słusznie uwagę w innych opracowaniach, z powołaniem się szczegółowo na literaturę, np. P. Mostowik, *Kwestia wymagania...*, s. 693 i n.

¹¹ Por. E. Kowalewski, *Ubezpieczenia transgraniczne — aspekty prawne*, „Forum Dyskusyjne Ubezpieczeń i Funduszy Emerytalnych” 2005, z. 5, s. 10—11.

powiązane z wykorzystaniem innych swobód traktatowych, np. zakładania przedsiębiorstw (*freedom of establishment*), w tym oddziałów (filii), w innych państwach członkowskich niż państwo głównej siedziby ubezpieczyciela¹². W ten także sposób utworzyły się skomplikowane ubezpieczeniowe podmioty o charakterze holdingowym, gdzie spółka macierzysta częstokroć ma siedzibę w innym państwie niż spółki-córki¹³.

Należy (przynajmniej w tym miejscu) zasygnalizować, że aktualny stan prawny jest wynikiem ewolucji unijnego prawa ubezpieczeniowego poprzez system tzw. dyrektyw „generacyjnych”, które były przyjmowane odrębnie i wchodziły w życie poprzez stosowną implementację w prawie poszczególnych państw członkowskich; zasadniczo odrębnie w zakresie ubezpieczeń na życie (*live insurances*)¹⁴, jak również tzw. pozostałych (scil. *non-live insurances*)¹⁵, a także (ze względu na specyfikę oraz odwzorowanie i uszczegółowienie w prawie unijnym tzw. Systemu Zielonej Karty)¹⁶ ubezpieczeń komunikacyjnych (gdzie skądinąd stopień ujednolicenia materialnoprawnego osiągnięto najpełniej)¹⁷.

¹² Na takim rozwiązaniu w głównej mierze jest oparta np. w Polsce aktywność unijnych ubezpieczycieli w zakresie ubezpieczeń kredytów eksportowych czy też ubezpieczeń należności handlowych. Szerzej: D. Fuchs, *Wprowadzenie...*, szczególnie s. 48–54.

¹³ Por. też D. Fuchs, Ł. Żarnowiec, *Ubezpieczenia gospodarcze...*, s. 23, a także D. Fuchs, *Insurance Holding Company in Polish Commercial Regulations — Some Observations*, in: *Insurance in the Polish Segment of the European Market AD 2004*, eds. R. Holly, A. Nowak, Oficyna Wydawnicza Branta, Warszawa 2004, s. 146–152; idem, *Institucja holdingu w tworzeniu rynku usług ubezpieczeniowych*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej im. K. Adamieckiego w Katowicach” 1995, nr 139, s. 147–158.

¹⁴ Szerzej nt. efektów materialnoprawnych w zakresie unijnej regulacji ubezpieczenia na życie: D. Fuchs, *Reforma wspólnotowej regulacji ubezpieczeń na życie a stan rozwoju europejskiego prawa kontraktów*, w: *Unia Europejska w dobie reform (Konwent Europejski. Traktat Konstytucyjny. Biała Księga w sprawie rządzenia Europą)*, red. C. Mik, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2004, s. 443–458.

¹⁵ Uwaga terminologiczna: trzeba zarazem podkreślić, że nie należy utożsamiać pojęcia ubezpieczeń na życie z polskiego k.c. z pojęciem ubezpieczeń na życie w rozumieniu prawa unijnego i w konsekwencji polskiego prawa publicznego. Aby nie powiełać w tym miejscu rozważań własnych, autor pragnie wskazać, że pojęcie ubezpieczeń na życie, o których mowa w art. 829–834 k.c., zawiera się w pojęciu ubezpieczeń na życie w rozumieniu polskiego (i europejskiego) publicznego prawa ubezpieczeń, ale terminy te nie są równoważne, ani tym bardziej tożsame ze względu na swój zakres desygnatów.

¹⁶ Por. K. Ludwichowska, *Odpowiedzialność cywilna i ubezpieczeniowa za wypadki samochodowe*, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2008, s. 205 i n.; M. Orlicki, *Ubezpieczenia obowiązkowe*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 298 i n.; idem, *Rozdział I, Zarys historii ubezpieczenia odpowiedzialności posiadaczy pojazdów mechanicznych*, w: M. Orlicki, J. Pokrzywniak, A. Raczyński, *Obowiązkowe ubezpieczenie OC posiadaczy pojazdów mechanicznych*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz—Poznań 2007, s. 12–14, 20–26.

¹⁷ Por. S. Koroluk, *Polski nadzór ubezpieczeniowy a prawa Unii Europejskiej*, w: *Polska w Unii Europejskiej. Perspektywy, warunki. Szanse i zagrożenia*, red. C. Mik,

Wobec tego transgraniczność realizuje się przy okazji transgresji z jednego obszaru (terytorium) prawnego do drugiego, co występuje z wykorzystaniem unijnej reguły swobody świadczenia usług, bez konieczności faktycznej obecności na terytorium państwa, gdzie usługa jest wykonywana, czyli w konsekwencji świadczona jest ochrona ubezpieczeniowa¹⁸.

Z kolei uwzględniając kontekst polskiego prawa kolizyjnego, należy zwrócić uwagę na szczególną normę (zresztą w treści zgodną z kompetencją, jaką przyznaje państwom członkowskim prawodawca unijny; nie tylko polski ustawodawca z tego skorzystał), że przyjęto co do zasady, iż prawo właściwe dla zobowiązania umownego określa rozporządzenie Rzym I (art. 28 ust. 1 ppm)¹⁹.

Specyficzną regulację dodatkowo zawarto w odniesieniu do ubezpieczeń obowiązkowych, a mianowicie zgodnie z art. 29 ust. 1, jeżeli prawo polskie przewiduje obowiązek ubezpieczenia, umowa takiego ubezpieczenia podlega prawu polskiemu, co wobec mnogości ubezpieczeń obowiązkowych obecnie w Polsce czyni ten przepis istotnym w praktyce. Jednocześnie ustawodawca dodaje, że jeżeli prawo państwa członkowskiego Europejskiego Obszaru Gospodarczego, które przewiduje obowiązek ubezpieczenia, każe dla umowy takiego ubezpieczenia stosować jako właściwe własne prawo, to stosuje się to prawo (art. 29 ust. 2 ppm)²⁰.

TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 1997, s. 155—156; M. Orlicki, J. Orlicka, *Europejski system dochodzenia roszczeń ubezpieczeniowych za wypadki komunikacyjne za granicą. Komentarz*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz—Poznań 2003, *passim*. Stało się tak, zdaniem autora, z uwagi na kontekst społeczny tych ubezpieczeń i ich masowy charakter, co spowodowało konieczność ujednoczenia norm materialnoprawnych (zarówno prywatnej, jak i publicznej proveniencji) ze względu na *par excellence* konsumencki charakter tych ubezpieczeń.

¹⁸ Także nt.: D. Fuchs, Rozdział XX, *Ubezpieczenia w prawie prywatnym międzynarodowym*, w: *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Zarys wykładu*, red. G. Dybała, M. Maliszewska, K. Szpyt, Wolters Kluwer, Warszawa 2025 [w druku].

¹⁹ Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. — Prawo prywatne międzynarodowe (weszła w życie 16 maja 2011 r.), uchylająca, na mocy swego art. 78: art. 129 oraz 130 ustawy o działalności ubezpieczeniowej i wprowadzająca nowe reguły odnoszące się do prawa właściwego dla umowy ubezpieczenia (przedte wszystkim art. 28 i 29); Dz.U. 2015, poz. 1792.

²⁰ Por. szerzej: D. Fuchs, Rozdział XX, *Ubezpieczenia...* [w druku].

2. Ewolucja zasad funkcjonowania unijnego rynku ubezpieczeniowego

2.1. Zagadnienia ogólne

Należy podkreślić, że ewolucja regulacji wspólnotowej w zakresie usług ubezpieczeniowych była wypadkową ścierania się różnych tendencji, które najwyraźniej zarysowały się przy okazji dyskusji nad projektem dyrektywy o umowie ubezpieczenia²¹. Wówczas zresztą te rozbieżne interesy, a czasami wręcz antagonizmy, doprowadziły do tego, że do dnia dzisiejszego nie mamy w ramach prawa unijnego jednolitej regulacji umowy ubezpieczenia, mimo podejmowania prób w tym zakresie²². Źródłem tego stanu są przyczyny o podłożu historycznym i koncepcyjnym co do poglądów na uregulowanie ubezpieczeń w ramach określonego porządku prawnego. Przede wszystkim można tutaj wskazać, niezmiennie co najmniej od lat 80. ubiegłego wieku, na dwa zasadnicze czynniki.

Po pierwsze państwa członkowskie wykorzystywały, i (o ile to możliwe) w dalszym ciągu próbują wykorzystywać, politykę konsumencką do swych partykularnych interesów, nie chcąc, aby regulacja rynku ubezpieczeniowego wymknęła się spod ich kontroli. Ponieważ obecnie ten postulat wobec prawodawstwa UE jest w całości (a nawet w istotnej części) niemożliwy do ziszczenia, to starają się przynajmniej *implicite* zachowywać tę kontrolę i nadzór, chociażby przez koncepcję dobra powszechnego²³. To w konsekwencji prowadzi do braku intensywnego poparcia dla tendencji ujednociających prawo ubezpieczeniowe w skali UE²⁴.

Dodatkowo tak pojmowana — przynajmniej przez niektóre państwa członkowskie — polityka ochronna własnego rynku ubezpieczeniowego

---

²¹ Co zresztą skutkuje — nie tylko w skali ubezpieczeń UE — ich skomplikowaniem i niejednorodnością regulacyjną. Por. D. Fuchs, *Wprowadzenie...*, s. 22—25.

²² Szeroko nt.: D. Fuchs, *PEICL jako materialnoprawny projekt europejskiego instrumentu opcjonalnego w zakresie prawa jednolitego o umowie ubezpieczenia*, w: *Kontrakty na rynku ubezpieczeń. Komentarz do przepisów i warunków ubezpieczenia*, red. D. Fuchs, K. Malinowska, D. Maśniak, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 1222 i n., szczególnie 1234—1250.

²³ Omówienie tego pojęcia w sposób kompleksowy: D. Fuchs, *Dobro powszechne (ogólne) jako wyznacznik ewolucji wspólnotowego prawa ubezpieczeń gospodarczych*, w: *Prawo gospodarcze Wspólnoty Europejskiej na progu XXI wieku*, red. C. Mik, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2002, s. 71—95.

²⁴ Por. Comité Européen des Assurances, *Freedom to Provide Services and the General Good in the Insurance Sector*, Draft Commission Interpretive Communication, Brussels 2004, s. 1—6 [maszynopis powielony].

również odnosi się do rodzimych ubezpieczycieli,²⁵ którym państwa członkowskie starają się zapewnić maksymalnie korzystne warunki działalności, w porównaniu zarówno z ubezpieczycielami pochodzącymi z innych państw UE, jak i z ich kontrahentami mającymi swą siedzibę (scil. miejsce zamieszkania) poza krajem siedziby ubezpieczyciela²⁶.

Drugim powodem fiaska takich inicjatyw, mających na celu ujednoczenie materialnego prawa ubezpieczeniowego w ramach UE, są wciąż występujące w sposób istotny różnice między systemem *common law* oraz systemem kontynentalnym w zakresie regulacji umowy ubezpieczenia, z punktu widzenia zarówno ochrony ubezpieczonego, jak i nadzoru oraz kontroli nad ubezpieczycielem. Ten dychotomiczny podział na dwa zasadnicze systemy prawne w przypadku ubezpieczeń podlega dalszemu rozczłonkowaniu, co oczywiście wprowadziło dodatkową dyspersję między przepisami prawa angielskiego, francuskiego, niemieckiego i włoskiego²⁷. Państwa członkowskie z trudnością albo wcale nie godzą się gremialnie na innowacje w stosunku do podstawowych zasad własnego prawa cywilnego i finansowego.

Z tego zasadniczo powodu różnicę stanowi również sposób sprawowania kontroli nad postanowieniami umów ubezpieczeniowych. Dla przykładu: w RFN tradycyjnym był (aktualny przed wejściem w życie

---

²⁵ Na potrzeby niniejszego tekstu autor używa wymiennie słów: „ubezpieczyciel” / „zakład ubezpieczeń”, także dlatego, że poruszana tematyka stanowi swoiste *iunctim* prawa prywatnego i publicznego. Zarazem autor ma pełną świadomość dystynkcji tych określeń ze względu na regulację kodeksu cywilnego (Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. — Kodeks cywilny, t.j. Dz.U. 2024, poz. 1061 ze zm.) i odpowiednio: ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, t.j. Dz.U. 2024, poz. 838 ze zm.) oraz ustawy o dystrybucji ubezpieczeń (Ustawa z dnia 15 grudnia 2017 r. o dystrybucji ubezpieczeń, t.j. Dz.U. 2024, poz. 1214), zresztą nie widząc osobiście *de lege ferenda* racjonalności utrzymywania takiego zróżnicowania w prawie polskim. Por. rozwinięcie tego poglądu: D. Fuchs, w: *Pogranicza...*, s. 280—281; D. Fuchs, Ł. Żarnowiec, *Ubezpieczenia gospodarcze...*, s. 187—188.

²⁶ P. Pearson, *New Trends in Insurance Market*, Brussels 1995, s. 4 [maszynopis powielony]; T.H. Ellis, *European Integration and Insurance*, Wityherby, London 1985, s. 156—157.

²⁷ Na co już od wielu lat zwracano uwagę: P. Pearson, *Opening Adress*, in: *International Insurance Contract Law in the EC*, eds. F. Reichert-Facilides, H. Jessurun d'Oliveira, Kluwer Law International, Deventer—Boston 1993, s. 4—5; B. Pool, *The Creation of the Internal Market in Insurance*, Commission of European Communities, Luxemburg 1990, s. 60—61; R. Hodgkin, *Protection of the Insured*, Lloyd's of London Press, London 1989, s. 185; T.H. Ellis, *European Integration...*, s. 158—159; K. Sieg, *Bundesrepublik Deutschland*, in: M. Fontaine, *Insurance Contract Law*, vol. 1, Verlag Versicherungswirtschaft, Karlsruhe 1990, s. 125—126, 129—130; J. Graf von der Schulenburg, *Regulation and Deregulation of Insurance Markets in the Federal Republic of Germany*, Florence EUI Working Paper no 89/408, s. 7—8.

norm implementujących tzw. dyrektywy II, a w szczególności III generacji ubezpieczeniowego prawa unijnego)²⁸ ścisły nadzór nad ogólnymi warunkami ubezpieczenia, zarówno od strony definicji i pojęć (terminów) użytych w tekście, jak i od strony ich konsekwencji prawnych (tzw. koncepcja nadzoru alpejskiego)²⁹. W Wielkiej Brytanii (ale także w Holandii, Irlandii i na Malcie) z kolei tradycję swą ma idea nadzoru morskiego nad ubezpieczeniami, która co do zasady zakłada, że rynek ubezpieczeniowy podlega nadzorowi i kontroli państwa w takim samym zakresie jak inne rodzaje działalności gospodarczej³⁰.

Powstaje *questio iuris*, jakimi instytucjami prawo unijne wdraża i utrzymuje efektywność ubezpieczeń transgranicznych, zachowując jednocześnie prymat wykładni autonomicznej, a w konsekwencji utrzymując pierwszeństwo prawa unijnego poprzez jego jednolitą implementację i wykładnię w prawodawstwach krajowych. W dalszej kolejności ma to znaczenie dla tego, w jaki sposób przyjęto koncepcję umiejscowienia/lokalizacji ryzyka w prawie wtórnym oraz pojęcia (instytucje) z tym skorelowane, zarówno w prawie kolizyjnym, jak i w prawie materialnym UE. Bez takiej refleksji nie można roztropnie ustalić, jak należy to wyrażenie wyklądać na potrzeby prawa polskiego, zakładając logikę powyższego rozumowania.

2.2. Znaczenie tzw. generacji dyrektyw ubezpieczeniowych

Syntetycznie przedstawiając ewolucję regulacji wspólnotowego rynku ubezpieczeniowego, należy stwierdzić³¹, iż początkowo jedynie

---

²⁸ Omówienie procesu implementacji: D. Fuchs, *Dyrektywy III generacji prawa ubezpieczeniowego oraz ich implementacja w wybranych prawodawstwach państw członkowskich Unii Europejskiej*, w: *Implementacja prawa integracji europejskiej w krajowych porządkach prawnych*, red. C. Mik, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 1998, s. 287 i n.

²⁹ Wciąż aktualne uwagi: R. Hodgins, *Protection...*, s. 185; B. Pool, *The Creation...*, s. 61; M. Everson, *Laws in Conflict. A Rationally Integrated European Insurance Market?*, EUI, Florence 1995, s. 31—32; H. Weyers, *Versicherungsvertragsrecht*, Hermann Luchterhand Verlag, Frankfurt/Main, s. 58—59; W. Roth, *Internationales Versicherungsvertragsrecht*, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1985, s. 169—174.

³⁰ Co szczególnie uwidoczniło się w trakcie dyskusji nad projektem dyrektywy o umowie ubezpieczenia. Por. B. Pool, *The Creation...*, s. 60. Szerzej nt. treści projektu dyrektywy o umowie ubezpieczenia oraz jej relacji do projektu PEICL wraz z cytowaną tam literaturą: D. Fuchs, *PEICL jako materialnoprawny projekt...*, s. 1222 i n., szczególnie 1234—1250.

³¹ Rozważania w tym podpunkcie stanowią syntezę i uaktualnienie wywodów zawartych przede wszystkim w: D. Fuchs, *Dyrektywy III generacji...*, s. 287 i n.

swoboda zakładania przedsiębiorstw została zrealizowana przez państwa członkowskie ówczesnej EWG, na skutek implementacji dwóch dyrektyw, odpowiednio z 1978 i 1973 r.³²

Mianowano je później dyrektywami I generacji, odpowiednio w zakresie ubezpieczeń na życie oraz pozostałych ubezpieczeń (*non-live insurance*). Następnym przełomem stanowiło opublikowanie przez Komisję Europejską tzw. Białej Księgi z 1985 r.³³ Zawarto tutaj szereg wskazówek dla państw członkowskich, odnoszących się do kierunku ewolucji prawodawstw krajowych, tak aby został utworzony Europejski Rynek Wewnętrzny, obejmujący swoim zakresem także rynek ubezpieczeniowy. Do najważniejszych zaliczono konieczność wprowadzenia reguły nadzoru państwa głównej siedziby ubezpieczyciela, a nie: państwa lokalizacji (umiejscowienia) ryzyka ubezpieczeniowego nad działalnością ubezpieczyciela, ujednolicenia przepisów podatkowych czy harmonizację podstawowych przepisów prawa materialnego oraz kolizyjnego odnoszących się do umowy ubezpieczenia³⁴.

Powyższe reguły zostały rozwinięte w dwóch kolejnych dyrektywach, realizujących zasadę swobody świadczenia usług ubezpieczeniowych, tj. w zakresie *non-live* oraz *live insurance* (odpowiednio: 88/357/EEC i 90/619/EEC). Jednocześnie w praktyce oraz w języku prawnym przyjęto określać oba akty prawne mianem „drugie dyrektywy ubezpieczeniowe”, ewentualnie „dyrektywy II generacji”³⁵. Swobodę świadczenia *de iure et facto* wprowadzono w zakresie tzw. dużych ryzyk ubezpieczeń innych niż na życie, określając je w art. 5 dyrektywy³⁶. Pozostałe ryzyka, tzw. ryzyka masowe (niewymienione w art. 5), determinowały ograniczenia tejże swobody, poprzez uznanie kontroli organów państwa, na którego terytorium usługi są oferowane (*host country control*).

---

³² Co rozpoczęto na skutek przyjęcia dyrektyw: 79/267/EEC oraz 73/239/EEC. Por. C. Chance (wyd.), *Insurance in the EEC*, The European Community's Programme for a New Regime. The Second Edition of a Industry Report. Prepared by Clifford Chance, Lloyd's of London Press LTD, London 1991, s. 7 i n.

³³ Por. Livre blanc de la Commission des Communautés Européennes au Conseil, DOC. COM(85) z 28/29 czerwca 1985 r.

³⁴ Por. W.-H. Roth, *Article 59 EEC — Treaty and Its Implications for Conflicts Law in the Field of Insurance Contracts*, in: *International Insurance Contract Law in the EC*, eds. F. Reichert-Facilides, H.U. Jessurun d'Oliverira, Kluwer Law International, Deventer—Boston 1993, s. 60. Szerzej: D. Fuchs, *Pojęcie ryzyka i jego umiejscowienia (lokalizacji) w prawie ubezpieczeń gospodarczych*, „Zeszyty Prawnicze” 2004, nr 4, s. 237 i n.

³⁵ Por. pełne nazwy obu dyrektyw zaczynające się od: *Second Council Directive / Le Deuxième Directive / Zweite Richtlinie / druga dyrektywa* itd.

³⁶ Por. J. Borowiec, K. Wilk, *Teoria i praktyka europejskiej integracji gospodarczej*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego, Wrocław 1997, s. 83.

Dyrektywa II generacji (90/619/EEC), odnosząca się do ubezpieczeń na życie, wprowadziła liberalizację w zakresie świadczonych usług w sytuacji, gdy ubezpieczający (scil. posiadacz polisy) pragnął zawrzeć umowę z ubezpieczycielem z innego państwa członkowskiego. Ograniczenia swobody prowadzenia działalności zostały utrzymane, jeżeli takiej cechy (tj. inicjatywy ubezpieczającego co do wyboru kontrahenta z innego Państwa UE) umowa ubezpieczenia nie posiadała *in casu*. Warto podkreślić, że państwo członkowskie, gwarantując powyższy standard liberalizacji, (zgodnie z regułą tzw. *l'harmonization minimale*) mogło wprowadzić swobodę również w zakresie, w którym dyrektywa dopuszczała ograniczenia w stosunku do ówczesnego art. 59 Traktatu Rzymskiego³⁷, jako podstawy swobody świadczenia usług ubezpieczeniowych o charakterze transgranicznym³⁸.

Dodatkowo powyżej przywołana dyrektywa zawierała tzw. klauzulę wzajemności, na mocy której Komisja ma prawo decydowania, czy podmioty pochodzące z państw niebędących członkami Unii Europejskiej mogą korzystać z powyższych swobód, spełniwszy *conditio sine qua non*, iż ich rodzime prawodawstwo gwarantuje ubezpieczycielom z państw członkowskich odpowiedni dostęp do rynku danego państwa³⁹. Należy także podkreślić, iż zasada wzajemności, będąc przede wszystkim ewidentnym przykładem oddziaływania politycznego np. na państwa stowarzyszone, zezwalała na ewolucyjne dostosowanie prawodawstwa takiego państwa do wymogów członkostwa w Unii Europejskiej, co zwykle łączyło się z tzw. okresami przejściowymi (*transitional periods*), jak było to w przypadku Rzeczypospolitej Polskiej⁴⁰. Tak zwana III generacja

³⁷ Później: art. 49 Traktatu Ustanawiającego Wspólnotę Europejską, aktualnie: nie obowiązuje. Por. E. Wojtaszek-Mik, C. Mik, *Unia Europejska. Wspólnota Europejska. Zbiór dokumentów*, Zakamycze, Kraków 2005, s. 144; Z. Brodecki, M. Drobysz, S. Majkowska, *Traktat o Unii Europejskiej. Traktat Ustanawiający Wspólnotę Europejską z komentarzem*, LexisNexis, Warszawa 2002, s. 212—213.

³⁸ Na co zwraca uwagę: P. Cahill, *Cross Border Financial Services: The Treaty Rules*, Łódź 1996, s. 2—3 [maszynopis powielony]; W.-H. Roth, *Article 59 EEC...*, s. 63—64. Por. D. Fuchs, *Transgraniczna umowa*, „Miesięcznik Ubezpieczeniowy” 2006, nr 6, s. 32—33.

³⁹ Podobne postanowienie zawiera III dyrektywa dotycząca ubezpieczeń komunikacyjnych OC z 8.11.1990 (90/618/EEC). Por. P. Devine, *Half a Loaf*, in: I. Gillespie, K. Hamilton, *Insurance 1992. A Eurostudy Special Report*, Eurostudy Publishing Company Limited, London 1992, s. 47; C. Chance (wyd.), *Insurance...*, s. 46 i n.

⁴⁰ Por. art. 68 i 69 Układu Europejskiego ustanawiającego stowarzyszenie między Rzeczypospolitą Polską z jednej strony a Wspólnotami Europejskimi i ich Państwami Członkowskimi z drugiej strony, sporządzony w Brukseli dnia 16 grudnia 1991 r. (Dz.U. z 27.01.1994); Z. Brodecki, E. Gromnicka, *Układ Europejski z komentarzem*, LexisNexis, Warszawa 2002, s. 99—101; C. Mik, *Europejskie prawo wspólnotowe. Zagadnienia teorii i praktyki*, t. 1, C.H.Beck, Warszawa 2000, s. 792 i n.

dyrektyw ubezpieczeniowych zapewniła z kolei względny stopień liberalizacji usług o takim charakterze oraz gwarancję przestrzegania autonomii woli stron, zarówno o charakterze materialnym (wskazanie prawne), jak i o charakterze kolizyjnym (wybór prawa *sensu stricto*)⁴¹.

Należy jeszcze nadmienić, że osobno ewoluowały tzw. dyrektywy komunikacyjne, odnoszące się do ubezpieczeń OC posiadaczy pojazdów mechanicznych⁴², a dla ubezpieczeń na życie prawodawca unijny zdobył się na dyrektywę dodatkowo konsolidującą dotychczasowe zmiany⁴³. Tak ta ewolucja doprowadziła do aktualnej regulacji dyrektywy Solvency II⁴⁴.

3. Symptomatyczny przykład art. 7 rozporządzenia Rzym I jako wyraz regulacji koncepcji prawa właściwego dla stosunku ubezpieczenia w prawodawstwie UE

Kwestią fundamentalną dla rozważań kolizyjnoprawnych, zarówno w kontekście umowy ubezpieczenia bezpośredniego (w tym: koasekuracji), jak i w kontekście reasekuracji (ubezpieczenia pośredniego wraz z retrocesją) musi być regulacja rozporządzenia UE Rzym I. Trzeba podkreślić, że ze względu na ogólny postulat wykładni autonomicznej, ale też z powodu wykładni teleologicznej norm międzynarodowych, a tutaj: także unijnego prawa kolizyjnego, należy zwrócić uwagę przede wszystkim na motywy prawodawcy zawarte w preambule do rozporządzenia Rzym I i w takim kontekście interpretować normy prawa europejskiego. Jest to zagadnienie istotne z tego powodu, że zgodnie z motywem

⁴¹ Dyrektywa Rady z 18.06.1992 (92/49/EEC) w sprawie koordynacji przepisów dotyczących bezpośrednich ubezpieczeń innych niż ubezpieczenia na życie, a także poprawek do dyrektyw 73/239/EEC i 88/357/EEC (trzecia dyrektywa o ubezpieczeniach innych niż ubezpieczenia na życie; dalej — dyrektywa 92/49: Dz. Urzędowy Wspólnot Europejskich; dalej: O.J.) L 228 z 11.08.1992, oraz dyrektywa Rady z 10.11.1992 (92/96/EEC) w sprawie koordynacji przepisów dotyczących bezpośrednich ubezpieczeń na życie, a także poprawek do dyrektyw 79/267/EEC i 90/619/EEC (trzecia dyrektywa ubezpieczeniowa na życie; dalej: dyrektywa 92/96: O.J. L 360 z 9.12.1992).

⁴² Co jest odrębnym tematem samym w sobie. Por. M. Orlicki, *Ubezpieczenia obowiązkowe*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 292—308; K. Ludwichowska, *Odpowiedzialność cywilna...*, s. 204—244.

⁴³ Szerzej: D. Fuchs, *Reforma wspólnotowej regulacji...*, s. 443—458.

⁴⁴ Por. także: D. Fuchs, Rozdział XVIII, *Ubezpieczenia...* [w druku].

25 preambuły rozporządzenia Rzym I konsumenci (także usługi ubezpieczeniowej) powinni podlegać ochronie tych przepisów obowiązujących w państwie ich zwykłego miejsca pobytu, których nie można wyłączyć w drodze umowy, pod warunkiem, że umowa z konsumentem została zawarta w następstwie wykonywania przez przedsiębiorcę w tym państwie działalności gospodarczej lub zawodowej. Taka sama ochrona powinna zostać zagwarantowana, jeżeli przedsiębiorca, mimo niewykonywania działalności gospodarczej lub zawodowej w państwie zwykłego miejsca pobytu konsumenta, w jakikolwiek sposób kieruje swą działalnością do tego państwa lub do kilku państw z tym państwem włącznie, a umowę zawarto w wyniku takiej działalności.

Ta ogólna reguła została uszczegółowiona dalej w preambule w odniesieniu m.in. do umowy ubezpieczenia. Z tego też wynika, iż w „związku ze szczególnym charakterem umów przewozu i umów ubezpieczenia szczególne przepisy powinny zapewnić odpowiedni poziom ochrony podróży i ubezpieczających” (motyw 32 preambuły), co w konsekwencji oznacza zastosowanie do kontraktów ubezpieczeniowych przede wszystkim art. 7 rozporządzenia, zamiast art. 6, który ma charakter szczególny w odniesieniu do wyznaczania prawa właściwego dla stosunków umownych, ale *stricte* w obrocie konsumenckim (por. powyżej przywołany motyw 25 preambuły). To z kolei oznacza, że (analogicznie jak w przypadku regulacji właściwości sądowej w oparciu o rozporządzenie Bruksela I bis)⁴⁵ szczególne zasady dla wyznaczania prawa właściwego stosunku ubezpieczenia będą niezależne od reguł przypisanych stosunkom konsumenckim, co jest powszechnie w doktrynie akceptowane⁴⁶.

Jednak mimo tego, że prawodawca europejski przyjął zasadniczo uniwersalny charakter regulacji prawa właściwego dla umowy ubezpieczenia⁴⁷, to art. 7 stosuje się do umów obejmujących zakresem ochrony

---

⁴⁵ Por. D. Fuchs, *Jurysdykcja sądów powszechnych w zakresie ubezpieczeń gospodarczych zgodnie z rozporządzeniem nr 1215/2012 (tzw. Bruksela I bis) z uwzględnieniem konwencji Lugano II*, w: *Kontrakty na rynku ubezpieczeń. Komentarz do przepisów i warunków ubezpieczenia*, red. D. Fuchs, K. Malinowska, D. Maśniak, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 1166 i n. Por. także w kontekście ubezpieczeń komunikacyjnych OC: idem, *Jurysdykcja w sporach z zakresu obowiązkowych ubezpieczeń komunikacyjnych w świetle rozporządzenia Bruksela I bis na tle rozwoju europejskiego prawa ubezpieczeniowego*, w: *Ubezpieczenie OC posiadaczy pojazdów mechanicznych — nowe spojrzenie na starą instytucję*, red. M. Orlicki, J. Pokrzywniak, A. Raczyński, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2021, s. 85—104.

⁴⁶ Dla przykładu: S. Lerman-Balsaux, *Wybór prawa...*, s. 305.

⁴⁷ Należy pamiętać, że ma zastosowanie tylko do umowy ubezpieczenia bezpośredniego; stosunek reasekuracji nie podlega tej normie, ale zasadom ogólnym rozporządzenia Rzym I (por. art. 7 ust. 1 zd. 2: „Niniejszego artykułu nie stosuje się do umów reasekuracji”). Szerzej: D. Fuchs, *Reinsurance in PIL*, in: *Insurance in Private International Law*, eds. M. Wałachowska, M. Frasn, P. Marano, Springer, Cham 2024, s. 363—366.

tylko (i aż) tzw. duże ryzyko⁴⁸, niezależnie od tego, czy ryzyko ubezpieczeniowe umiejscowione jest w państwie członkowskim, a także do wszystkich umów ubezpieczenia obejmujących ryzyka umiejscowione na terytorium państw członkowskich⁴⁹. Jednakże w zakresie, w jakim strony nie dokonały wyboru prawa, umowa ubezpieczenia podlega prawu państwa, w którym ubezpieczyciel ma miejsce zwykłego pobytu. Jeżeli ze wszystkich okoliczności sprawy wyraźnie wynika, że umowa pozostaje w znacznie ściślejszym związku z innym państwem, to stosuje się prawo tego innego państwa.

Odmienne natomiast uregulowano sytuację ubezpieczenia tzw. ryzyk masowych, zwanych też czasami w literaturze, choć to duże uproszczenie, konsumenckimi (tak naprawdę oznacza to inne niż duże ryzyka w rozumieniu art. 7 rozporządzenia, poprzez zastosowanie art. 13 pkt 27 Solvency II, zlokalizowane [scil. umiejscowione] na terytorium UE)⁵⁰. W takim przypadku jako prawo właściwe strony mogą wybrać (zgodnie z art. 3 rozporządzenia) jedynie:

- a) prawo państwa członkowskiego, w którym umiejscowione jest ryzyko ubezpieczeniowe w chwili zawarcia umowy⁵¹;
- b) prawo państwa, w którym ubezpieczający ma miejsce zwykłego pobytu;
- c) w przypadku ubezpieczenia na życie — prawo państwa członkowskiego, którego obywatelem jest ubezpieczający;
- d) w przypadku umowy ubezpieczenia obejmującej ryzyka ograniczone do zdarzeń występujących w jednym państwie członkowskim innym niż państwo członkowskie, w którym umiejscowione jest ryzyko ubezpieczeniowe — prawo tego państwa;

⁴⁸ Por. art. 7 ust. 2: „Umowa ubezpieczenia obejmująca duże ryzyko w rozumieniu art. 5 lit. d) pierwszej dyrektywy Rady 73/239/EWG z dnia 24 lipca 1973 r. w sprawie koordynacji przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych odnoszących się do podejmowania i prowadzenia działalności w dziedzinie ubezpieczeń bezpośrednich (innych niż ubezpieczenia na życie) podlega prawu wybranemu przez strony zgodnie z art. 3 niniejszego rozporządzenia”. Obecnie należy w to miejsce (regulacji już nieobowiązującej dyrektywy Rady 73/239/EWG z dnia 24 lipca 1973 r.) stosować odpowiednią regulację dyrektywy Solvency II (art. 13 ust. 27), co nie zmienia zasady powyższej. Szczegółowo w literaturze polskiej pojęcie dużych ryzyk na potrzeby reguł kolizyjnych analizuje (wraz z podaniem relewantnej literatury) M. Kropka, *Kolizyjnoprawna regulacja umowy ubezpieczenia w rozporządzeniu Rzym I*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2010, s. 129–139.

⁴⁹ Szczegółowy komentarz zob. A. Belohavek, *Rozporządzenie Rzym I. Konwencja Rzymska, Komentarz*, t. 1–2, C.H.Beck, Warszawa 2010, passim.

⁵⁰ Na co słusznie zwraca uwagę S. Lerman-Balsaux, *Wybór prawa...*, s. 311 i n.

⁵¹ Katalog w: M. Pilich, *Statut umów ubezpieczenia...*, s. 332–333. Należy jednak dla precyzji podkreślić, że autor (ze względu na datę wydania tej publikacji) odwołuje się do stanu prawnego sprzed wejścia w życie dyrektywy Solvency II.

- e) jeżeli ubezpieczający będący stroną umowy ubezpieczenia objętej niniejszym ustępem prowadzi działalność handlową lub przemysłową, lub wykonuje wolny zawód, a umowa ubezpieczenia obejmuje co najmniej dwa ryzyka ubezpieczeniowe związane z tą działalnością i umiejscowione w różnych państwach członkowskich — prawo jednego z tych państw członkowskich lub prawo państwa miejsca zwykłego pobytu ubezpieczającego.

Jeżeli w przypadkach określonych w lit. a), b) lub e) tegoż artykułu rozporządzenia UE Rzym I państwa członkowskie przyznają większą swobodę wyboru prawa właściwego dla umowy ubezpieczenia, strony mogą skorzystać z tej swobody.

W zakresie, w jakim strony nie dokonały wyboru prawa, zgodnie z powyższymi regułami dla ryzyk masowych (innych niż duże ryzyka) umowa taka podlega prawu państwa członkowskiego, w którym umiejscowione jest ryzyko ubezpieczeniowe w chwili zawarcia umowy.

Dodatkowo należy pamiętać, że dla ubezpieczeń obowiązkowych (np. ubezpieczenia komunikacyjnego OC) przewidziano, że (art. 7 ust. 4):

- umowa ubezpieczenia nie czyni zadość obowiązkowi ubezpieczenia, o ile nie są zachowane szczegółowe przepisy odnoszące się do danego ubezpieczenia przyjęte przez państwo członkowskie, które nakłada ten obowiązek; w przypadku gdy prawo państwa członkowskiego, w którym umiejscowione jest ryzyko ubezpieczeniowe, oraz prawo państwa członkowskiego, które nałożyło obowiązek ubezpieczenia, pozostają w sprzeczności, stosuje się przepisy tego ostatniego;
- na zasadzie odstępstwa od ust. 2 i 3 art. 7 rozporządzenia Rzym I państwo członkowskie może postanowić, że umowa ubezpieczenia podlega prawu państwa członkowskiego, które nakłada obowiązek ubezpieczenia.

Z kolei w przypadku, gdy umowa obejmuje ryzyka umiejscowione w więcej niż jednym państwie członkowskim (tzw. wielomejscowość stosunku ubezpieczeniowego)⁵², uznaje się, że umowa składa się z kilku umów, z których każda dotyczy tylko jednego państwa członkowskiego (art. 7 ust. 7 w związku z ust. 3 i 4 tegoż art. rozporządzenia Rzym I). Jest to dodatkowo wzmocnione poprzez treść motywu 33 rozporządzenia Rzym I: „W przypadku gdy umowa ubezpieczenia nieobejmująca dużych ryzyk obejmuje więcej niż jedno ryzyko, z którego co najmniej jedno

---

⁵² Chociaż w literaturze występują kontrowersje co do poprawności tego pojęcia/tłumaczenia, głównie ze względów językowych. Inaczej np. S. Lerman-Balsaux, *Wybór prawa...*, s. 321, gdzie autorka używa sformułowania (w kontekście ryzyk masowych) „wielomejscowanie”. Podobnie wraz ze szczegółową analizą: M. Kropka, *Kolizyjnoprawna regulacja...*, s. 164—167.

jest umiejscowione w państwie członkowskim, a co najmniej jedno jest umiejscowione w państwie trzecim, szczególne reguły dotyczące umów ubezpieczenia zawarte w niniejszym rozporządzeniu stosuje się jedynie do ryzyka ubezpieczeniowego lub ryzyk umiejscowionych w danym państwie członkowskim lub państwach członkowskich”.

Reasumując kwestię zróżnicowania szczegółowości przywołanej powyżej regulacji unijnej, można przyjąć, że dla umowy ubezpieczenia kluczowym pojęciem jest tutaj ryzyko i jego lokalizacja (scil. umiejscowienie), co stanowi zarazem podstawowy łącznik (obiektywny) w rozumieniu prawa kolizyjnego, pozwalający powiązać daną umowę ubezpieczenia z określonym systemem prawnym.

4. Znaczenie dyrektywy Solvency II

Dyrektywa Solvency II to akt prawny z wielu względów. Stanowi zarazem zwieńczenie ewolucji unijnego prawa ubezpieczeniowego, a dla omawianej tutaj tematyki ma znaczenie wręcz zasadnicze. Wypada podkreślić, że już dokonana przez prawodawcę polskiego implementacja Solvency II poprzez ustawę o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej z 2015 r. (dalej: UDUiR)⁵³ została przeprowadzona merytorycznie prawidłowo, co pozwoliło dostosować ubezpieczeniowy rynek polski do analogicznych reguł obowiązujących w innych państwach członkowskich UE⁵⁴.

Należy także zwrócić uwagę, że aktualnie trwają intensywne prace nad wdrożeniem rewizji tego aktu, co jednak jest istotne bardziej dla zasad nadzoru ubezpieczeniowego niż dla prawa kolizyjnego. W analizach dotyczących dokonanych ostatnio zmian w dyrektywie Solvency II słusznie podkreśla się, że rewizja tej dyrektywy oddziałuje najsilniej na trzech płaszczyznach związanych z nadzorem nad działalnością ubezpieczeniową w skali UE, tj.:

1. „Nadzór nad działalnością transgraniczną: Zwiększenie precyzji i skuteczności nadzoru nad transgraniczną działalnością ubezpieczeniową.

⁵³ T.j. Dz.U. 2023, poz. 656.

⁵⁴ Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (t.j. Dz.U. 2021, poz. 1130 ze zm.). Por. interesującą analizę przeprowadzoną w: W. Baranowska-Zajac, *Działalność ubezpieczeniowa w Polsce po implementacji dyrektywy Solvency II. Problematyka prawna*, CEDEWU, Warszawa 2017, passim; a także: *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, Komentarz*, red. P. Wajda, M. Szczepańska, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, passim; P. Czublun, *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. Komentarz*, C.H.Beck, Warszawa 2016, passim.

2. Nadzór makroostrożnościowy: Wzmocnienie kontroli nad ryzykiem płynności finansowej zakładów ubezpieczeń.
3. Nadzór nad grupami ubezpieczeniowymi: Usprawnienie nadzoru i wprowadzenie nowych zadań technicznych w celu lepszego wdrożenia dyrektywy⁵⁵.

Jest to konieczne ze względu na fakt, że odpowiednie zmiany w prawie przewidziane zostały w przyjętej przez Parlament Europejski dyrektywie⁵⁶, która z kolei zrewidowała dotychczasowe rozwiązania Solvency II.

Z tego też powodu aktualnie EIOPA (Europejski Urząd Nadzoru Ubezpieczeń i Pracowniczych Programów Emerytalnych) przystąpiła do konsultacji, mających na celu ustalenie szczegółów koniecznych zmian i wdrożeń w przepisach wykonawczych niezbędnych do implementowania rewizji Solvency II w zakresie tzw. technicznych standardów regulacyjnych (*regulatory technical standards* — RS) oraz, co równie ważne, tzw. wykonawczych standardów technicznych (*implementing technical standards* — ITS)⁵⁷.

Odnosząc się do treści uchwalonej rewizji dyrektywy Solvency II, należy w pierwszym rzędzie zaznaczyć, że prawdziwe są oceny, iż wdrażanie praktyki ubezpieczeniowej do nowych wymogów będzie czasochłonne, a w związku z tym także kosztochłonne przede wszystkim dla ubezpieczycieli. Dodatkowo można przewidywać, że przynajmniej częściowo koszty te będą przekładane na klientów, wówczas, gdy to będzie możliwe, chociażby ze względu na strukturę rynku w odniesieniu do danego produktu ubezpieczeniowego, co prawdopodobnie oznacza, że w tych obszarach, gdzie konkurencja o klienta jest największa, przy ograniczonym popycie na te usługi, będzie to zjawisko marginalne. Hipotetycznie, wzrost konkurencji prawdopodobnie wystąpi w sektorze ubezpieczeń komunikacyjnych (aczkolwiek niekoniecznie OC obowiązkowego), a będzie on o wiele mniej zauważalny, jeżeli w ogóle nastąpi, przy ubezpieczaniu kredytów eksportowych, także ze względu na powszechne

---

⁵⁵ BeInsured, <https://www.beinsured.pl/europejski-parlament-przyjal-zmiany-w-dyrektywie-solvency-ii/> [dostęp: 11.11.2024], a także dla porównania: <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2024/11/05/solvency-ii-and-irrd-council-signs-off-new-rules-for-the-insurance-sector/> [dostęp: 24.04.2025].

⁵⁶ Dyrektywa 2025/2 w sprawie zmiany dyrektywy 2009/138/WE w odniesieniu do proporcjonalności, jakości nadzoru, sprawozdawczości, środków dotyczących gwarancji długoterminowych, narzędzi makroostrożnościowych, ryzyk dla zrównoważonego rozwoju oraz nadzoru nad grupą i nadzoru transgranicznego, a także w sprawie zmiany dyrektyw 2002/87/WE i 2013/34/UE (Dz.Urz. UE L 2025.2 z 8.01.2025).

⁵⁷ Por. https://www.eiopa.europa.eu/eiopa-opens-first-batch-consultations-technical-standards-after-solvency-ii-review-2024-10-01_en [dostęp: 23.11.2024].

stosowanie na świecie instrumentów wspierania takich ubezpieczeń przez poszczególne państwa, w tym członków Unii Europejskiej⁵⁸.

Zarazem z całą mocą należy podkreślić, że obecnie nic nie wskazuje na to, że zmiany te wpłyną na postrzeganie reguł kolizyjnych ubezpieczeniowego prawa unijnego, czy też bardziej szczegółowo: koncepcji umiejscowienia ryzyka ubezpieczeniowego⁵⁹.

Istotniejsze jest to, że aktualnie ranga dyrektywy Solvency II dla wykładni prawa umiejscowienia ryzyka polega na usunięciu z prawa obowiązującego regulacji poprzednich generacji dyrektyw unijnego prawa ubezpieczeniowego (por. pkt 1.2). Warto w tym miejscu zwrócić ponownie uwagę (por. pkt. 2 artykułu), że te odesłania, zawarte wciąż w treści obowiązującej rozporządzenia Rzym I, do odpowiednich przepisów dyrektyw II i III generacji prawa ubezpieczeniowego zostały konsekwentnie zastąpione przez odpowiednie normy dyrektywy Solvency II.

Stało się to formalnie na skutek wejścia w życie art. 310 dyrektywy Solvency II: „Dyrektywy 64/225/EWG, 73/239/EWG, 73/240/EWG, 76/580/EWG, 78/473/EWG, 84/641/EWG, 87/344/EWG, 88/357/EWG, 92/49/EWG, 98/78/WE, 2001/17/WE, 2002/83/WE i 2005/68/WE, zmienione dyrektywami wymienionymi w załączniku VI część A, uchyla się ze skutkiem od dnia 1 stycznia 2016 r., bez uszczerbku dla zobowiązań państw członkowskich dotyczących terminów transpozycji do prawa krajowego i stosowania dyrektyw wymienionych w załączniku VI część B. Odniesienia do uchylonych dyrektyw są traktowane jak odniesienia do niniejszej dyrektywy i odczytywane zgodnie z tabelą korelacji w załączniku VII”.

5. Umiejscowienie ryzyka

Zgodnie z regulacją kolizyjnoprawną na potrzeby rozporządzenia unijnego Rzym I należy przyjąć, że umiejscowienie (zwane też w literaturze lokalizacją) ryzyka było już obecne uprzednio zarówno w doktrynie

---

⁵⁸ Szerzej: *Ustawa o ubezpieczeniach gwarantowanych przez Skarb Państwa*, red. D. Fuchs, Wolters Kluwer, Warszawa 2024, passim.

⁵⁹ Nie wprowadzono żadnych zmian nt. w tzw. słowniczku dyrektywy w art. 13 teźże w odniesieniu do umiejscowienia ryzyka; zmiany dotyczą przede wszystkim zagadnień audytu i nadzoru nad ubezpieczeniowymi grupami holdingowymi, a także odpowiedzi unijnego rynku ubezpieczeniowego na konsekwencje zmian klimatycznych. Por. także: D. Fuchs, *Jak unijne prawo ubezpieczeniowe przeciwdziała negatywnym zmianom klimatu czyli o nowelizacji Dyrektywy SOLVENCY II oraz Projekcie Dyrektywy IRDD*, referat wygłoszony na konferencji Unia Europejska wobec wyzwań XXI wieku (Gródek, 11—12.06.2024) [maszynopis powielony].

europejskiego prawa ubezpieczeniowego, jak i w jej regulacji unijnej⁶⁰. Z tego też powodu charakterystyka tego pojęcia stanowi wypadkową różnych regulacji aktów prawa wtórnego UE⁶¹.

W pierwszym rzędzie jest to efekt wspomnianej w pkt 3 niniejszego tekstu regulacji art. 7 rozporządzenia Rzym I. W szczególności prawodawca europejski postanowił *explicite* w tym akcie prawa wtórnego, że „Do celów niniejszego artykułu państwo, w którym umiejscowione jest ryzyko ubezpieczeniowe, ustala się zgodnie z art. 2 lit. d) drugiej dyrektywy Rady 88/357/EWG z dnia 22 czerwca 1988 r. w sprawie koordynacji przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych odnoszących się do ubezpieczeń bezpośrednich innych niż ubezpieczenia na życie i ustanowienia przepisów ułatwiających skuteczne korzystanie ze swobody świadczenia usług⁶², natomiast w przypadku ubezpieczenia na życie państwem, w którym umiejscowione jest ryzyko, jest państwo zobowiązania w rozumieniu art. 1 ust. 1 lit. g) dyrektywy 2002/83/WE” (art. 7 ust. 6).

Tym samym prawodawca unijny podtrzymuje w tym zakresie koncepcję rozdziału tzw. branż ubezpieczeniowych. Z tego powodu należy oddzielnie analizować pojęcie umiejscowienia ryzyka, w zależności od tego, czy dane ubezpieczenie odnosi się do ubezpieczeń na życie w rozumieniu prawa unijnego, czy też nie. W tym pierwszym przypadku rozstrzygające znaczenie będzie miała wykładnia pojęcia państwa członkowskiego zobowiązania.

Trzeba przy tym pamiętać, że co do ubezpieczeń pozostałych (*non-live insurances*) Druga Dyrektywa Rady z dnia 22 czerwca 1988 r. w sprawie koordynacji przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych odnoszących się do ubezpieczeń bezpośrednich innych niż ubezpieczenia na życie i ustanowienia przepisów ułatwiających skuteczne korzystanie ze swobody świadczenia usług oraz zmieniająca dyrektywę 73/239/EWG została uchylona na skutek wejścia w życie Solwency II (por. pkt 3 tekstu)⁶³. Tym samym w miejsce to należy wyklądać treść art. 13 pkt 13 tej ostatniej dyrektywy.

⁶⁰ Szczegóły związane z ewolucją tego pojęcia por. D. Fuchs, *Pojęcie ryzyka i jego umiejscowienia...*, s. 237–254.

⁶¹ Interesujące rozważania (według stanu prawnego sprzed wejścia w życie Solwency II) zawarł M. Kropka, *Kolizyjnoprawna regulacja...*, s. 101 i n.

⁶² Dz.U. L 172 z 4.07.1988, s. 1. Dyrektywa zmieniona była następnie dyrektywą 2005/14/WE Parlamentu Europejskiego i Rady (Dz.U. L 149 z 11.06.2005, s. 14). Jak już podkreślono w treści Opinii, nie jest relewantna, bo utraciła swoją moc obowiązującą.

⁶³ Jak już zaznaczono w treści artykułu, jest to skutek treści art. 310 dyrektywy Solwency II: w miejsce powyższego odwołania do dyrektywy II generacji w zakresie ubezpieczeń innych niż ubezpieczenia na życie powinno się stosować Solwency II. Podobnie w polskiej literaturze: S. Lerman-Balsaux, *Wybór prawa...*, s. 306, przyp. 120.

Jednak warto także zwrócić uwagę na poprzednią regulację, bo jej przełożenie na język polski już wówczas prowadziło do konfuzji i także obecnie może powodować nieporozumienia.

W treści nieobowiązującej już dyrektywy II generacji w zakresie ubezpieczeń pozostałych (innych niż ubezpieczenia na życie, tzn. *non-live insurances*) europejski prawodawca stwierdzał, że państwo członkowskie umiejscowienia ryzyka, oznaczało:

- „Państwo Członkowskie, w którym znajduje się majątek, w przypadku gdy ubezpieczenie dotyczy albo budynków, albo budynków wraz z ich wyposażeniem, o ile wyposażenie budynków objęte jest tą samą polisą ubezpieczeniową,
- Państwo Członkowskie zarejestrowania, w przypadku gdy ubezpieczenie dotyczy jakiegokolwiek rodzaju pojazdów,
- Państwo Członkowskie, w którym **ubezpieczony** wykupił polisę ubezpieczeniową w odniesieniu do polis na okres do czterech miesięcy, obejmujących ryzyka związane z podróżą lub urlopem wypoczynkowym, niezależnie od grupy,
- Państwo Członkowskie, w którym **ubezpieczony** stale zamieszkuje lub, jeśli ubezpieczony jest osobą prawną, Państwo Członkowskie, w którym ma siedzibę jednostka organizacyjna zakładu, której dotyczy umowa — we wszystkich przypadkach, które nie są wyraźnie objęte powyższymi tiret [wyróż. D.F.]”.

Powstaje w tym miejscu zauważony w literaturze problem językowej niezgodności co do pojęć użytych w wersji polskiej rozporządzenia Rzym I oraz art. 2 dyrektywy II generacji, poprzez „naprzemienne” wykorzystanie terminów mających zgoła odmienne znaczenie w merytorycznym prawie ubezpieczeniowym, a mianowicie: ubezpieczający i ubezpieczony⁶⁴. Jest to też prawdopodobnie asumpt do prób argumentowania, że to łącznik osoby ubezpieczonego, lepiej odpowiadając potrzebom obrotu, ma decydować o prawie właściwym dla umów na cudzy rachunek, w szczególności, gdy przybierają postać umów ubezpieczenia grupowego⁶⁵.

Natomiast w aktualnie obowiązującej w to miejsce treści art. 13 pkt 13 Solvency II czytamy, że „państwo członkowskie umiejscowienia ryzyka” oznacza jedno z poniższych:

- a) państwo członkowskie, w którym znajduje się majątek, w przypadku gdy ubezpieczenie dotyczy albo budynków, albo budynków wraz

---

⁶⁴ Co słusznie zauważył także M. Pilich, *Statut umów ubezpieczenia...*, s. 332, przyp. 84.

⁶⁵ Por. w szczególności: P. Machulak, *O państwie członkowskim umiejscowienia ryzyka*, „Prawo Asekuracyjne” 2024, nr 3 (120), s. 67—68.

- z ich wyposażeniem, o ile wyposażenie budynków objęte jest tą samą polisą ubezpieczeniową;
- b) państwo członkowskie zarejestrowania, w przypadku gdy ubezpieczenie dotyczy pojazdów dowolnego rodzaju;
  - c) państwo członkowskie, w którym **ubezpieczający** zawarł umowę ubezpieczenia w odniesieniu do umów na okres do czterech miesięcy, obejmujących ryzyka związane z podróżą lub urlopem wypoczynkowym, niezależnie od grupy;
  - d) we wszystkich przypadkach nieobjętych jednoznacznie lit. a), b) lub c) państwo członkowskie, w którym znajduje się jedno z poniższych:
    - (i) miejsce zwykłego pobytu **ubezpieczającego**; lub
    - (ii) w przypadku gdy **ubezpieczający** jest osobą prawną, jednostką organizacyjną **tego ubezpieczającego**, której dotyczy umowa [wyróż. D.F.]”.

Tym samym obecnie nie ma już rozbieżności w polskiej wersji językowej, gdyż jednolicie zarówno w treści rozporządzenia (art. 7) Rzym I, jak i w „słowniczku” dyrektywy Solvency II w odniesieniu do pojęcia umiejscowienia ryzyka prawodawca wspólnotowy używa pojęcia „ubezpieczający” w odpowiednim przypadku⁶⁶. Tym samym też, zdaniem autora, zgodnie z porównaniem tego stanu rzeczy w innych wersjach językowych, należy także w ten sposób w odniesieniu do podmiotu ubezpieczeniowego, którego relewancja jest istotna dla ustalenia prawa właściwego, interpretować odpowiednią normę UDUiR (por. pkt 6 artykułu).

6. Pojęcie państwa zobowiązania

Jest to kolizyjny łącznik szczególnie istotny ze względu na powiązanie koncepcji prawa właściwego z umową ubezpieczenia, które to prawo poszukuje się w odniesieniu do umowy ubezpieczenia na życie. Tutaj, podobnie jak w zakresie ubezpieczeń pozostałych (por. pkt 1 artykułu), zastąpiono dyrektywę 2002/83/WE w istotnym dla niniejszej analizy jej art. 1 ust. 1 lit. g). Obecnie w to miejsce obowiązuje art. 13 pkt 14 dyrektywy Solvency II (zresztą podobny w swojej treści do swego poprzednika

---

⁶⁶ Odpowiada to postulatowi zgłoszonemu przez M. Pilicha w nawiązaniu do wykładni funkcjonalnej: M. Pilich, *Statut umów ubezpieczenia...*, s. 332, przyp. 84.

z dyrektywy w zakresie ubezpieczeń na życie)⁶⁷. W związku z tym państwo członkowskie zobowiązania oznacza państwo członkowskie, w którym znajduje się jedno z poniższych:

- a) miejsce zwykłego pobytu ubezpieczającego;
- b) w przypadku gdy ubezpieczający jest osobą prawną — jednostka organizacyjna tego ubezpieczającego, której dotyczy umowa.

Tym samym obecnie jest to pojęcie dla praktyki użyteczne i niebudzące zasadniczych wątpliwości interpretacyjnych.

7. Regulacja art. 3 ust. 1 pkt 28 UDUiR w świetle Solvency II

W obecnym stanie prawnym należy zwrócić uwagę, w kontekście prowadzonych rozważań, że ryzyko stanowi kategorię podstawową również z tego powodu, że ustawodawca, wzorując się na rozwiązaniu przyjętym już w nowelizacji obowiązującej ustawy o działalności ubezpieczeniowej z 1990 r.⁶⁸, umieścił ryzyko w definicji działalności ubezpieczeniowej⁶⁹. Na podkreślenie zasługuje fakt, że chociaż obie definicje wykazują istotne podobieństwo, to poprzednia była w sposób szczególny przedmiotem rozważań w polskiej literaturze, głównie przez dwukrotne odwołanie się do ryzyka — raz *explicite*, a drugi raz *implicite* — poprzez zbędne, wydaje się, przywołanie charakterystyki załącznika do ówczesnej ustawy, który już wówczas zasadniczo ryzyko utożsamiał z przedmiotem

---

⁶⁷ Warto zwrócić uwagę chociażby na angielską wersję językową, która (analogicznie do obowiązującego w swej treści art. 13 ust. 14 Solvency II) używa jednolicie pojęcia „ubezpieczający”: „Member State of the commitment’ shall mean the Member State where the **policy holder** has his/her habitual residence or, if the **policy holder** is a legal person, the Member State where the latter’s establishment, to which the contract relates, is situated [wyróż. D.F.]”.

⁶⁸ Ustawa z dnia 28 lipca 1990 r. (t.j. Dz.U. 1996, nr 11, poz. 62 ze zm.); szczególności: E. Kowalewski, *Prawo ubezpieczeń gospodarczych*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz—Toruń 2002, s. 128—129; D. Fuchs, *Holding ubezpieczeniowy w prawodawstwie polskim oraz wspólnotowym*, w: *Harmonizacja polskiego prawa gospodarczego z wymogami Unii Europejskiej*, red. B. Gnela, R. Szostak, Zakamycze, Kraków 2001, s. 165—171.

⁶⁹ Por. szerzej odrębne opracowania autora, czego konkluzje uwzględniono w niniejszym tekście: D. Fuchs, *Pojęcie ryzyka w unijnym prawie ubezpieczeń gospodarczych na przykładzie Polski a treść Principles of European Insurance Contract Law*, w: *Ryzyko ubezpieczeniowe. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki*, red. M. Serwach, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013, s. 227 i n.

ubezpieczenia⁷⁰. Obecnie ustawodawca polski oznacza to w następujący sposób w UDUiR: „Art. 4.1. Przez działalność ubezpieczeniową rozumie się wykonywanie czynności ubezpieczeniowych związanych z oferowaniem i udzielaniem ochrony na wypadek ryzyka wystąpienia skutków zdarzeń losowych”. Analogiczne jest w stosunku do działalności reasekuracyjnej (art. 4.2 UDUiR).

Nawet bez szczegółowej analizy nasuwa się oczywisty wniosek, iż konotacje ryzyka, które ustawodawca przypisuje definicji działalności ubezpieczeniowej, będą miały znaczenie wiodące, gdyż rozsądnie można założyć, że taka definicja służy jednocześnie określeniu dopuszczalnych postaci działalności ubezpieczeniowej w polskim prawie⁷¹, ze względu na kwalifikowany charakter umowy ubezpieczenia, który wyznacza zakład ubezpieczeń swoją osobą.

Z punktu widzenia normatywnego najistotniejsze jednak jest wprowadzenie przez ustawodawcę jeszcze jednego dookreślenia pojęcia ochrony, jakim jest w definicji ryzyko. Kontekst użycia przez prawodawcę rzeczownika „ryzyko” w definicji skłania do wniosku, iż możliwe jest rozumienie go zarówno jako synonimu niebezpieczeństwa lub możliwości wystąpienia określonych zdarzeń losowych, jak i jako prawdopodobieństwa straty, którą może doznać np. ubezpieczający na skutek ich zaistnienia⁷². Niewątpliwie powiązanie ryzyka z jednej strony z definiowanym w ustawie zdarzeniem losowym, a z drugiej z powszechnie występującą w praktyce i literaturze ochroną ubezpieczeniową, której jednakże prawodawca nie zdecydował się bliżej sprecyzować, powoduje, iż niewywoływanie wątpliwości co do zakresu desygnatów, definicji ryzyka, wynikających z normatywnego określenia działalności ubezpieczeniowej, jest wysoce utrudnione. Zarazem nie jest to jedyny kontekst znaczenia terminu „ryzyko” użytego w ustawie, gdyż dodatkowo polski ustawodawca odniósł się do pojęcia ryzyka w załączniku do ustawy o działalności ubezpieczeniowej, wzorowanym (*nota bene*) na załączniku do tzw. dyrektywy pierwszej generacji prawa ubezpieczeń gospodarczych z 1973 r.⁷³

⁷⁰ Por. art. 1a ust. 1 ustawy z przyp. 65: „Przez działalność ubezpieczeniową rozumie się wykonywanie czynności ubezpieczeniowych związanych z oferowaniem i udzielaniem ochrony na wypadek ryzyka wystąpienia skutków zdarzeń losowych, w zakresie grup ubezpieczeń zgodnie z załącznikiem do ustawy”.

⁷¹ Na co szczególnie zwracał uwagę E. Kowalewski, w: *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Komentarz*, red. E. Kowalewski, T. Sangowski, LexisNexis, Warszawa 2004, s. 38 (w odniesieniu do poprzedniego stanu prawnego).

⁷² Por. E. Kowalewski, *Wprowadzenie do teorii ryzyka ubezpieczeniowego*, w: *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, t. 2, red. A. Wąsiewicz, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 1994, s. 18–22.

⁷³ First Council Directive of 24 July 1973 on the coordination of laws, Regulations and administrative provisions relating to the taking-up and pursuit of the business

Po raz pierwszy, również powodując się chęcią dostosowania do wymogów prawa europejskiego, wprowadzono ten załącznik do prawodawstwa polskiego wraz z ustawą o działalności ubezpieczeniowej z 1990 r. Należy przyjąć takie znaczenie ryzyka w zakresie podziału zakresu dopuszczalnych czynności ubezpieczeniowych, dokonywanych przez wzgląd na charakter interesu ubezpieczeniowego, również i z tego powodu, iż jest to wynik koniecznej implementacji prawa unijnego⁷⁴.

Relevantny dla pojęcia umiejscowienia/lokalizacji/ryzyka przepis UDUiR (zawarty w tzw. słowniczku ustawowym w art. 3 ust. 1 pkt 28) brzmi następująco:

„państwo członkowskie Unii Europejskiej umiejscowienia ryzyka — państwo członkowskie Unii Europejskiej, w którym:

- a) znajduje się nieruchomość wraz z częściami składowymi i przynależnościami oraz znajdującym się w niej mieniem, o ile mienie to jest objęte tą samą umową ubezpieczenia co nieruchomość,
- b) pojazd jest zarejestrowany, w przypadku gdy umowa ubezpieczenia dotyczy pojazdu podlegającego rejestracji, z zastrzeżeniem lit. c,
- c) pojazd mechaniczny ma być zarejestrowany, w przypadku gdy pojazd mechaniczny został nabyty w państwie członkowskim Unii Europejskiej innym niż to, w którym ma być zarejestrowany, ale nie dłużej niż przez okres 30 dni od dnia objęcia pojazdu mechanicznego w posiadanie przez jego nabywcę,
- d) została zawarta umowa ubezpieczenia, na okres nie dłuższy niż 4 miesiące, dotycząca ubezpieczenia związanego z podróżą, niezależnie od grupy określonej w załączniku do ustawy,
- e) ubezpieczający będący osobą fizyczną ma stałe miejsce zamieszkania albo ubezpieczający będący osobą prawną ma siedzibę jednostki organizacyjnej objętej umową ubezpieczenia — w przypadkach innych niż określone w lit. a—d”.

Powyższa definicja stanowi oczywiście odwzorowanie regulacji Solvency II.

---

of direct insurance other than life insurance, Dz.U. WE, nr L 228 (73/239/EEC), s. 17—19 (załącznik do dyrektywy); szczegóły: T.H. Ellis, *European Integration...*, s. 63 i n.

⁷⁴ Nie jest to jedyny przykład — by wspomnieć o art. 12a konwencji lugańskiej o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 2000, nr 10, poz. 132). Szczegółowa analiza jest zawarta w: J. Łopuski, *Konwencja lugańska o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 2001, s. 67—68. Por. J. Ciszewski, *Konwencja z Lugano. Komentarz*, C.H.Beck, Warszawa 2001, s. 110—111.

8. Szczególny przypadek umowy reasekuracji

Zasadniczo należy przyjąć jako *opinio communis*, że strony umowy reasekuracji mają pełne prawo do korzystania z zasady swobody wyboru prawa właściwego, co znajduje swoje potwierdzenie w szeregu rozwiązań krajowych oraz poglądach doktryny⁷⁵. Prawodawca polski również tę zasadę uznaje, zresztą jako obowiązującą też w wymiarze materialnoprawnym, a to przez wzgląd na treść art. 820 polskiego k.c., który zakazuje stosowania do umowy reasekuracji norm kodeksu cywilnego o umowie ubezpieczenia, co oznacza także niemożność zastosowania do tejże umowy reasekuracji wiążących przepisów kodeksu, przewidzianych dla ubezpieczeń bezpośrednich (art. 805—834 polskiego k.c.). Przy braku wyboru prawa właściwego pozostaje jednak problem, jakimi kryteriami należy się posługiwać w celu ustalenia prawa właściwego⁷⁶.

Należy zwrócić uwagę, że w pierwotnym projekcie rozporządzenia Rzym I zawarto rozwiązanie, które przewidywało normę szczegółową odnoszącą się do reasekuracji, stanowiąc, zgodnie z przeważającą koncepcją przyznającą, że świadczenie charakterystyczne dla umowy reasekuracji spełnia reasekurator czynny (cesjonariusz), co oznaczało, iż w razie braku wyboru prawa prawem właściwym jest prawo siedziby reasekuratora *per se*. Niestety z takiego rozwiązania dedykowanego dla umowy reasekuracji ostatecznie zrezygnowano⁷⁷.

Jednakże nie spowodowało to dezaktualizacji koncepcji, która już była formułowana na gruncie konwencji rzymskiej z 1980 r., że dopełnieniem łącznika najściślejszego związku z kontraktem jest koncepcja świadczenia charakterystycznego, wówczas wyrażona *explicite* w art. 4.2 konwencji, co swym zakresem także obejmowało już wtedy umowę reasekuracji⁷⁸.

Reasumując, nie ulega wątpliwości, że podobnie jak w przypadku ryzyk masowych zlokalizowanych poza UE, dla umowy reasekuracji nie będzie miał zastosowania art. 7, ale ogólne reguły kolizyjne z art. 3, a w konsekwencji braku wyboru prawa — art. 4 rozporządzenia Rzym I. Jak już sygnalizowano, jest to rozwiązanie analogiczne (choć

⁷⁵ Por. nt. koncepcji: M. Fras, *Reżim prawny umowy reasekuracji — zagadnienia materialnoprawne i kolizyjne*, „Prawo Asekuracyjne” 2008, nr 57 (4), s. 61 i n.

⁷⁶ Szerzej nt.: D. Fuchs, *Reinsurance in PIL...*, s. 333—371.

⁷⁷ Co słusznie podkreśla M. Fras, *Reżim prawny...*, s. 66, wraz z cytowaną tam literaturą.

⁷⁸ Szerzej: M. Wojewoda, *Zakres prawa właściwego dla zobowiązań umownych. Nowa regulacja kolizyjna w konwencji rzymskiej z 1980 r.*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2007, s. 108—110.

niekoniecznie świadomie wprowadzone przez europejskiego legislatora) jak w przypadku reguł jurysdykcyjnych (pkt 4.1)⁷⁹. Tym samym prawem właściwym, zgodnie z art. 4 ust. 2, w takiej sytuacji będzie prawo siedziby reasekuratora czynnego.

Jest to wniosek niebudzący pod rządami regulacji rozporządzenia Rzym I wątpliwości, bo *explicite* wynika z wyłączenia zawartego w art. 7 ust. 1 zd. 2 rozporządzenia, zgodnie z którym do umowy reasekuracji nie mają zastosowania rozwiązania przyjęte na potrzeby poszukiwania prawa właściwego dla ubezpieczeń bezpośrednich⁸⁰. Oczywiście oznacza to także, że do wyznaczania prawa właściwego dla umowy reasekuracji będą miały zastosowanie czynniki korygujące ten wybór, co w szczególności dotyczy norm wymuszających swoje zastosowanie (scil. właściwość).

Biorąc pod uwagę sferę reasekuracji, to ich (tychże czynników) istota sięga konwencji rzymskiej z 1980 r.⁸¹ Artykuł 3 ust. 3 tejże konwencji zawiera definicję legalną, a sama konwencja poświęca tym przepisom stosunkowo dużo uwagi, grupując je w określone kategorie⁸². Wspomniany art. 3 reguluje jedynie sytuację, gdy strony poddają umowę ubezpieczenia prawu właściwemu (poprzez wyraźny bądź dorozumiany wybór), chociaż zobowiązanie nie ma żadnego związku z innym (obcym) porządkiem prawnym, czyli innymi słowy, podlega regulacji prawa wewnętrznego⁸³. Oczywiście taki wybór nie jest wyłączony spod działania konwencji, która jednak w ust. 3 tegoż artykułu wyraźnie zastrzega, iż jeżeli wszystkie istotne elementy stanu faktycznego są zlokalizowane w momencie dokonania wyboru w jednym i tym samym państwie, to wybór ten nie może naruszać właściwości przepisów bezwzględnie

---

⁷⁹ D. Fuchs, *Jak rozporządzenie Bruksela I bis rozstrzyga o jurysdykcji w sporach z międzynarodowej gwarancji ubezpieczeniowej, czyli o pojęciu sprawy ubezpieczeniowej*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2020, t. 27, s. 97 i n.

⁸⁰ W wersji angielskiej: „Article 7 Insurance contracts. 1. This Article shall apply to contracts referred to in paragraph 2, whether or not the risk covered is situated in a Member State, and to all other insurance contracts covering risks situated inside the territory of the Member States. It shall not apply to reinsurance contracts”. Por. M. Pilich, *Statut umów ubezpieczenia...*, s. 329–330.

⁸¹ KONWENCJA o prawie właściwym dla zobowiązań umownych, otwarta do podpisu w Rzymie dnia 19 czerwca 1980 roku, 8.7.2005, C 169/10, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:41980A0934> [dostęp: 12.05.2025].

⁸² Co ma dalej zastosowanie w relacji do Danii, jak zresztą też całość norm konwencji rzymskiej z 1980 r.

⁸³ J. Skapski, *Konwencja EWG z 19 czerwca 1980 o prawie właściwym dla zobowiązań umownych jako „model” dla regulacji międzynarodowego prawa obligacyjnego w prawach krajowych, ze szczególnym uwzględnieniem prawa polskiego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 1994, z. 2, s. 199.

obowiązujących w prawodawstwie tego państwa⁸⁴. Jednak ze względu na ugruntowane stanowisko doktryny w odniesieniu do tzw. przepisów wymuszających swoje zastosowanie już na gruncie konwencji rzymskiej trzeba przywołać w tym zakresie przede wszystkim rozporządzenie Rzym I, stanowiące o przepisach wymuszających swoje zastosowanie. Zgodnie z wolą prawodawcy unijnego są to przepisy, których przestrzeganie uważane jest przez państwo za tak istotny element ochrony jego interesów publicznych, takich jak organizacja polityczna, społeczna lub gospodarcza, że znajdują one zastosowanie do stanów faktycznych objętych ich zakresem bez względu na to, jakie prawo jest właściwe dla umowy zgodnie z niniejszym rozporządzeniem, co zarazem należy wyklądać przy uwzględnieniu stosowania przepisów wymuszających swoje zastosowanie państwa *lex fori* (art. 9 ust. 1 i ust. 2)⁸⁵. Jako *ultimum refugium* rozporządzenie w zakresie norm wymuszających swoje zastosowanie stanowi, że można przyznać skuteczność przepisom wymuszającym swoje zastosowanie państwa, w którym ma nastąpić lub nastąpiło wykonanie zobowiązań wynikających z umowy, w zakresie, w jakim przepisy te powodują, że wykonanie umowy jest niezgodne z prawem. Rozważając przyznanie skuteczności takim przepisom, uwzględnia się ich charakter i cel oraz skutki ich zastosowania lub niezastosowania (art. 9 ust. 3).

Zarazem można skonkludować, że z przepisami wymuszającymi swoje zastosowanie w rozumieniu norm unijnych rozporządzenia Rzym I mamy do czynienia wówczas, gdy właśnie wola prawodawcy (krajowego, ale też unijnego)⁸⁶ regulowania stosunków cywilnoprawnych obok lub zamiast prawa w normalnym toku rzeczy właściwego odróżnia je od zwykłych przepisów bezwzględnie wiążących. Niewątpliwie takie

---

⁸⁴ Por. także szczegółowe rozważania nt. oraz odniesienie się do polskiej wersji językowej konwencji (tłumaczenia): W. Popiołek, *W sprawie ograniczeń kolizyjnoprawnego wyboru prawa w polskiej ustawie o prawie prywatnym międzynarodowym*, w: *Rozprawy z polskiego i europejskiego prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Józefowi Skąpskiemu*, red. A. Mączyński, M. Pazdan, A. Szpunar, Wydawnictwo i Drukarnia „Secesja”, Kraków 1994, passim; idem, *Zobowiązania z umów w projekcie konwencji EWG o prawie właściwym dla zobowiązań umownych i pozaumownych*, „Problemy Prawne Handlu Zagranicznego” 1979, nr 3, passim.

⁸⁵ Szczegółowa analiza instytucji: M. Mączyński, *Przepisy wymuszające swoje zastosowanie w prawie prywatnym międzynarodowym*, Zakamycze, Kraków 2005, passim; a także (w odniesieniu do regulacji konwencji rzymskiej): M. Wojewoda, *Zakres prawa właściwego...*, s. 134 i n.

⁸⁶ Jak na przykładzie koncepcji realizacji pojęcia dobra ogólnego: w literaturze polskiej ten temat został odrębnie omówiony w: D. Fuchs, *Dobro powszechne (ogólne)...*, s. 72 i n.; idem, *Consistency of the European Project PEICL with the Polish Civil Code in View of Art. 807*, „Acta Iuris Stetinensis” 2019, vol. 4 (28), s. 96–97, gdzie pokazano zarówno ewolucję tej koncepcji, jak i reprezentatywną literaturę w tym zakresie.

stanowisko kładzie tamę nadmiernej inflacji przepisów wymuszających swoją właściwość. Natomiast nie będzie miało rozstrzygającego znaczenia, czy są to normy publicznoprawne, czy prywatnoprawne. Zamiast tego istotna będzie wola prawodawcy, aby z danej normy właśnie przepis wymuszający swoje zastosowanie uczynić w ramach obowiązującego systemu prawa. Bez wątpienia jednak dla jednolitego pojmowania oraz prawidłowej identyfikacji przepisów wymuszających swoje zastosowanie nie jest pozbawiony znaczenia sposób ich ujęcia w odnoszących się do nich normach prawa prywatnego międzynarodowego.

Teoretycznie można przyjąć, że taki charakter mogą mieć przepisy wprowadzające w danym państwie normatywny obowiązek reasekuracji danego ryzyka ubezpieczeniowego i to pod warunkiem, że minimum spełniają powyższe postulaty, chociaż trudno w praktyce takie przykłady znaleźć. Tym samym prawodawca unijny dał prymat bezpieczeństwu obrotu ubezpieczeniowego nad nieskrępowanym wyborem prawa, podobnie jak w przypadku umowy ubezpieczenia⁸⁷.

9. Pytania z praktyki oraz próba odpowiedzi doktryny, czyli o orzecznictwie TS/TSUE

Pomimo powyżej zarysowanych rozwiązań w środowisku ubezpieczeniowym raz po raz pojawiają się wątpliwości, czy tak być powinno, np. przy wykładni polskiej regulacji implementującej dyrektywę Solvency II, jak chociażby w przykładzie art. 3 ust. 1 pkt 28 UDUiR (który zresztą, jak podkreślono powyżej, wiernie odwzorowuje regulację unijną). Innymi słowy, czy aby nie należy dać prymatu osobie ubezpieczonego (np. w ubezpieczeniu na cudzy rachunek), gdyż to jego status jest ściślej powiązany z ryzykiem ubezpieczanym?

Tym samym ważkim zagadnieniem, którego opracowanie wykracza jednak poza ramy niniejszego tekstu, jest ustalenie dogmatycznej (holistycznej, z wykorzystaniem dorobku nauk ekonomicznych i matematycznych) definicji ryzyka, która mogłaby mieć zastosowanie w porządkach merytorycznych i przy ewentualnej rewizji art. 7 rozporządzenia Rzym I w przyszłości i która mogłaby służyć za lepszą składową łącznika

---

⁸⁷ K. Malinowska, *Umowa ubezpieczenia w Europie bez granic*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz—Warszawa 2008, s. 113. Por. także: D. Fuchs, Rozdział XVIII, *Ubezpieczenia...* [w druku].

obiektywnego niż „formalne” utożsamianie ryzyka poprzez lokalizację z miejscem zawarcia umowy czy rejestracją pojazdu. To jednak wymagałoby szeroko zakrojonych prac prawnoporównawczych, nie mniej żmudnych niż te, których efektem było przyjęcie projektu PEICL. Należy mieć nadzieję, że wkrótce takowe zostaną podjęte. Ich brak (i brak powyżej spodziewanego efektu) powoduje w praktyce naturalną tendencję do formułowania wniosków, które mają mankamentom aktualnej regulacji przeciwdziałać, przede wszystkim w kontekście relacji ubezpieczonego z ubezpieczanym ryzykiem tam, gdzie występuje umowa ubezpieczenia na cudzy rachunek, albo odpowiednia postać umowy ubezpieczenia grupowego⁸⁸.

W szczególności w aktualnym orzecznictwie TSUE próbuje się znaleźć argumenty za tym, aby można interpretować ubezpieczeniowe prawo kolizyjne UE tak, by dać prymat lokalizacji ryzyka przez osobę ubezpieczonego⁸⁹. Jak jednak przekonany jest autor, takie wnioski są przedwczesne (por. pkt 7 artykułu). I dlatego pojawiają się poglądy wyrażane publicznie, które próbują dopasować unijny stan prawny obowiązujący do oczekiwań praktyki i zgodnie z tzw. zdrowym rozsądkiem udzielać odpowiedzi na te nurtujące europejską praktykę ubezpieczeniową pytania⁹⁰.

Z kolei w wyroku z 17 stycznia 2019 r. (sprawa C-74/18) wypowiedziano, że powinno się jednolicie, z poszanowaniem orzecznictwa już wcześniej zapadłego, stosować kryterium ubezpieczającego (jako strony

---

⁸⁸ Na temat możliwych typów tej umowy szczegółowo pisze M. Fras, *O dwóch typach umowy ubezpieczenia grupowego*, „Prawo Asekuracyjne” 2016, nr 3 (88), s. 18–34, także odnosząc się autorsko do koncepcji przyjętej w PEICL. Warto zaznaczyć jednak, że w PEICL przyjęto inną nomenklaturę dla tego dychotomicznego podziału. O pracach grupy PEICL w tym zakresie por. D. Fuchs, *The European Restatement of Insurance Contract Law a grupowe ubezpieczenia na życie*, w: *Ubezpieczenia grupowe na życie a prawo zamówień publicznych*, red. E. Kowalewski, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2010, s. 185–197.

⁸⁹ Zawarte w: P. Machulak, *O państwie członkowskim...*, s. 67–68. W ograniczonym zakresie za pomoc w takim rozumieniu (według tego autora) łącznika może służyć koncepcja M. Frasa, przy dobrowolnym ubezpieczeniu grupowym, ponieważ uważa on, że istnieje tyle stosunków ubezpieczenia, ile ubezpieczonych, w związku z czym można przyjąć, że łącznik lokalizacji ryzyka powinien być relatywizowany do osoby ubezpieczonego. Por. M. Fras, *Umowa ubezpieczenia grupowego. Aspekty prawne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015, s. 343 i n.

⁹⁰ Za próbę analizy tematu oraz udzielenia odpowiedzi na te wątpliwości można uznać wywody zawarte w: P. Machulak, *O państwie członkowskim...*, s. 55–71. Jednak należy podkreślić, że w zakończeniu tego opracowania słusznie zauważono, że aby uniknąć nieporozumień, powinno się dokonać nowelizacji prawa europejskiego (P. Machulak, *O państwie członkowskim...*, s. 71). I z tą konkluzją wypada się zgodzić, nawet jeżeli wyrażone w przywołanym artykule niektóre koncepcje są dla autora niniejszego tekstu dyskusyjne.

umowy), i tak powinno być rozumiane zgodnie z orzecznictwem TSUE jednolicie sformułowanie np. w wersji angielskiej: *policy holder*. Oczywiście prawdą jest, że TS postuluje, aby prymat dać sytuacjom faktycznym, a nie prawnym, ale to, zdaniem piszącego, nie tyle dotyczy możliwości uznania, że lokalizację ryzyka można określać poprzez osobę ubezpieczonego⁹¹, ile nakazuje z uwzględnieniem całokształtu okoliczności ustalać, kto jest osobą będącą płatnikiem składek, czyli ubezpieczającym. Jest to aktualne nie tylko na gruncie prawa prywatnego, gdyż dla przykładu zostało to poparte w odniesieniu do regulacji prawa publicznego przez Rzecznika Generalnego: „[...] jasne jest jedynie, że opodatkowanie ma nastąpić w miejscu, gdzie **ubezpieczający** ma miejsce stałego pobytu [wyróż. D.F.]”⁹².

Rozwijając ten pogląd na tle orzeczenia C-74-18⁹³, wypada podkreślić, że Trybunał doszukiwał się obiektywnych sposobów połączenia ryzyka z osobą ubezpieczającego, wskazując też na taką wykładnię celowościową, zgodną z koncepcją (scil. zamierzeniami) prawodawcy europejskiego przy okazji tworzenia adekwatnych rozwiązań ubezpieczeniowego prawa kolizyjnego:

[...] że zgodnie z art. 13 pkt 13 lit. d) ppkt (ii) dyrektywy 2009/138 dla celów tej dyrektywy pojęcie „państwa członkowskiego, w którym umiejscowione jest ryzyko” w wypadku, gdy ubezpieczający jest osobą prawną, oznacza państwo członkowskie, w którym znajduje się jednostka organizacyjna tego ubezpieczającego, której dotyczy umowa. W związku z tym, ponieważ ubezpieczający jest w okolicznościach takich, jak rozpatrywane w postępowaniu głównym osobą prawną, w celu udzielenia odpowiedzi na zadane pytania należy określić państwo członkowskie, w którym znajduje się jednostka organizacyjna ubezpieczającego, której dotyczą umowy ubezpieczeniowe w rozumieniu art. 13 pkt 13 lit. d) ppkt (ii) dyrektywy. Jako że art. 13 pkt 13 dyrektywy 2009/138 odpowiada, zgodnie z tabelą zawartą w załączniku VII tej dyrektywy, art. 2 lit. d) dyrektywy 88/357, należy odwołać się do treści art. 2 lit. d) tiret ostatnie, która jest identyczna z treścią art. 13 pkt 13 lit. d) ppkt (ii) dyrektywy 2009/138, oraz do orzecznictwa Trybunału w tym zakresie. W tym kontekście Trybunał wyjaśnił, po pierwsze, że z art. 2 lit. d) tiret pierwsze do czwartego dyrektywy 88/357 wynika, że prawodawca Unii zamierzał zaproponować, dla wszystkich rodzajów ubezpieczonego ryzyka, rozwiązanie umożliwiające określenie państwa, w którym umiejscowione jest ryzyko, na podstawie kryteriów konkretnych i fizycznych, a nie kryteriów natury prawnej. Zamierzonym celem było to, by każdemu rodzajowi ryzyka odpowiadał konkretny element umożliwiający lokalizację w danym państwie członkowskim (wyrok z dnia 14 czerwca 2001 r., Kvaerner, C-191/99, EU:C:2001:332, pkt 44). Po drugie, Trybunał wskazał, że

⁹¹ Jak postuluje P. Machulak, *O państwie członkowskim...*, s. 66, przyp. 37.

⁹² Opinia Rzecznika Generalnego J. Kokott przedstawiona w dniu 6 września 2012 r. Sprawa C-243/11, *RVS Levensverzekeringen NV przeciwko Belgische Staat*.

⁹³ Źródło: Curia. Zbiór orzeczeń TSUE.

celem art. 2 lit. d) tiret ostatnie tej dyrektywy było w szczególności ustanowienie reguły dopełniającej dla określenia miejsca, w którym umiejscowione jest ryzyko gospodarcze, jeżeli owo ryzyko nie jest szczególnie związane z budynkiem, pojazdem lub podróżą. W tym celu istotne jest miejsce wykonywania działalności, której ryzyko pokrywa umowa (zob. podobnie wyrok z dnia 14 czerwca 2001 r., Kvaerner, C-191/99, EU:C:2001:332, pkt 46)⁹⁴. Z orzecznictwa tego wynika, że w celu określenia państwa członkowskiego, w którym umiejscowione jest ryzyko w rozumieniu art. 157 ust. 1 dyrektywy 2009/138, należy ustalić w szczególności konkretną działalność, której ryzyka są objęte poszczególnymi umowami ubezpieczeniowymi [dyrektywy — D.F.] 2009/138⁹⁵.

W ślad za tym większość doktryny europejskiej także takie rozumienie literalne — a co za tym idzie, zastosowanie łącznika kolizyjnego w aktualnym stanie prawnym powiązanego z osobą ubezpieczającego — uznaje za dominujące⁹⁶.

Tym samym zgodnie z orzecznictwem TSUE poniższy fragment uzasadnienia wyroku może też służyć za konkluzję *de lege lata*, przynajmniej dla części prowadzonych rozważań w niniejszym artykule:

---

⁹⁴ Na ten kontekst tego wyroku zwraca uwagę także P. Machulak, *O państwie członkowskim...*, s. 68.

⁹⁵ Takie rozumowanie zostało poparte także w opinii Rzecznika Generalnego A. Rantosa przedstawionej w dniu 27 stycznia 2021 r. Sprawa C-786/19, *The North of England P & I Association Ltd., następca prawny Marine Shipping Mutual Insurance Company, przeciwko Bundeszentralamt für Steuern*; źródło: Curia. Zbiór orzeczeń TSUE (w sprawie jednakowoż odnoszącej się do kwestii ubezpieczenia morskiego). W odniesieniu do kwestii ubezpieczenia pojazdów mechanicznych, także z odwołaniem się do odpowiednich norm dyrektyw II i III generacji unijnego prawa ubezpieczeniowego: „Okoliczność, że jedynie to kryterium »państwa członkowskiego zarejestrowania« zostało przyjęte w ostatecznej wersji tej dyrektywy, nie może być interpretowana jako odrzucenie przez prawodawcę Unii kryterium lokalizacji ubezpieczającego. Ta zmiana w sformułowaniu art. 2 lit. d) dyrektywy 88/357 wydaje się raczej zmierzać do podkreślenia woli prawodawcy Unii, by przyznać pewną elastyczność w zakresie określania systemu podatkowego mającego zastosowanie do ubezpieczenia pojazdów. Tak więc, prawodawca Unii ostatecznie przyjął w odniesieniu do wszystkich typów pojazdów jasne i proste kryterium »państwa członkowskiego zarejestrowania«, które nie wymaga konkretnej lokalizacji ryzyka. Stwierdzenie to wydaje się również znajdować potwierdzenie w ogólnej zasadzie dopełniającej zawartej w art. 2 lit. d) tiret ostatnie dyrektywy 88/357, która ma ponadto zastosowanie do pojazdów niezarejestrowanych i zgodnie z którą ryzyko jest umiejscowione w **miejscu siedziby ubezpieczającego**. Co do zasady nic zaś nie uzasadnia odmiennego traktowania tej samej kategorii ubezpieczonych przedmiotów w zależności od tego, czy zostały one zarejestrowane, czy też nie [wyróż. D.F.]”. Pogląd ten został podzielony co do zasady w orzeczeniu TSUE: Wyrok Trybunału (trzecia izba) z dnia 15 kwietnia 2021 r. Sprawa C-786/19, *The North of England P & I Association Ltd. następca prawny Marine Shipping Mutual Insurance Company, przeciwko Bundeszentralamt für Steuern*; źródło: Curia. Zbiór orzeczeń TSUE.

⁹⁶ By przywołać chociażby literaturę zgromadzoną przez P. Machulaka, *O państwie członkowskim...*, s. 66, przyp. 37.

W związku z tym określenie w sposób automatyczny, jak zaproponował rząd fiński, miejsca prowadzenia działalności, której ryzyko jest objęte umową ubezpieczenia, w zależności od miejsca siedziby spółki przejmowanej byłoby sprzeczne z brzmieniem art. 13 pkt 13 lit. d) ppkt (ii) dyrektywy 2009/138 [czyli Solvency II — D.F.], jako że przepis ten stanowi w sposób wyraźny, że dla celów określenia państwa członkowskiego, w którym umiejscowione jest ryzyko, **istotne jest jedynie miejsce siedziby „ubezpieczającego”** [wyróż. D.F.]⁹⁷.

10. Pytania i odpowiedzi na podsumowanie, czyli unijne *silva rerum*

Przede wszystkim rodzi się pytanie, czy tak być powinno, że wyłącznie osoba ubezpieczającego decyduje o łączniku obiektywnym przy poszukiwaniu prawa właściwego dla umowy ubezpieczenia? Autor jest przekonany, że prawo unijne powinno się odznaczać większą elastycznością, i jeżeli już nie dokonuje się całościowej nowelizacji regulacji art. 7 rozporządzenia Rzym I, to przynajmniej tam, gdzie to potrzebne, należy także uwzględnić osobę ubezpieczonego, a najbardziej jest to naglące w przypadku ubezpieczeń grupowych.

Czy w związku z tym nie powinno być odwrotnie, niż wyraził to TSUE, mówiąc, że właśnie powiązania formalne z osobą ubezpieczającego jako stroną umowy ubezpieczenia (nawet przy konieczności poszukiwania *in casu* ryzyka ubezpieczonego w ramach konkretnej umowy; por. uwagi powyższe) są ważniejsze niż potrzeby praktyki, aby to ubezpieczony stał się *differentium specificum* przez wzgląd na konstrukcję umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek (scil. ryzyko; por. sprawa C-74/18)? Należy, właśnie ze względu na potrzeby praktyki, na to pytanie udzielić odpowiedzi twierdzącej. Idąc dalej, w tym powinno się upatrywać roli TSUE, aby korzystając ze swej szczególnej pozycji, ustalił trend odmienny od dzisiejszego w orzecznictwie, a przynajmniej aby zaakcentowano w nim potrzebę zmiany prawa UE.

W konsekwencji, niewątpliwie przewrotnie, można zadać jeszcze i takie pytanie, które ociera się o retorykę, a mianowicie: może polska („historyczna”) wersja językowa dyrektyw poszczególnych generacji nie była taka bezsensowna i błędna? Jeżeli na tak postawione pytanie udzielić odpowiedzi twierdzącej, to trzeba dodać, że stało się to przez

---

⁹⁷ Wyrok Trybunału (szósta izba) z dnia 17 stycznia 2019 r. Sprawa C-74/18, *A Ltd. przy udziale Veronsaajien oikeudenvaltontayksikkö*; źródło: Curia. Zbiór orzeczeń TSUE.

przypadek i nie ma żadnych podstaw ku temu, żeby dopatrywać się w tym zamierzonego działania prawodawcy przy okazji implementacji ubezpieczeniowego prawa wtórnego (niestety). Tym samym potwierdza się teza, wyrażona na wstępie, że ewolucja unijnego prawa ubezpieczeniowego rzutuje w przemożnym stopniu na stan i jakość (skomplikowanie) aktualnego prawodawstwa.

Ale niech to będzie asumpt do zadania pytania: czy może w wyniku przeprowadzonej analizy w niniejszym tekście należy postulować zmianę prawa unijnego, aby *sic modus in rebus*?⁹⁸ To oznaczałoby, że tam, gdzie jest to uzasadnione, o właściwości decydowałby status ubezpieczonego (np. w ubezpieczeniach na cudzy rachunek, albo grupowych *per toto*), a w innych przypadkach rozstrzygające byłoby powiązanie z ubezpieczającym.

Tym samym proponowane w artykule wnioski nie dezawuuują postulatów innego uregulowania, uwzględniającego *explicite* osobę ubezpieczonego, do czego okazją były prace przy rewizji dyrektywy Solwency II. Niestety ta szansa nie została wykorzystana.

Należy jeszcze raz podzielić obecną w literaturze krytyczną refleksję na temat aktualnego stanu prawnego ubezpieczeń w kontekście regulacji kolizyjnej (co przede wszystkim dotyczy treści art. 7 rozporządzenia UE Rzym I) prawa unijnego, zasadniczo ze względu na skomplikowany charakter tego uregulowania i związane z nim praktyczne niejasności⁹⁹; z powodów aksjologicznych powinno się taki postulat proponować, aczkolwiek aktualnie ma to walor postulatu *de lege ferenda*.

Niewątpliwie powyższe uwagi mogą także stanowić inspirację do dalszych rozważań doktrynalnych nad samym pojęciem ryzyka ubezpieczeniowego, aczkolwiek to zagadnienie z pewnością zasługuje na osobne opracowanie¹⁰⁰. Analogicznie można wnosić o rewizję definicji zdarzenia losowego zawartej w rodzimej UDUiR¹⁰¹.

⁹⁸ *Est modus in rebus sunt certi denique fines, quos ultra citraque nequit consistere rectum.* Q. Horatius Flaccus, *Satirae* (I.1. 106–17), co w poetyckim przekładzie J. Czubka oznacza: „Jest ci we wszystkim miara, jest pewna granica, poza którą przestaje już cnota być cnotą”. Q. Horatius Flaccus, *Poezje. Pieśni — Jamby — Satyry — Listy*, tłum. J. Czubek, słowo wstępne K. Morawski, Nakład Gebethnera i Wolfa, Warszawa—Kraków—Lublin 1924, s. 248. Skądinąd cytat ten może służyć za literacką definicję nadużycia prawa podmiotowego z art. 5 k.c., jeżeli przyrównać prawo z cnotą.

⁹⁹ Co zostało już w literaturze dostrzeżone; tytułem przykładu: S. Lerman-Balsaux, *Wybór prawa...*, s. 3–36, a przede wszystkim: H. Heiss, *Insurance Contracts in Rome I: Another Recent Failure of the European Legislature*, „Yearbook of Private International Law” 2008, vol. 10, s. 261–283.

¹⁰⁰ Dla przykładu (wraz z cytowaną tam literaturą): D. Fuchs, *Pojęcie ryzyka i jego umiejscowienia...*, s. 237–254.

¹⁰¹ Postulaty stworzone na poprzednio obowiązującym stanie prawnym, ale wciąż aktualne zdaniem autora, w: D. Fuchs, *Znaczenie ustawowej definicji zdarzenia losowego*

Wypada podkreślić, że przeprowadzona analiza zagadnienia skłania do wniosku, że w interesie polepszenia jakości zarówno prawa prywatnego międzynarodowego w skali UE, jak i publicznego *acquis communautaire* należałoby postulować zróżnicowanie podmiotowe, które decydowałoby o lokalizacji (umiejscowieniu) ryzyka ubezpieczeniowego, co oznacza potrzebę uwzględnienia osoby ubezpieczonego. W obecnym stanie niestety nie jest to możliwe.

Podobnie trzeba zaznaczyć potrzebę wprowadzenia jako obowiązujących europejskich norm w zakresie prawa jednolitego o umowie ubezpieczenia (*vide*: PEICL) i odpowiednio, wzorowanego na PRICL¹⁰², uregulowania odnoszącego się do reasekuracji.

Zarazem wypada podkreślić, że zagadnienia i kwestie poruszone w tekście dowodzą przenikania prawa publicznego i prywatnego w prawie ubezpieczeniowym, co samo w sobie może stanowić asumpt do odrębnych rozważań, przynajmniej w zakresach sugerowanych w treści¹⁰³.

Bibliografia

- Baranowska-Zajac W., *Działalność ubezpieczeniowa w Polsce po implementacji dyrektywy Solvency II. Problematyka prawna*, CEDEWU, Warszawa 2017.
- Belohavek A., *Rozporządzenie Rzym I. Konwencja Rzymska, Komentarz*, t. 1—2, C.H.Beck, Warszawa 2010.
- Borowiec J., Wilk K., *Teoria i praktyka europejskiej integracji gospodarczej*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego, Wrocław 1997.
- Brodecka-Chimera A., *Wstęp. Zrozumieć rynek ubezpieczeń*, w: *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Komentarz*, red. Z. Brodecki, M. Serwach, M. Glicz, t. 1,

---

dla ubezpieczeń ekologicznych, w: *Zarządzanie rozwojem. Aspekty społeczne, ekonomiczne i ekologiczne*, red. B. Piontek, F. Piontek, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007, s. 659—673.

¹⁰² Przede wszystkim: D. Fuchs, *Reinsurance in Private Insurance Law*, in: *Insurance in Private International Law...*, s. 333 i n.; idem, *Ujednolicenie kontraktowego prawa reasekuracyjnego w skali międzynarodowej in statu nascendi PRICL (Project of Reinsurance Contract Law)*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2019, nr 1, s. 23 i n.; idem: *Projekt prawa jednolitego o umowie reasekuracji (PRICL) jako propozycja dla polskiego prawodawcy*, w: *Prawne zagadnienia międzynarodowego obrotu cywilnego i handlowego*, red. E. Figura-Góralczyk et al., C.H.Beck, Warszawa 2023, s. 375 i n., wraz z przywołaną tam bibliografią.

¹⁰³ Zresztą obszary takie starano się w treści artykułu lub przypisach doń zasygnalizować.

- Komentarz do przepisów prawnych o funkcjonowaniu rynku ubezpieczeń*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2010, s. 15—53.
- Brodecki Z., Drobysz M., Majkowska S., *Traktat o Unii Europejskiej. Traktat Ustanawiający Wspólnotę Europejską z komentarzem*, LexisNexis, Warszawa 2002.
- Brodecki Z., Gromnicka E., *Układ Europejski z komentarzem*, LexisNexis, Warszawa 2002.
- Cahill P., *Cross Border Financial Services: The Treaty Rules*, Łódź 1996 [maszynopis powielony].
- Chance C. (wyd.), *Insurance in the EEC*, The European Community's Programme for a New Regime. The Second Edition of a Industry Report. Prepared by Clifford Chance, Lloyd's of London Press LTD, London 1991.
- Ciszewski J., *Konwencja z Lugano. Komentarz*, C.H.Beck, Warszawa 2001.
- Comité Européen des Assurances, *Freedom to Provide Services and the General Good in the Insurance Sector*, Draft Commission Interpretive Communication, Brussels 2004, [maszynopis powielony].
- Czublun P., *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. Komentarz*, C.H.Beck, Warszawa 2016.
- Devine P., *Half a Loaf*, in: I. Gillespie, K. Hamilton, *Insurance 1992. A Euro-study Special Report*, Eurostudy Publishing Company Limited, London 1992, s. 45—47.
- Ellis T.H., *European Integration and Insurance*, Wityherby, London 1985.
- Everson M., *Laws in Conflict. A Rationally Integrated European Insurance Market?*, EUI, Florence 1995.
- Fras M., *O dwóch typach umowy ubezpieczenia grupowego*, „Prawo Asekuracyjne” 2016, nr 3 (88), s. 18—34.
- Fras M., *Reżim prawny umowy reasekuracji — zagadnienia materialnoprawne i kolizyjne*, „Prawo Asekuracyjne” 2008, nr 57 (4), s. 56—67.
- Fras M., *Umowa ubezpieczenia grupowego. Aspekty prawne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015.
- Fuchs D. (red.), *Ustawa o ubezpieczeniach gwarantowanych przez Skarb Państwa. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2024.
- Fuchs D., *Consistency of the European Project PEICL with the Polish Civil Code in View of Art. 807*, „Acta Iuris Stetinensis” 2019, vol. 4 (28), s. 89—112.
- Fuchs D., *Dobro powszechne (ogólne) jako wyznacznik ewolucji wspólnotowego prawa ubezpieczeń gospodarczych*, w: *Prawo gospodarcze Wspólnoty Europejskiej na progu XXI wieku*, red. C. Mik, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2002, s. 71—95.
- Fuchs D., *Dyrektywy III generacji prawa ubezpieczeniowego oraz ich implementacja w wybranych prawodawstwach państw członkowskich Unii Europejskiej*, w: *Implementacja prawa integracji europejskiej w krajowych*

- porządkach prawnych*, red. C. Mik, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 1998, s. 287—313.
- Fuchs D., *The European Restatement of Insurance Contract Law a grupa ubezpieczenia na życie*, w: *Ubezpieczenia grupowe na życie a prawo zamówień publicznych*, red. E. Kowalewski, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2010, s. 185—197.
- Fuchs D., *Holding ubezpieczeniowy w prawodawstwie polskim oraz wspólnotowym*, w: *Harmonizacja polskiego prawa gospodarczego z wymogami Unii Europejskiej*, red. B. Gnela, R. Szostak, Zakamycze, Kraków 2001, s. 165—188.
- Fuchs D., *Instytucja holdingu w tworzeniu rynku usług ubezpieczeniowych*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej im. K. Adamieckiego w Katowicach” 1995, nr 139, s. 147—158.
- Fuchs D., *Insurance Holding Company in Polish Commercial Regulations — Some Observations*, in: *Insurance in the Polish Segment of the European Market AD 2004*, eds. R. Holly, A. Nowak, Oficyna Wydawnicza Branta, Warszawa 2004, s. 146—152.
- Fuchs D., *Interes ubezpieczeniowy w europejskim projekcie PEICL w świetle kodeksowej regulacji umowy ubezpieczenia*, w: *Sto lat polskiego prawa handlowego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Andrzejowi Kidybie*, red. M. Dumkiewicz, K. Kopaczyńska-Pieczniak, J. Szczotka, t. 2, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 3—44.
- Fuchs D., *Jak rozporządzenie Bruksela I bis rozstrzyga o jurysdykcji w sporach z międzynarodowej gwarancji ubezpieczeniowej, czyli o pojęciu sprawy ubezpieczeniowej*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2020, t. 27, s. 97—135.
- Fuchs D., *Jak unijne prawo ubezpieczeniowe przeciwdziała negatywnym zmianom klimatu czyli o nowelizacji Dyrektywy SOLVENCY II oraz Projekcie Dyrektywy IRDD*, referat wygłoszony na konferencji Unia Europejska wobec wyzwań XXI wieku (Gródek, 11—12.06.2024) [maszynopis powielony].
- Fuchs D., *Jurysdykcja sądów powszechnych w zakresie ubezpieczeń gospodarczych zgodnie z rozporządzeniem nr 1215/2012 (tzw. Bruksela I bis) z uwzględnieniem konwencji Lugano II*, w: *Kontrakty na rynku ubezpieczeń. Komentarz do przepisów i warunków ubezpieczenia*, red. D. Fuchs, K. Malinowska, D. Maśniak, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 1161—1222.
- Fuchs D., *Jurysdykcja w sporach z zakresu obowiązkowych ubezpieczeń komunikacyjnych w świetle rozporządzenia Bruksela I bis na tle rozwoju europejskiego prawa ubezpieczeniowego*, w: *Ubezpieczenie OC posiadaczy pojazdów mechanicznych — nowe spojrzenie na starą instytucję*, red. M. Orlicki, J. Pokrzywniak, A. Raczyński, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 202, s. 85—104.

- Fuchs D., Maliszewska M., rozdział VI, *Kwalifikacja i podział ubezpieczeń gospodarczych*, w: *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Zarys wykładu*, red. G. Dybała, M. Maliszewska, K. Szpyt, Wolters Kluwer, Warszawa 2025 [w druku].
- Fuchs D., *PEICL jako materialnoprawny projekt europejskiego instrumentu opcjonalnego w zakresie prawa jednolitego o umowie ubezpieczenia*, w: *Kontrakty na rynku ubezpieczeń. Komentarz do przepisów i warunków ubezpieczenia*, red. D. Fuchs, K. Malinowska, D. Maśniak, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 1223—1269.
- Fuchs D., *Pojęcie ryzyka i jego umiejscowienia (lokalizacji) w prawie ubezpieczeń gospodarczych*, „Zeszyty Prawnicze” 2004, nr 4, s. 237—254.
- Fuchs D., *Pojęcie ryzyka w unijnym prawie ubezpieczeń gospodarczych na przykładzie Polski a treść Principles of European Insurance Contract Law*, w: *Ryzyko ubezpieczeniowe. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki*, red. M. Serwach, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013, s. 227—246.
- Fuchs D., *Projekt prawa jednolitego o umowie reasekuracji (PRICL) jako propozycja dla polskiego prawodawcy*, w: *Prawne zagadnienia międzynarodowego obrotu cywilnego i handlowego*, red. E. Figura-Góralczyk et al., C.H.Beck, Warszawa 2023, s. 375—406.
- Fuchs D., *Reforma wspólnotowej regulacji ubezpieczeń na życie a stan rozwoju europejskiego prawa kontraktów*, w: *Unia Europejska w dobie reform (Konwent Europejski. Traktat Konstytucyjny. Biała Księga w sprawie rządzenia Europą)*, red. C. Mik, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2004, s. 443—458.
- Fuchs D., *Reinsurance in PIL*, in: *Insurance in Private International Law*, eds. M. Wałachowska, M. Fras, P. Marano, Springer, Cham 2024, s. 333—371.
- Fuchs D., Rozdział XX, *Ubezpieczenia w prawie prywatnym międzynarodowym*, w: *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Zarys wykładu*, red. G. Dybała, M. Maliszewska, K. Szpyt, Wolters Kluwer, Warszawa 2025 [w druku].
- Fuchs D., *Transgraniczna umowa*, „Miesięcznik Ubezpieczeniowy” 2006, nr 6, s. 32—33.
- Fuchs D., *Ujednolicenie kontraktowego prawa reasekuracyjnego w skali międzynarodowej in statu nascendi PRICL (Project of Reinsurance Contract Law)*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2019, nr 1, s. 23—36.
- Fuchs D., *Wprowadzenie*, w: *Ustawa o ubezpieczeniach gwarantowanych przez Skarb Państwa*, red. D. Fuchs, Wolters Kluwer, Warszawa 2024, s. 13—67.
- Fuchs D., *Znaczenie ustawowej definicji zdarzenia losowego dla ubezpieczeń ekologicznych*, w: *Zarządzanie rozwojem. Aspekty społeczne, ekonomiczne i ekologiczne*, red. B. Piontek, F. Piontek, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007, s. 659—673.

- Fuchs D., Żarnowiec Ł., *Ubezpieczenia gospodarcze w działalności samorządu terytorialnego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2023.
- Graf von der Schuldenburg J., *Regulation and Deregulation of Insurance Markets in the Federal Republic of Germany*, Florence EUI Working Paper no 89/408.
- Heiss H., *Insurance Contracts in Rome I: Another Recent Failure of the European Legislature*, „Yearbook of Private International Law” 2008, vol. 10, s. 261—283.
- Hodgin R., *Protection of the Insured*, Lloyd’s of London Press, London 1989.
- Horatius Flaccus Q., *Poezje. Pieśni — Jamby — Satyry — Listy*, tłum. J. Czubek, słowo wstępne K. Morawski, Nakład Gebethnera i Wolfa, Warszawa—Kraków—Lublin 1924.
- Koroluk S., *Polski nadzór ubezpieczeniowy a prawa Unii Europejskiej*, w: *Polska w Unii Europejskiej. Perspektywy, warunki. Szanse i zagrożenia*, red. C. Mik, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 1997, s. 151—168.
- Kowalewski E., *Prawo ubezpieczeń gospodarczych*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz—Toruń 2002.
- Kowalewski E., Sangowski T. (red.), *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2004.
- Kowalewski E., *Ubezpieczenia transgraniczne — aspekty prawne*, „Forum Dyskusyjne Ubezpieczeń i Funduszy Emerytalnych” 2005, z. 5, s. 9—24.
- Kowalewski E., *Wprowadzenie do teorii ryzyka ubezpieczeniowego*, w: *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, t. 2, red. A. Wąsiewicz, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 1994, s. 11—35.
- Kropka M., *Kolizyjnoprawna regulacja umowy ubezpieczenia w rozporządzeniu Rzym I*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2010.
- Lerman-Balsaux S., *Wybór prawa dla zobowiązań umownych na gruncie rozporządzenia Rzym I*, Wolters Kluwer, Warszawa 2022.
- Livre blanc de la Commission des Communautés Européennes au Conseil, DOC. COM(85) z 28/29 czerwca 1985 r.
- Ludwichowska K., *Odpowiedzialność cywilna i ubezpieczeniowa za wypadki samochodowe*, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2008.
- Łopuski J., *Konwencja lugańska o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 2001.
- Machulak P., *O państwie członkowskim umiejscowienia ryzyka*, „Prawo Asekuracyjne” 2024, nr 3 (120), s. 55—72.
- Malinowska K., *Umowa ubezpieczenia w Europie bez granic*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz—Warszawa 2008.
- Mataczyński M., *Przepisy wymuszające swoje zastosowanie w prawie prywatnym międzynarodowym*, Zakamycze, Kraków 2005.

- Mik C., *Europejskie prawo wspólnotowe. Zagadnienia teorii i praktyki*, t. 1, C.H.Beck, Warszawa 2000.
- Mostowik P., *Kwestia wymagania międzynarodowego charakteru sytuacji dla stosowania norm jurysdykcyjnych i kolizyjnych*, w: *Verba volant scripta manent. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Bogusławie Gnelli*, red. A. Kaźmierczyk, K. Michałowska, M. Szaraniec, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2023, s. 693—702.
- Orlicki M., Orlicka J., *Europejski system dochodzenia roszczeń ubezpieczeniowych za wypadki komunikacyjne za granicą. Komentarz*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz—Poznań 2003.
- Orlicki M., Rozdział I, *Zarys historii ubezpieczenia odpowiedzialności posiadaczy pojazdów mechanicznych*, w: M. Orlicki, J. Pokrzywniak, A. Raczyński, *Obowiązkowe ubezpieczenie OC posiadaczy pojazdów mechanicznych*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz—Poznań 2007, s. 11—26.
- Orlicki M., *Ubezpieczenia obowiązkowe*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011.
- Pazdan M., *Prawo prywatne międzynarodowe*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011.
- Pearson P., *New Trends in Insurance Market*, Brussels 1995 [maszynopis powielony].
- Pearson P., *Opening Adress*, in: *International Insurance Contract Law in the EC*, eds. F. Reichert-Facilides, H. Jessurun d'Oliveira, Kluwer Law International, Deventer—Boston 1993, s. 4—9.
- Pilich M., *Statut umów ubezpieczenia według rozporządzenia Rzym I*, w: *Europejskie prawo procesowe cywilne i kolizyjne*, red. P. Grzegorzcyk, K. Weitz, LexisNexis, Warszawa 2012, s. 313—389.
- Pool B., *The Creation of the Internal Market in Insurance*, Commission of European Communities, Luxemburg 1990.
- Popiołek W., *W sprawie ograniczeń kolizyjnoprawnego wyboru prawa w polskiej ustawie o prawie prywatnym międzynarodowym*, w: *Rozprawy z polskiego i europejskiego prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Józefowi Skapskiemu*, red. A. Mączyński, M. Pazdan, A. Szpunar, Wydawnictwo i Drukarnia „Secesja”, Kraków 1994, s. 337—355.
- Popiołek W., *Zobowiązania z umów w projekcie konwencji EWG o prawie właściwym dla zobowiązań umownych i pozaumownych*, „Problemy Prawne Handlu Zagranicznego” 1979, nr 3, s. 129—153.
- Pytanie parlamentarne (27.10.2009) — pismenne E-5454/09, Stosowanie art. 7 rozporządzenia Rzym I wobec krajów EOG oraz Danii, skierowała: Lidia Joanna Geringer de Oedenberg (S&D) do Komisji, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-7-2009-5454_PL.html [dostęp: 27.04.2025].
- Roth W., *Internationales Versicherungsvertragsrecht*, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1985.

- Roth W.-H., *Article 59 EEC — Treaty and Its Implications for Conflicts Law in the Field of Insurance Contracts*, in: *International Insurance Contract Law in the EC*, eds. F. Reichert-Facilides, H.U. Jessurun d'Oliverira, Kluwer Law International, Deventer—Boston 1993, s. 59—67.
- Sieg K., *Bundesrepublik Deutschland*, in: M. Fontaine, *Insurance Contract Law*, vol. 1, Verlag Versicherungswirtschaft, Karlsruhe 1990, s. 45—62.
- Skapski J., *Konwencja EWG z 19 czerwca 1980 o prawie właściwym dla zobowiązań umownych jako „model” dla regulacji międzynarodowego prawa obligacyjnego w prawach krajowych, ze szczególnym uwzględnieniem prawa polskiego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 1994, z. 2, s. 165—188.
- Szczepaniak R. (red.), *Pogranicza prawa cywilnego. Boundary Problems of Civil Law*, C.H.Beck, Warszawa 2022.
- Wajda P., Szczepańska M. (red.), *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
- Weyers H., *Versicherungsvertragsrecht*, Hermann Luchterhand Verlag, Frankfurt/Main 1986.
- Wojewoda M., *Zakres prawa właściwego dla zobowiązań umownych. Nowa regulacja kolizyjna w konwencji rzymskiej z 1980 r.*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2007.
- Wojtaszek-Mik E., Mik C., *Unia Europejska. Wspólnota Europejska. Zbiór dokumentów*, Zakamycze, Kraków 2005.

Maurycy Ostaszewski^{a)}

 <https://orcid.org/0000-0002-7766-3510>

Konkurencja statutów na gruncie kwalifikacji kolizyjnoprawnej wymogu zgody organu właścicielskiego spółki na zawarcie przez nią wybranych kategorii umów z jej funkcjonariuszami bądź na ich rzecz

Abstract: The article discusses the impact of uncertainties about the legal nature of Article 15 of the Polish Commercial Companies Code on the outcome of the conflict-of-laws qualification of the requirement (resulting from this provision) to obtain the consent of the ownership body of the company to execute financing agreements with an officer of that company. This requirement can be viewed as concerning corporate, representation, or contractual matters. Depending on the presumed legal nature of this requirement, it is possible to categorize it under different laws — applicable to corporate, representation, or contractual aspects. In practice, this can cause significant doubt as to the effect of failing to obtain the consent of the ownership body. The article attempts to resolve these doubts and classify the consent requirement to the most appropriate law, taking into account its purpose, function, and nature. The article dwells also upon the functional links between the norms regulating this requirement and the purpose of the given conflict norm. The outcome of these considerations is that there are convincing arguments for classifying Article 15 of the Commercial Companies Code to the *legis societatis* within its scope, to the category of restrictions on representation.

---

^{a)} Mgr, Okręgowa Izba Radców Prawnych w Warszawie, Maurycy.Ostaszewski@gmail.com.

Keywords: requirement of shareholders' consent — applicable law — conflict-of-laws qualification — competition of laws — *lex societatis* — *lex contractus* — law applicable to the company — law applicable to the contract — Rome I Regulation — Code of Commercial Companies

1. Wstęp

Wynikający z art. 15 k.s.h.¹ wymóg uzyskania zgody organu właścicielskiego spółki kapitałowej na zawarcie przez nią wybranych kategorii umów z jej funkcjonariuszami bądź na ich rzecz jest instytucją prawną, której przyporządkowanie do zakresu odpowiedniego statutu sprawia trudności. Przyczyną tych trudności jest niejasny charakter prawny tej instytucji. W zależności od poglądów prezentowanych w doktrynie prawa spółek uzasadnione zdają się próby zaliczenia zgody z art. 15 k.s.h. do zakresów różnych norm kolizyjnych. Praktyczne znaczenie kwalifikacji w takim przypadku polega na tym, że wyniki zabiegów kwalifikacyjnych mogą prowadzić do rozbieżnych wniosków co do konieczności (lub jej braku) zastosowania wymogu zgody w konkretnym stanie faktycznym.

W praktyce funkcjonowania spółek kapitałowych zdarza się, że zagraniczny członek zarządu danej spółki zawiera z nią np. umowę pożyczki pod prawem obcym. W takiej sytuacji pojawia się pytanie, czy brak zgody organu właścicielskiego na umowę ma wpływ na skuteczność zawarcia umowy lub jej ważność. Odpowiedź na takie pytanie wymaga przeprowadzenia kwalifikacji kolizyjnoprawnej, której wynikiem będzie przyporządkowanie wymogu zgody z art. 15 k.s.h. do statutu personalnego albo kontraktowego.

Niniejszy artykuł ma na celu: 1) przeprowadzenie analizy wpływu wątpliwości co do charakteru prawnego art. 15 k.s.h. na wynik kwalifikacji kolizyjnoprawnej i przedstawienie ujawniających się na tym tle kontrowersji oraz możliwych rozwiązań; 2) podjęcie próby rozstrzygnięcia, jaka, w obliczu istoty instytucji prawnej, o której mowa, powinna być jej kwalifikacja. Powyższe rozważania zostaną poprzedzone porządkującymi uwagami na temat metody kwalifikacji kolizyjnoprawnej.

---

¹ Ustawa z dnia 15 września 2000 r. — Kodeks spółek handlowych (t.j. Dz.U. 2024, poz. 18 ze zm.; dalej: k.s.h.).

2. Metoda kwalifikacji kolizyjnoprawnej

Rozstrzygnięcie, czy instytucja z art. 15 k.s.h. wchodzi w zakres statutu personalnego, czy kontraktowego, należy poprzedzić wykładnią pojęć określających zakres tych statutów oraz wykładnią samego art. 15 k.s.h.² Na tym tle ujawnia się konflikt kwalifikacyjny polegający na tym, że w zależności od poglądu na charakter zgody przewidzianej w art. 15 k.s.h. pozornie uzasadnione zdaje się zaliczenie tej instytucji do obu statutów. Próba rozwiązania tego konfliktu stanowi istotę zabiegów kwalifikacyjnych. Przedmiotem kwalifikacji jest pojęcie prawne występujące w normie kolizyjnej, określające jej zakres (lub opisujące łącznik)³. W związku z tym kwalifikacja zdecyduje, która norma kolizyjna jest najodpowiedniejsza dla analizowanej instytucji⁴.

Z uwagi na to, że normy kolizyjne wyznaczające statuty kontraktowy i personalny spółki są normami europejskiego prawa prywatnego międzynarodowego, miarodajną metodą wykładni oraz kwalifikacji jest tzw. metoda autonomiczna⁵. Taka wykładnia polega na przeprowadzeniu autonomicznej interpretacji normy kolizyjnej (odnoszącej tę interpretację do konkretnej sprawy, niejako precyzującej ją — gdy to konieczne — w stosunku do generalnej interpretacji)⁶. Ta metoda zakłada przewagę interpretacji funkcjonalnej (teleologicznej) nad wykładnią formalno-językową⁷. Postuluje również uwzględnienie wykładni systemowej w ten sposób, że jej celem jest zapewnienie wewnętrznej spójności nie tylko systemu norm kolizyjnych *fori*, lecz także prawa prywatnego międzynarodowego jako całości (a więc z uwzględnieniem jego norm merytorycznych) oraz systemu norm kolizyjnych służących prawu prywatnemu⁸.

W tym względzie słusznie wskazuje się, że przepisy międzynarodowego prawa zobowiązań UE są autonomiczne w stosunku do krajowych norm prawa prywatnego międzynarodowego⁹. Autonomia ta zakłada przede wszystkim odrębność pojęciową, która polega na tym, że

² A. Wowerka, *Zakres zastosowania statutu personalnego spółki*, C.H.Beck, Warszawa 2019, s. 27; M. Pazdan, *Prawo prywatne międzynarodowe*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2017, s. 24.

³ J. Poczobut, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. J. Poczobut et al., Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2017, s. 116.

⁴ M. Czepelak, *Międzynarodowe prawo zobowiązań Unii Europejskiej*, LexisNexis Polska, Warszawa 2012, nb. 1.38.

⁵ *Ibidem*.

⁶ J. Poczobut, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz...*, 2017, s. 110.

⁷ *Ibidem*, s. 109.

⁸ *Ibidem*.

⁹ M. Czepelak, *Międzynarodowe...*, nb. 1.37.

poszczególnym sformułowaniom używanym przez prawodawcę unijnego nie należy nadawać takiego znaczenia, jakie mają one na gruncie prawa krajowego¹⁰. Pozwala to wypełnić cel zunifikowanych przepisów prawa kolizyjnego UE, jakim jest doprowadzenie do jednolitości rozstrzygnięć w kwestii prawa właściwego. W doktrynie wyraźnie podaje się, że wykładnia autonomiczna ma zastosowanie w przypadku unijnych przepisów kolizyjnych, gdyż zarówno przy określeniu zakresu, jak i w opisie łącznika posługują się one pojęciami, które mają odmienne znaczenie na gruncie różnych systemów prawnych¹¹.

W związku z powyższym wykładni autonomicznej pojęć zawartych w normach kolizyjnych, określających zakres statutu, dokonuje się w oderwaniu od jakiegokolwiek konkretnego prawa merytorycznego (krajowego), samodzielnie na użytek norm kolizyjnych i niezależnie od tego, jak dane wyrażenia są rozumiane we własnym prawie merytorycznym¹². Zgodnie z istotą interpretacji autonomicznej terminy używane w normach kolizyjnych powinny tworzyć autonomiczną siatkę pojęciową¹³. Przy ustalaniu ich treści należy wykorzystywać wyniki badań prawnoporównawczych¹⁴. Przy czym, jak się wydaje, w odniesieniu do pojęć o charakterze unijnym badania te prowadzą się do ustalenia znaczeń ujednoczonych pojęć kolizyjnoprawnych, przede wszystkim w oparciu o wypowiedzi na gruncie tych jednolitych norm. Jednocześnie z uwagi na systematykę prawa unijnego szczególną wagę należy przywiązywać do orzeczeń TSUE.

Wykładnia norm kolizyjnych o charakterze unijnym powinna uwzględniać systematykę danego aktu, zawarte w nim definicje oraz wzajemne powiązania między aktami unijnymi, jak również poszanowanie ogólnych zasad prawnych wspólnych dla porządków prawnych państw członkowskich, a także brać pod uwagę cele aktów unijnych¹⁵. Z kolei pojęcia znajdujące się w krajowym prawie kolizyjnym (w tym bazujące na normach prawa unijnego — jak w przypadku art. 17 p.p.m.)¹⁶ należy wyklądać w sposób prounijny¹⁷.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem, nb. 1.38.

¹² M. Pazdan, *Prawo prywatne...*, s. 78—79.

¹³ K. Bagan-Kurluta, *Prawo prywatne międzynarodowe*, wyd. 6, C.H.Beck, Warszawa 2021, s. 155.

¹⁴ M. Pazdan, E. Rott-Pietrzyk, M. Świerczyński, w: *System prawa prywatnego*, t. 20A, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, C.H.Beck, Warszawa 2014, s. 278, 277, nb. 215.

¹⁵ M. Wojewoda, *Zakres prawa właściwego dla zobowiązań umownych*, Wolters Kluwer Polska, Kraków—Warszawa 2007, s. 28, 56.

¹⁶ Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. — Prawo prywatne międzynarodowe (t.j. Dz.U. 2023, poz. 503; dalej: p.p.m.).

¹⁷ Ibidem, s. 29, 56.

Nade wszystko wykładnia przepisów Rozporządzenia Rzym I¹⁸, które są w swej treści odpowiednikami przepisów zawartych wcześniej w Konwencji Rzymskiej, wymaga uwzględnienia dokumentu tworzącego kontekst interpretacyjny Konwencji Rzymskiej¹⁹. Takim dokumentem jest wydany przez Komisję Europejską oficjalny raport autorstwa profesorów Maria Giuliano i Paula Lagarde'a²⁰. Zawiera on w szczególności komentarz do kolejnych postanowień, obejmujący i wyjaśniający ich motywy²¹.

Jednolitych schematów rozumowania w zakresie kwalifikacji i interpretacji przepisów unijnych należy szukać również w orzecznictwie TSUE²². W licznych wypowiedziach TSUE przyczynia się do nakreślenia granic między statutami, zwłaszcza tymi wyznaczanymi na podstawie unijnych (zunifikowanych) norm kolizyjnych.

Przyporządkowanie instytucji prawnej do danego statutu jest poprzedzane interpretacją nie tylko normy kolizyjnej, lecz także normy merytorycznej prawa wskazanego²³. W wyniku tych operacji dochodzi niekiedy do konfliktu kwalifikacji, czyli do sytuacji, gdy odmienności w rozumieniu wielu konstrukcji prawnych i terminów jurydycznych w danych porządkach prawnych (lub wewnątrz nich) prowadzą do odmiennych wniosków co do zakresu zastosowania norm kolizyjnych, które się takimi pojęciami posługują²⁴. W konsekwencji określone rozumienie instytucji prawnej wywiera wpływ na rozstrzygnięcie kolizyjnoprawne.

Spośród różnych rodzajów konfliktów kwalifikacyjnych wyróżnia się konflikt dotyczący przyporządkowania danej instytucji do określonego działu prawa prywatnego²⁵. Innymi słowy, potraktowanie krajowej instytucji prawnej jako zagadnienia o charakterze obligacyjnym skłaniałoby do wyznaczenia prawa właściwego w oparciu o statut kontraktowy, a potraktowanie jej jako zagadnienia o charakterze korporacyjnym — w oparciu o statut personalny.

¹⁸ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 593/2008 z dnia 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I) (Dz.Urz. UE L 2008, nr 177, s. 6, z późn. zm.; dalej: Rozporządzenie Rzym I).

¹⁹ Konwencja o prawie właściwym dla zobowiązań umownych, otwarta do podpisu w Rzymie dnia 19 czerwca 1980 r. (Dz.Urz. UE C 2005, nr 169, s. 10, z późn. zm.; dalej: Konwencja Rzymska).

²⁰ M. Giuliano, P. Lagarde, *Report on the Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations*, University of Paris I, OJ C 282, 1980 (dalej: Raport).

²¹ M. Czepelak, *Międzynarodowe...*, nb. 1.36.

²² M. Wojewoda, *Zakres...*, s. 56.

²³ J. Poczobut, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz...*, 2017, s. 117.

²⁴ Zob. M. Wojewoda, *Zakres...*, s. 72.

²⁵ J. Poczobut, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz...*, 2017, s. 117.

Należy zauważyć, że źródeł trudności kwalifikacyjnych w wypowiedziach doktryny upatruje się najczęściej w odmiennościach powstających w świetle różnych systemów prawnych. Natomiast, jak się zdaje — i co jest przedmiotem niniejszego artykułu — trudności te mogą pojawić się również na gruncie jednego systemu prawnego, gdy charakter pochodzącej z niego instytucji nie jest jednoznaczny.

W prawie prywatnym międzynarodowym zasadą powinno być możliwie jednoznaczne rozgraniczenie zakresów różnych norm kolizyjnych w wyniku ich wykładni, jako że generalnie chodzi o ułatwienie stosowania tych norm i zapobieżenie komplikacjom stanowiącym konsekwencje krzyżowania się ich zakresów²⁶. Z tego względu kwalifikacji należy dokonywać przy założeniu niedopuszczalności zbiegu norm kolizyjnych. Interpretacja autonomiczna ze swej natury przyczynia się do zmniejszenia prawdopodobieństwa kolizji pomiędzy znaczeniami nadanymi danemu terminowi w normie kolizyjnej i w prawie obcym przez nią wskazanym, jednak nie może jej bezwzględnie wykluczyć²⁷.

Konflikt kwalifikacyjny należy rozstrzygnąć, kierując się celami, funkcją i charakterem instytucji podlegającej kwalifikacji oraz funkcjonalnymi więzami między normami regulującymi tę instytucję, jak również celem danej normy kolizyjnej²⁸. Uwzględnienie tych wartości pozwoli ocenić, do którego statutu bliżej jest instytucji prawnej podlegającej ocenie kolizyjnoprawnej. Kwalifikacja autonomiczna polega zatem na przyporządkowaniu badanej instytucji prawnej do zakresu zastosowania najodpowiedniejszej dla niej normy kolizyjnej²⁹.

3. Konkurencja statutów

W utrwalonej tradycji prawa prywatnego międzynarodowego poszczególne elementy stosunku kontraktowego są poddawane przynajmniej kilku różnym statutom, wyznaczanym przez odrębne normy kolizyjne. Taką sytuację nazywa się kolizyjnoprawnym rozszczepieniem sytuacji życiowej, której różne aspekty, z uwagi na ich samodzielność,

²⁶ M. Wojewoda, *Zakres...*, s. 72.

²⁷ A. Wowerka, *Zakres...*, s. 34.

²⁸ *Ibidem*, s. 27.

²⁹ J. Poczobut, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz...*, 2017, s. 112.

są podporządkowane odrębnym regułom kolizyjnym³⁰. Reguły te zwykle posługują się innymi łącznikami, co w konsekwencji prowadzi do tego, że kolejne kwestie prawne, pojawiające się w danym stanie faktycznym, są oceniane w świetle różnych systemów merytorycznych.

Ten stan dobrze obrazuje przywołany w literaturze przykład dotyczący kwestii zdolności stron umowy. Otóż w ujęciu kontynentalnym dla ustalenia zdolności stron miarodajny jest statut personalny, natomiast w systemie *common law* zdolność to jeden z elementów objętych zakresem głównego statutu kontraktowego. Innym przykładem jest instytucja przedawnienia roszczeń obligacyjnych, która bywa poddawana odrębnemu statutowi, czy to jako osobne zagadnienie merytoryczne, czy jako kwestia proceduralna³¹. W literaturze niemieckiej podobne dylematy dotyczące zaliczenia instytucji prawnej do jednego z konkurujących statutów pojawiły się na gruncie figury prawnej *action en comblement du passif*, zawartej w art. 180 francuskiej ustawy z dnia 25 stycznia 1985 r.³²

Tak więc w zależności od rozumienia charakteru danej instytucji prawnej w prawie krajowym może ona podlegać innym statutom. Powyższej prawidłowości nie zaprzeczają postulowane w doktrynie zasady jednolitości statutów, czy to personalnego, czy kontraktowego. Zasada jednolitości statutu nie jest bowiem dogmatem i doznaje wyjątków³³. Podstawowym zadaniem prawa prywatnego międzynarodowego nie jest obrona zasady jednolitości statutu, lecz prawidłowe rozgraniczenie sfer działania systemów prawnych w odniesieniu do podlegających ocenie stanów faktycznych lub instytucji prawnych³⁴.

Z jednej strony zasada jednolitości statutu zapewnia zachowanie logiki i spójności instytucji prawa materialnego. Jednakże z drugiej strony ujawnia się uzasadnione dążenie do poddawania poszczególnych

---

³⁰ M. Pazdan, *Rozszczenie statutu kontraktowego oraz inne odstępstwa od zasady jednolitości statutu kontraktowego*, „*Studia Iuridica Silesiana*” 1991, t. 16, s. 60; idem, *O niektórych osobliwościach poszukiwania prawa właściwego*, w: *Valeat aequitas. Księga pamiątkowa ofiarowana Księdzu Profesorowi Remigiuszowi Sobańskiemu*, red. M. Pazdan, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2000, s. 344.

³¹ M. Wojewoda, *Zakres...*, s. 120.

³² Figura ta jest powództwem wobec dyrektora spółki postawionej w stan likwidacji, który przez niewłaściwe zarządzanie przyczynił się do zwiększenia zadłużenia spółki. W piśmiennictwie niemieckim zastanawiano się, czy zaliczyć tę instytucję do statutu personalnego spółki czy do statutu upadłościowego — za W. Klyta, *Spółki kapitałowe w prawie prywatnym międzynarodowym*, Zakamycze, Kraków 2001, s. 193—194.

³³ M. Wojewoda, *Zakres...*, s. 122.

³⁴ Zob. ibidem; W. Popiołek, *Wykonanie zobowiązania umownego a prawo miejsca wykonania. Zagadnienia kolizyjnoprawne*, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Katowice 1989, s. 19.

kwestii prawu, z którym pozostają one w najściślejszym związku, choćby kwestie te stanowiły tylko pewien aspekt szerszej problematyki, którą najprościej byłoby poddać jednemu systemowi³⁵.

4. Charakter art. 15 k.s.h.

Dla celów kwalifikacyjnych zasadne i celowe jest wstępne zidentyfikowanie i ogólne określenie płaszczyzn, na styku których może dochodzić do konkurencji statutów. Taki zabieg umożliwia wskazanie kierunków rozumowania, które mogą okazać się przydatne przy rozstrzyganiu ewentualnej konkurencji w konkretnym przypadku³⁶.

Artykuł 15 § 1 k.s.h. wprowadza ograniczenie zawierania umów kredytu, pożyczki, poręczenia lub innych podobnych umów między spółką a członkami organów spółki, likwidatorami i prokurentami. Restrykcja polega na konieczności uzyskania zgody zgromadzenia wspólników albo walnego zgromadzenia (w formie uchwały), chyba że ustawa stanowi inaczej³⁷. Ograniczenia te mają funkcję ochronną — chronią spółkę przed potencjalnymi nadużyciami jej funkcjonariuszy w sytuacji konfliktu interesów³⁸. Wskazuje się, że to zabezpieczenie interesu spółki w konsekwencji chroni także interes potencjalnych kontrahentów i wierzycieli spółki, którzy mają większe szanse na zaspokojenie swoich praw, jeśli spółka nie dokonuje niekorzystnych dla niej transakcji ze swoimi funkcjonariuszami³⁹.

W judykaturze określa się cel art. 15 k.s.h. jako zapewnienie wspólnikom kontroli nad czynnościami spółki, które powodują faktyczne lub potencjalne zaangażowanie jej środków w interesie osób wyliczonych w art. 15 § 1 k.s.h., i chronienie w ten sposób interesów spółki i jej wspólników⁴⁰. Podobnie w innej wypowiedzi SN wskazano, że *ratio legis* art. 15 § 1 k.s.h. polega na uniemożliwieniu ww. osobom

³⁵ Zob. M. Wojewoda, *Zakres...*, s. 122 i przywołana tam literatura.

³⁶ A. Wowerka, *Zakres...*, s. 71–72.

³⁷ J.A. Strzępka, E. Zielińska, w: *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. P. Piniór, J.A. Strzępka, C.H.Beck, Warszawa 2024, art. 15 KSH, nb. 1.

³⁸ Zob. wyr. SN z 5.02.2009, I CSK 297/08.

³⁹ D. Kupryjańczyk, w: *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. Z. Jara, C.H.Beck, Warszawa 2024, art. 15, nb 1

⁴⁰ Wyr. SN z 7.03.2017, II CSK 349/16, OSNC 2018, nr 1, poz. 9.

uzyskiwania korzyści od spółki, których bez posiadania swojego statusu by nie otrzymały⁴¹.

Z kolei na gruncie podobnego⁴² w konstrukcji przepisu § 89 ust. 1 niemieckiej ustawy o spółce akcyjnej (Aktiengesetz), dotyczącego wymagania uzyskania zgody rady nadzorczej w przypadku udzielenia „kredytu” członkowi zarządu spółki akcyjnej (Gewährung eines Kredits), jako cel owej regulacji wskazano, że jest ona skierowana nie tyle na ograniczenie w udzielaniu kredytów, co na zachowanie transparentności w ich udzielaniu, i służy bezpieczeństwu obrotu prawnego⁴³.

Przede wszystkim należy zauważyć, że do art. 15 k.s.h. odnosi się hipoteza art. 17 k.s.h. Tak więc art. 15 k.s.h. jest ustawowym wymogiem uzyskania uchwały wspólników albo walnego zgromadzenia, koniecznym dla ważności czynności prawnej (umowy kredytu, pożyczki, poręczenia lub innej podobnej umowy z członkiem zarządu, rady nadzorczej, komisji rewizyjnej, prokurentem, likwidatorem albo na rzecz którejkolwiek z tych osób)⁴⁴.

W wypowiedziach o charakterze art. 15 k.s.h. zasadniczo wskazuje się, że dotyczy on ograniczenia swobody umów o wsparcie finansowe⁴⁵. Jednocześnie twierdzi się, że przepis ten powinien być odnoszony do ograniczenia uprawnienia zarządu do reprezentacji spółki — jako element składający się na reprezentację spółki⁴⁶.

Odnosnie do wymagania zgody organu przewidzianej m.in. w art. 15 k.s.h. i objętej regulacją art. 17 k.s.h. w nauce prawa powstały liczne spory co do: 1) charakteru zgody; 2) zakresu przedmiotowego zgody; 3) rodzaju sankcji za dokonanie czynności bez owej zgody⁴⁷. Z punktu widzenia zagadnienia omawianego w niniejszej publikacji istotne są

⁴¹ Post. SN z 10.04.2013, IV CSK 516/128.

⁴² A. Opalski, *Kontrowersje wokół wykładni art. 15 k.s.h.*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2024, nr 6, s. 14.

⁴³ H. Fleischer, w: *Beck-Online Grosskommentar AktG*, Hrsg. E. Stilz, R. Veil, Beck-Online, 2025, § 89, nb. 22.

⁴⁴ A. Opalski, w: *Kodeks spółek handlowych*, t. 1A, *Spółki osobowe. Komentarz. Art. 1—36*, red. A. Opalski, C.H.Beck, Warszawa 2024, art. 15, nb. 25.

⁴⁵ Zob. A. Szajkowski, M. Tarska, w: *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. 1, red. S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, C.H.Beck, Warszawa 2012, s. 299.

⁴⁶ Zob. K. Oplustil, *Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w projekcie ustawy — Kodeks spółek handlowych. Wybrane zagadnienia, cz. III*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2000, nr 4, s. 17; podobnie P. Sobolewski, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, C.H.Beck, Warszawa 2024, art. 39, nb. 9; A. Herbet, w: *Zobowiązania. Przepisy ogólne i powiązane przepisy Księgi I KC*, t. 1, *Komentarz*, red. P. Machnikowski, C.H.Beck, Warszawa 2022, art. 39, nb. 10—11.

⁴⁷ Zamiast wielu zob. T. Szczerowski, *Wadliwość czynności prawnych spółek kapitałowych na tle sankcji kodeksu cywilnego*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2012, s. 187—201.

różnice poglądów co do charakteru zgody. Odmienne zdania w kwestii zakresu przedmiotowego dotyczą zasadniczo stosunku art. 17 k.s.h. do art. 207 lub 375 k.s.h., czyli tego, czy art. 17 k.s.h. dotyczy czynności prawnych, dla których wymóg zgody wynika z przepisów ogólnych, czy również szczególnych; lub tego, czy przepis ten dotyczy raczej sytuacji, gdy wymagana zgoda ma wpływ na stosunki zewnętrzne. Kwestia ta nie rodzi jednak wątpliwości wobec kwalifikacji kolizyjnoprawnej — tak samo różnica poglądów co do rodzaju sankcji za naruszenie art. 15 k.s.h., gdyż zakres Rozporządzenia Rzym I (o czym szczegółowo niżej) obejmuje każdą przyczynę, która sprawia, że prawo właściwe uznaje umowę za nieważną, wzruszalną lub nieskuteczną (a nie wyłącznie nieważną). Należy przy tym wskazać, że zgodnie z dominującym poglądem, reprezentowanym również w judykaturze, sankcją ustanowioną w art. 17 § 1 k.s.h. jest bezskuteczność zawieszona.

W aspekcie charakteru zgody organu spółki przewidzianej m.in. w art. 15 k.s.h. i objętej regulacją art. 17 k.s.h. stwierdza się jednogłośnie jedynie to, że nie stanowi zgody osoby trzeciej w rozumieniu art. 63 k.c. Rozbieżne odpowiedzi padają jednak na pytanie, czym taka uchwała (zgoda) jest. Wskazuje się, że uchwałę organu (zgodę), o której mowa w art. 17 § 1—2 k.s.h., należy postrzegać jako przesłankę ważności czynności, stanowiącą warunek prawny (*conditio iuris*)⁴⁸ skuteczności złożenia przez spółkę oświadczenia woli i odrębną od tego oświadczenia czynność⁴⁹. Prezentowany jest również pogląd, według którego uchwała jest koniecznym elementem samego oświadczenia woli spółki składanego osobie trzeciej i elementem składowym czynności prawnej⁵⁰. Zbliżona do tej koncepcji hipoteza uchwały zezwalającej jako aktu

⁴⁸ Warunek prawny jest rozumiany jako ustanowiona normami prawnymi przesłanka skuteczności czynności prawnej. Powstanie skutków prawnych jest uzależnione w takich przypadkach od zachowania zgodnego z treścią normy prawnej. Zob. wyr. SN z 20.05.1998, I CKN 683/97, OSP 1999, nr 1, poz. 8; wyr. SA w Katowicach z 7.07.2016, V ACa 663/15.

⁴⁹ Tak A. Opalski, w: *Kodeks...*, t. 1A, nb. 10; J.P. Naworski, w: *Komentarz KSH*, t. 1, red. T. Siemiątkowski, R. Potrzebny, LexisNexis Polska, Warszawa 2010, s. 181—182; S. Sołtysiński, *Charakter prawny uchwał rady nadzorczej*, w: *Prawo handlowe XXI wieku. Czas stabilizacji, ewolucji czy rewolucji. Księga jubileuszowa profesora Józefa Okolskiego*, red. M. Modrzejewska, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2010, s. 956; A. Chłopecki, *Warunki w rozumieniu art. 89 k.c. a warunki prawne (conditiones iuris)*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2001, nr 7, s. 29; obszernie P. Antoszek, *Charakter prawny uchwał zgromadzeń spółek kapitałowych zezwalających na dokonanie czynności prawnych przez spółkę*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2006, nr 7, s. 28—35; idem, *Cywilnoprawny charakter uchwał wspólników spółek kapitałowych*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2007, s. 303—326.

⁵⁰ Zob. Z. Radwański, A. Olejniczak, J. Grykiel, w: *System prawa prywatnego*, t. 2, *Prawo cywilne — część ogólna*, red. Z. Radwański, A. Olejniczak, C.H.Beck, Warszawa

woli spółki zakłada natomiast, że uchwała stanowi akt woli, którą na zewnątrz, wobec osób trzecich, wyjawia zarząd⁵¹. Alternatywny pogląd w ramach tej hipotezy przyjmuje zaś, że zgoda jest aktem woli współtworzącym decyzję spółki⁵². Według innego poglądu zgoda jest jedynie aktem prowadzenia spraw spółki, dotyczącym jednak stosunków zewnętrznych — i w konsekwencji w razie braku zgody można mówić o nieprawidłowej reprezentacji⁵³. Stosownie do jeszcze innej koncepcji poprzez udzielenie zgody jeden organ udziela drugiemu organowi umocowania do dokonania czynności prawnej przekraczającej zakres jego kompetencji, przy czym owo umocowanie jest *de facto* umocowaniem nie osoby prawnej, ale jej organu⁵⁴.

Zdaje się, że — nieco upraszczając — pojawiające się poglądy można generalnie podzielić na: 1) takie, które zgodę traktują jako element oświadczenia woli spółki; 2) takie, które traktują ją jako element działania spółki w sferze reprezentacji. Przy kwalifikacji kolizyjnoprawnej położenie akcentu na jeden ze wskazanych powyżej wymiarów art. 15 k.s.h. decyduje o tym, czy w konkretnej sytuacji przepis ten w ogóle należy stosować.

Dokonując wstępnej identyfikacji z punktu widzenia charakteru zgody, można wyróżnić kilka możliwych ujęć. Jeżeli przyjąć pogląd, zgodnie z którym art. 15 k.s.h. wprowadza ograniczenie swobody umów, stanowi przesłankę ważności czynności (warunek prawny) albo element samego oświadczenia woli spółki, należałoby zakwalifikować tę regulację do płaszczyzny kontraktowej. Z kolei przyjęcie stanowiska, że wymóg zgody ogranicza uprawnienie zarządu do reprezentacji spółki, prowadziłoby do umiejscowienia art. 15 k.s.h. w płaszczyźnie reprezentacji. Natomiast uznanie, iż chodzi o mechanizm podziału kompetencji między organami spółki, przemawiałoby za zaliczeniem tej regulacji do płaszczyzny prawa spółek.

2019, s. 257; K. Zawada, *Zaskarżanie uchwał wspólników spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz uchwał walnego zgromadzenia akcjonariuszy*, w: *Prawo prywatne czasu przemian. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Sołtysińskiemu*, red. A. Nowicka, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2005, s. 595; J. Frąckowiak, w: *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. W. Pyziół, LexisNexis, Warszawa 2008, s. 53; S. Czepita, Z. Kuniewicz, *Spór o konwalidację nieważnych czynności prawnych*, „Państwo i Prawo” 2002, z. 9, s. 84; wyr. SN z 13.02.2004, II CK 438/02, OSP 2006, nr 5, poz. 53; wyr. SN z 15.02.2002, III CKN 494/99; uchw. SN z 17.08.1988, III CZP 62/88, OSNC 1989, nr 4, poz. 65. Co do szczegółowych rozważań pozostałych poglądów zob. zamiast wielu P. Antoszek, *Charakter...*, s. 28—35; T. Szczerowski, *Wadliwość...*, s. 187—201.

⁵¹ Zob. P. Antoszek, *Charakter...*, s. 32—33.

⁵² Zob. ibidem, s. 34.

⁵³ A. Szumański, w: Sołtysiński i in., *Komentarz KSH*, t. 1, 2012, s. 324.

⁵⁴ Zob. P. Antoszek, *Charakter...*, s. 31 i przywołana tam literatura.

Na gruncie prawa kolizyjnego ograniczenie swobody umów, warunek prawny, element oświadczenia woli, ograniczenie uprawnienia do reprezentacji czy też zasady podziału kompetencji w spółce stanowią odmienne instytucje, do których zastosowanie mają różne normy kolizyjne.

Wątpliwości na gruncie prawa polskiego dotyczące charakteru prawnego instytucji z art. 15 k.s.h. zasadniczo nie wpływają bezpośrednio na przyporządkowanie jej do jednego czy drugiego statutu. Jednakże obrazują one, że w zależności od poglądów za miarodajny mógłby być uznany statut kontraktowy lub statut personalny. Niezależnie od tego, dla przyporządkowania instytucji prawnej do odpowiedniego statutu szczególnie ważna jest pełniona przez nią funkcja.

5. Zakres statutu personalnego a instytucja z art. 15 k.s.h.

Łącznik oraz zakres zastosowania statutu personalnego wyznacza art. 17 p.p.m. Zgodnie z art. 17 ust. 1 p.p.m. osoba prawna podlega prawu państwa, w którym ma siedzibę. Zgodnie z art. 17 ust. 3 p.p.m. prawo państwa siedziby podlegają w szczególności: powstanie, łączenie, podział, przekształcenie lub ustanie osoby prawnej; charakter prawny osoby prawnej; nazwa oraz firma osoby prawnej; zdolność osoby prawnej; kompetencje i zasady działania oraz powoływanie i odwoływanie członków organów; reprezentacja; nabycie i utrata statusu wspólnika lub członkostwa oraz prawa i obowiązki z nimi związane; odpowiedzialność wspólników lub członków za zobowiązania osoby prawnej, a także skutki naruszenia przez osobę reprezentującą osobę prawną ustawy, aktu założycielskiego lub statutu.

Z listą zagadnień należących do obszaru statutu personalnego osób prawnych, zgodnie z art. 17 ust. 3 p.p.m., należy zestawić listę wyłączeń zawartych w Rozporządzeniu Rzym I. Jako że są one kompatybilne, można przyjąć, iż zakres wyłączeń z art. 1 ust. 2 lit. f Rozporządzenia Rzym I odpowiada dość dokładnie zakresowi statutu personalnego według polskiego prawa kolizyjnego⁵⁵.

Artykuł 1 ust. 2 lit. f Rozporządzenia Rzym I wyłącza z zastosowania tego rozporządzenia sprawy z zakresu prawa spółek i innych podmiotów posiadających osobowość prawną lub jej nieposiadających, takie jak:

---

⁵⁵ Por. A.W. Wiśniewski, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz...*, 2017, art. 28, pkt 31.

utworzenie (w drodze rejestracji lub w inny sposób), zdolność prawna i zdolność do czynności prawnych, ustrój wewnętrzny lub rozwiązanie spółek i innych podmiotów posiadających osobowość prawną lub jej nieposiadających oraz osobista odpowiedzialność wspólników i organów za zobowiązania takiej spółki lub podmiotu.

Z zakresu zastosowania Rozporządzenia Rzym I zostały wyłączone również kwestie możliwości zaciągania zobowiązań w imieniu spółki przez jej organ wobec osób trzecich, czyli kwestie reprezentacji (art. 1 ust. 2 lit. f). Zasadniczo te same sprawy były wyłączone z zakresu zastosowania Konwencji Rzymskiej (art. 1 ust. 2 lit. e i f). W związku z tym w wykładni poszczególnych przepisów Rozporządzenia należy wziąć pod uwagę treść Raportu. Jak już wskazano, celem (funkcją) wspomnianych wyłączeń od Rozporządzenia Rzym I jest odgraniczenie statutów kontraktowego i personalnego. Z tego powodu regulacje krajowe określające statut personalny należy wyklądać tak, aby były one zgodne z ustaleniami na płaszczyźnie Rozporządzenia Rzym I. Można stwierdzić, iż rozgraniczenie tych statutów zostało poddane europejskiej unifikacji w Rozporządzeniu Rzym I⁵⁶.

Żeby ustalić znaczenie pojęć opisujących zakres statutu personalnego użytych zarówno w Rozporządzeniu Rzym I, jak i w p.p.m., należy dokonać ich autonomicznej interpretacji w oparciu o zasady wynikające z prawa unijnego. W pierwszej kolejności trzeba zatem rozważyć wypowiedzi na gruncie Rozporządzenia Rzym I i Konwencji Rzymskiej, a następnie rozważania te niejako „przenieść” na grunt p.p.m. z takim założeniem, że zakres pojęć z p.p.m. powinien być zgodny z zakresem wyłączeń z Rozporządzenia Rzym I.

5.1. Uwagi ogólne o zakresie statutu personalnego

Na gruncie Konwencji Rzymskiej wskazuje się, że wyłączenie spod jej zakresu spraw spółek obejmuje w zasadzie trzy sfery zagadnień: zdolność określonych jednostek organizacyjnych, w której mieści się ich podmiotowość prawna oraz możliwość nabywania praw i zaciągania zobowiązań; kwestie odnoszące się do większości stosunków wewnątrzorganizacyjnych; odpowiedzialność organów, członków i przedstawicieli poszczególnych jednostek organizacyjnych za ich zobowiązania⁵⁷.

⁵⁶ G. Gorczyński, *Prawo spółek i osób prawnych a konwencja rzymska (komentarz do konwencyjnego wyłączenia)*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2009, nr 7, s. 18.

⁵⁷ M. Wojewoda, *Zakres...*, s. 87–88.

Jednocześnie wyjątek od drugiej grupy wyłączeń stanowią zobowiązania finansowe członków danej jednostki organizacyjnej, związane z ich członkostwem — takim zobowiązaniom co do zasady przypisuje się charakter kontraktowy⁵⁸.

Z aktualnego orzecznictwa TSUE wypracowanego na gruncie wyłączenia spod zakresu zastosowania Rozporządzenia Rzym I wynika także, że wyłączenie trzeba traktować co do zasady zawężająco. TSUE stwierdza chociażby, że sama okoliczność związku umowy z kwestiami z zakresu prawa spółek nie skutkuje wyłączeniem z zakresu zastosowania Rozporządzenia Rzym I. Taki skutek następuje wyłącznie w przypadku tych „kwestii”, które należy zakwalifikować odrębnie od zagadnień należących do zakresu zobowiązań umownych⁵⁹.

Ponadto TSUE stwierdza, że wyłączenie dotyczące prawa spółek (a także stowarzyszeń i osób prawnych) obejmuje jedynie aspekty strukturalne, czyli złożone czynności niezbędne do utworzenia, zarządzania i rozwiązania spółki⁶⁰. Do takich czynności nie zalicza się stosunku prawnego, powstałego na mocy uchwały zgromadzenia członków wspólnoty mieszkaniowej, zobowiązującej członków do zapłaty kosztów utrzymania części wspólnych⁶¹. W literaturze niemieckiej wskazuje się generalnie, że w przedmiotowym wyłączeniu chodzi o aspekty jedynie organizacyjne, w tym wszelkie prawa i obowiązki wspólników, o ile nie mają one charakteru kontraktowego⁶².

5.2. Uwagi o szczegółowych kwestiach objętych zakresem statutu personalnego

Analiza zasadności przyporządkowania art. 15 k.s.h. do zakresu statutu personalnego wymaga rozważenia, czy odpowiada on któremuś z zagadnień (przykładowo)⁶³ wymienionych w art. 1 ust. 2 lit. f Rozporządzenia Rzym I (które zasadniczo pokrywają się z zagadnieniami

---

⁵⁸ R. Plender, M. Wilderspin, *The European Contracts Convention: The Rome Convention on the Choice of Law for Contracts*, Sweet & Maxwell, London 2001, s. 51; wyr. TS z 22.03.1983, 34/82, EU:C:1983:87, pkt 14.

⁵⁹ Wyr. TS z 3.10.2019, C-272/18, LEX nr 2731859, pkt 53.

⁶⁰ Wyr. TS z 8.05.2019, C-25/18, LEX nr 2653652, pkt 33—34.

⁶¹ Ibidem.

⁶² D. Schäuble, in: *Internationales Privatrecht in der Notar- und Gestaltungspraxis*, Hrsg. R. Hausmann, F. Odersky, wyd. 4, C.H.Beck, München—Berlin 2021, § 16. nb. 152.

⁶³ G. Gorczyński, *Prawo...*, s. 18.

wskazanymi np. w art. 17 ust. 3 p.p.m.). Wydaje się, że miarodajne w tym względzie są kwestie zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnych (w p.p.m. — zdolność prawna), ustroju wewnętrznego (w p.p.m. — kompetencje i zasady działania organów osoby prawnej)⁶⁴ lub reprezentacji osoby prawnej⁶⁵.

5.2.1. Zdolność

Analizę pojęcia zdolności należy rozpocząć od wyjaśnienia zawartego w Raporcie — zgodnie z nim dotyczy ono ograniczeń nakładanych przez prawo np. w odniesieniu do nabywania nieruchomości. Przy czym nie chodzi tu o kwestię reprezentacji (bo do tego odnosi się osobne wyłączenie)⁶⁶ ani o akty *ultra vires* organów, gdyż podlegają odrębnemu wyłączeniu⁶⁷. Na gruncie przepisów k.s.h. o spółce z o.o. uchwały wspólników wymagają zarówno nabycie nieruchomości (chyba że umowa spółki stanowi inaczej — art. 228 pkt 4 k.s.h.), jak i zawarcie umowy pożyczki z członkiem zarządu (art. 15 k.s.h.)⁶⁸.

Wynikiem rozważań doktryny europejskiej o prawie właściwym dla spółek są opublikowane przez Europejską Grupę Prawa Prywatnego Międzynarodowego Zasady prawa właściwego dla spółek i innych jednostek organizacyjnych (dalej: Zasady). W art. 5 lit. c Zasad wskazano, że zakresem statutu personalnego objęte są — bez uszczerbku dla art. 6 — natura prawna, zdolność, zdolność do czynności oraz organy reprezentacji⁶⁹. Z kolei art. 6 stanowi, że zdolność spółki do wstąpienia w stosunek prawny z podmiotami trzecimi lub umocowanie organów spółki podlegają statutowi personalnemu, przy czym żadne ograniczenia lub restrykcje ustanowione przez statut personalny nie mogą być powołane przeciwko podmiotowi trzeciemu, jeśli stosunek prawny został zawiązany

⁶⁴ Tak A. Opalski, w: *Kodeks...*, t. 1A, art. 15, nb. 18.

⁶⁵ Tak, jak się zdaje, A. Wowerka, *Zakres...*, s. 199, który wskazuje, że art. 17 ust. 2 k.s.h. dotyczy sytuacji przekroczenia ustawowego zakresu umocowania.

⁶⁶ G. Gorczyński, *Prawo...*, s. 1. Por. W. Popiołek, w: *System prawa prywatnego*, t. 16B, *Prawo spółek osobowych*, red. M. Romanowski, C.H.Beck, Warszawa 2023, s. 930—931.

⁶⁷ M. Giuliano, P. Lagarde, *Report...*, pkt 6: „As regards legal capacity, it should be made clear that the reference is to limitations, which may be imposed by law on companies and firms, for example in respect of acquisition of immovable property, not to ultra vires acts by organs of the company or firm, which fall under subparagraph (f)”.

⁶⁸ Poza tym uzależnienie podjęcia określonej czynności prawnej przez zarząd spółki od zajęcia w tej sprawie stanowiska przez inny organ zawierają przykładowo: art. 228 pkt 3 i art. 393 pkt 3 k.s.h., art. 230 k.s.h.

⁶⁹ „its legal nature, general capacity, capacity to act and representative bodies” (<https://gedip-egpil.eu/en/documents/> [dostęp: 11.11.2025]).

między stronami znajdującymi się w państwie, w którego prawie nie istnieją wskazane ograniczenia lub restrykcje, chyba że podmiot trzeci był świadomy tych ograniczeń lub restrykcji bądź nie był ich świadom w wyniku zaniedbania⁷⁰.

Z powyższego wynika przede wszystkim to, że zakresem statutu personalnego są objęte ograniczenia i restrykcje w zdolności spółki lub umocowaniu (władzy) organów mogące wpływać na skuteczność lub ważność stosunku prawnego między spółką a osobą trzecią.

W doktrynie polskiej wskazuje się, że problemy na gruncie pojęcia zdolności prawnej stanowią kwestie tzw. szczególnej (specjalnej) zdolności prawnej oraz ustalenie instrumentów ochrony obrotu gospodarczego państwa działalności spółki przed ewentualnymi ograniczeniami zdolności prawnej wynikającymi ze statutu personalnego spółki, nieznanymi w państwie forum⁷¹.

Szczególna (specjalna) zdolność prawna oznacza zdolność spółki do nabywania szczególnych praw podmiotowych⁷². Wskazuje się, że w międzynarodowym prawie spółek problematyka ta dotyczy m.in. zdolności uzyskania statusu wspólnika w spółkach prawa obcego, zdolności bycia organem w innej spółce oraz emitowania papierów wartościowych. Tego typu kwestie stanowią o podstawowych cechach spółek i wydaje się, że nie sposób porównać je z koniecznością uzyskania zgody wspólników do podjęcia określonej czynności.

W związku z tym na gruncie rozumienia pojęcia zdolności prawnej w prawie kolizyjnym raczej nie wydaje się uzasadnione uznanie, że art. 15 k.s.h. dotyczy zdolności prawnej spółki w rozumieniu kolizyjnoprawnym lub w jakikolwiek sposób tę zdolność ogranicza.

5.2.2. Kompetencje i zasady działania organów

Co do kategorii kompetencji i zasad działania organów, wydaje się, że można ją zestawić z wyłączeniem z zakresu zastosowania Rozporządzenia Rzym I zagadnienia ustroju wewnętrznego spółek

---

⁷⁰ „The capacity of a company to enter into legal relationships with third parties and the powers of its organs or officers shall be governed by the law determined in accordance with Articles A 3 and 4. Nevertheless, any restrictions or limitations established by such law cannot be invoked against third parties when the relationship was concluded between persons both of whom are in the same country which is not that of the governing law of the company, under the law of which those restrictions or limitations do not exist, unless those third parties were aware of them or were not aware of them as a result of their negligence” (<https://gedip-egpil.eu/en/documents/> [dostęp: 11.11.2025]).

⁷¹ A. Wowerka, *Zakres...*, s. 36, 170.

⁷² *Ibidem*; W. Popiołek, w: *System...*, t. 16B, s. 929.

(art. 1 ust. 2 lit. f) i analogicznym wyłączeniem z zakresu Konwencji Rzymskiej (art. 1 ust. 2 lit. e). Jednocześnie zgodnie z dyrektywą prounijną wykładni oraz uwzględniając, że celem wyłączeń spod zakresu zastosowania Rozporządzenia Rzym I jest rozgraniczenie zakresów statutu kontraktowego i innych, m.in. statutu personalnego⁷³, należy przyjąć, że zakres krajowej normy kolizyjnej nie powinien być szerszy od wyłączenia z Rozporządzenia Rzym I. Prowadzi to do wniosku, że art. 17 ust. 3 pkt 5 p.p.m. dotyczy kompetencji i zasad działania organów w stosunkach wewnętrznych spółki⁷⁴.

W Raporcie wskazano, że pojęcie ustroju wewnętrznego oznacza kwestie takie jak: zwoływanie posiedzeń, przysługiwanie prawa głosu, kworum, powołanie w skład organów itp. W doktrynie niemieckiej zauważa się również, że wyłączenie to dotyczy zasad powołania i odwołania organów lub członków organów oraz statusu prawnego organów spółki, jak również praw i obowiązków poszczególnych współników⁷⁵. Podobnie w doktrynie polskiej stwierdza się, że na strukturę wewnętrzną spółki składają się przede wszystkim: kwestia dopuszczalności istnienia organów spółki osobowej, ich rodzaje, powoływanie i odwoływanie, kwalifikacje podmiotowe członków organów, zasady funkcjonowania organów jedno- i wieloosobowych, kompetencje i stosunki między poszczególnymi organami⁷⁶.

Jak wskazano wyżej, wszystkie przywołane zagadnienia objęte art. 17 ust. 3 pkt 5 p.p.m. i równocześnie art. 1 ust. 2 lit. f Rozporządzenia Rzym I dotyczyć mogą funkcjonowania spółek jedynie w stosunkach wewnętrznych. Z tego powodu wydaje się, że art. 15 k.s.h., który odnosi się do stosunków zewnętrznych, nie powinien być stosowany z powołaniem się na art. 17 ust. 3 pkt 5 p.p.m.

5.2.3. Reprezentacja

Z zakresu zastosowania Rozporządzenia Rzym I została wyłączona m.in. kwestia dotycząca tego, czy organ spółki może wobec osób trzecich zaciągać zobowiązania w jej imieniu⁷⁷.

⁷³ G. Gorczyński, *W poszukiwaniu kryterium rozgraniczającego zakres zastosowania statutu personalnego i statutu kontraktowego*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2009, t. 4, s. 79.

⁷⁴ A. Wowerka, *Zakres...*, s. 190.

⁷⁵ D. Martiny, in: *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: BGB*, Bd. 13, *Internationales Privatrecht II, Internationales Wirtschaftsrecht, Einführungsge- setz zum Bürgerlichen Gesetzbuche (Art. 50–253)*, Hrsg. J. von Hein, WBVG, wyd. 9, C.H.Beck, München 2025, Rom I-VO, art. 1, nb. 77.

⁷⁶ W. Popiołek, w: *System...*, t. 16B, s. 931.

⁷⁷ Art. 1 ust. 2 lit. g Rozporządzenia Rzym I.

Na gruncie Rozporządzenia Rzym I to wyłączenie jest odrębne od wyłączenia dotyczącego prawa spółek, dlatego w świetle Rozporządzenia Rzym I uprawnione zdaje się posługiwanie pojęciem statutu reprezentacji odrębnego od statutu personalnego. Jednocześnie jednak z uwagi na to, że zakres statutu reprezentacji został zakwalifikowany *expressis verbis* do zakresu statutu personalnego osoby prawnej w treści art. 17 ust. 3 pkt. 6 p.p.m. — w części odnoszącej się do kompetencji organów osoby prawnej (oraz w treści art. 22 p.p.m. — części odnoszącej się do kwestii przedstawicielstwa), można skonstatować, iż na gruncie ustawy p.p.m. wyodrębnienie statutu reprezentacji nie ma znaczenia praktycznego.

Rozważania o znaczeniu pojęcia reprezentacji należy rozpocząć od Raportu. Wskazano w nim, że art. 1 ust. 2 lit. g Rozporządzenia dotyczy tego, czy reprezentant / organ reprezentujący spółkę jest zdolny do związania spółki z podmiotem trzecim. Wyjaśniono przy tym, że kwestia ta dotyczy wyłącznie relacji między spółką a podmiotem trzecim, a nie innych aspektów ze sfery umocowania, takich jak np. stosunki między reprezentantem a spółką. Wskazano także, że tego typu relacje podlegają statutowi kontraktowemu, o ile mają charakter obligacyjny. Zdaje się z tego wynikać, że gdy ten charakter jest inny (np. korporacyjny), to relacja ta podlega statutowi miarodajnemu dla charakteru relacji.

Wydaje się, że najważniejszą konkluzją wynikającą z powyższego jest to, że zarówno Konwencja Rzymska, jak i Rozporządzenie Rzym I przewidują, iż pewne kwestie rzutujące na istnienie stosunku zobowiązaniowego mogą być objęte prawem innym niż prawo właściwe dla samego stosunku zobowiązaniowego.

Odnosnie do stanowiska doktryny zagranicznej należy ponownie przywołać Zasady prawa właściwego dla spółek i innych jednostek organizacyjnych sporządzone przez Europejską Grupę Prawa Prywatnego, z których wynika, że zakresem statutu personalnego są objęte ograniczenia i restrykcje w zdolności spółki lub umocowaniu (władzy) organów, mogące wpływać na skuteczność lub ważność stosunku prawnego między spółką a osobą trzecią.

Warto również odnotować wyrok czeskiego sądu najwyższego z 29 listopada 2007 r.⁷⁸, w którym stwierdzono, że dokonanie oceny, czy osoba, która w imieniu osoby prawnej dokonała czynności prawnej, była do tego uprawniona, nie jest kwestią dotrzymania wymogu formy pisemnej czynności prawnej, lecz oceną, czy dana osoba prawna jest związana w wyniku takiej czynności prawnej, czy nie⁷⁹.

⁷⁸ Wyr. NS z 29.11.2007, sygn. akt 29 Odo 965/2006.

⁷⁹ A.J. Bělohávek, *Rozporządzenie Rzym I. Konwencja rzymska*, t. 2, *Komentarz*, C.H.Beck, Warszawa 2010, art. 10, pkt 10.IX.2.

Także w doktrynie niemieckiej zauważa się, że wyłączenie z art. 1 ust. 2 lit. g Rozporządzenia Rzym I obejmuje m.in. kwestię, czy dana osoba (reprezentant) posiada umocowanie do reprezentacji osoby prawnej⁸⁰. Wskazuje się, że wyłączenie dotyczy wszystkich form pełnomocnictwa oraz reprezentacji, co wynika zarówno z teorii organów, jak i z czynności prawnych⁸¹. Podnosi się również, że przedmiotowe wyłączenie obejmuje wszystkie obszary, które funkcjonalnie dotyczą uprawnień do reprezentacji⁸².

W doktrynie polskiej stwierdza się, że pojęciem reprezentacji objęto generalnie cały problem kompetencji związania innej osoby (reprezentowanego) przez drugą stronę umowy — niezależnie od tego, czy taka kompetencja miałaby wypływać z woli mocodawcy, wprost z ustawy czy też ze struktury danej osoby prawnej lub innej jednostki organizacyjnej (kwestia działania organów)⁸³.

Wskazuje się również, że statut reprezentacji (a więc statut personalny) rozstrzyga o strukturze, kompetencjach i zasadach działania organów w sferze zewnętrznej, w tym m.in. o wymogu uprzedniego uzyskania zgody np. danego organu lub współników⁸⁴ oraz o skutkach działania zarządu bez wymaganej zgody innego organu⁸⁵. Statut reprezentacji obejmuje kwestię dotyczącą tego, czy czynność przedstawiciela może zostać potwierdzona (i w jaki sposób) przez reprezentowanego⁸⁶ (przy czym skutek potwierdzenia jest regulowany przez statut kontraktowy)⁸⁷. Powyższe uwagi prowadzą do konstatacji, że w braku zgody, o której mowa w art. 15 k.s.h., spółka mająca siedzibę w Polsce nie będzie związana umową poddaną prawu obcemu, ponieważ umowa będzie bezskuteczna lub nieważna, zgodnie z art. 17 § 1 lub 2 k.s.h.⁸⁸

---

⁸⁰ A. Spickhoff, in: *Beckscher Online-Kommentar zum BGB*, Hrsg. W. Hau, R. Poseck, wyd. 75, 1.5.2025, VO (EG) 593/2008, art. 1, nb. 47.

⁸¹ Ibidem.

⁸² Ibidem.

⁸³ M. Wojewoda, *Zakres...*, s. 88.

⁸⁴ A. Wowerka, *Zakres...*, s. 189.

⁸⁵ S. Sołtysiński, *Prawo właściwe dla spółek prawa handlowego*, „Rejent” 2001, nr 7—8, s. 286.

⁸⁶ Tak R. Plender, M. Wilderspin, *The European...*, s. 118; M. Wojewoda, *Zakres...*, s. 90.

⁸⁷ A. Spickhoff, in: *Beckscher...*, art. 1, rn. 47.

⁸⁸ A. Wowerka, *Zakres...*, s. 199.

6. Zakres statutu kontraktowego a art. 15 k.s.h.

Statut kontraktowy to prawo stosowane do zobowiązań umownych w sprawach cywilnych i handlowych powiązanych z prawem różnych państw. Zasady wyznaczenia prawa właściwego dla zobowiązań umownych reguluje Rozporządzenie Rzym I. Zgodnie z nim umowa podlega prawu wybranemu przez strony. W braku wyboru prawo właściwe ustala się na podstawie zasad szczególnych, w zależności od rodzaju lub przedmiotu umowy.

Rozporządzenie Rzym I zawiera przykładowy katalog zagadnień wchodzących w zakres statutu kontraktowego. Zgodnie z art. 10 istnienie i ważność umowy lub jednego z jej postanowień ocenia się według prawa, które zgodnie z Rozporządzeniem Rzym I byłoby dla niej właściwe, gdyby umowa lub jej postanowienie były ważne — czyli zasadniczo istnienie i ważność umowy podlegają prawu wybranemu przez strony. Analogiczną treść ma art. 8 Konwencji Rzymskiej. Ponadto zgodnie z art. 12 statut kontraktowy ma zastosowanie w szczególności: do wykładni umowy; do wykonywania wynikających z niej zobowiązań; w granicach uprawnień przyznanych sądowi przez prawo procesowe, skutków całkowitego lub częściowego niewykonania tych zobowiązań, łącznie z określeniem wysokości szkody, w zakresie, w jakim rozstrzygają o tym przepisy prawa; do różnych sposobów wygaśnięcia zobowiązań oraz przedawnienia i utraty praw wynikającej z upływu terminów oraz skutków nieważności umowy.

W nauce prawa wskazuje się, że zakres zastosowania statutu kontraktowego obejmuje materialne przesłanki ważności umowy, w tym: dopuszczalność zawarcia określonego typu umowy oraz dopuszczalność nadania jej określonej treści, tj. granice swobody umów oraz skutki ich naruszenia, istnienie, ważność, wady oświadczenia woli, dopuszczalność zawarcia umowy pod warunkiem lub z zastrzeżeniem terminu, jak również skutki zastrzeżenia tych kwestii⁸⁹.

Ponadto wskazuje się, że przywołany powyżej art. 12 Rozporządzenia Rzym I jest wyrazem realizacji zasady jednolitości statutu kontraktowego⁹⁰, zgodnie z którą generalnie wszystkie zagadnienia związane

⁸⁹ M. Pazdan, Ł. Żarnowiec, M. Zachariasiewicz, w: *System prawa handlowego*, t. 9, *Międzynarodowe prawo handlowe*, red. W. Popiołek, C.H.Beck, Warszawa 2013, nb. 239; M. Zachariasiewicz, Ł. Żarnowiec, M. Kropka, w: *Komentarz do rozporządzenia nr 593/2008 w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I)*, red. M.A. Zachariasiewicz et al., LEX, 2013, art. 1, pkt 33.

⁹⁰ M. Wojewoda, *Zakres...*, s. 119; O. Lando, *The EEC Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations*, „Common Market Law Review” 1987, vol. 24,

z powstaniem, treścią, wykonaniem i skutkami niewykonania zobowiązania podlegają jednemu prawu. Zasada ta ma służyć uniknięciu licznych problemów, pojawiających się w przypadku dopuszczenia zastosowania różnych praw do różnych części umowy bądź kwestii kontraktowych. Nie zmienia to jednak tego, że powyższa zasada nie jest absolutna i doznaje wyjątków⁹¹.

6.1. Zobowiązanie umowne

Nie ulega wątpliwości, że stosunki zobowiązaniowe, o których mowa w art. 15 k.s.h., odpowiadają rozumieniu pojęcia zobowiązania umownego na gruncie Rozporządzenia Rzym I. Odkryciu desygnatów tego wyrażenia służą badania prawnoporównawcze oraz orzecznictwo TSUE na tle Rozporządzenia Bruksela I⁹², w szczególności dotyczące art. 5 pkt 1 tego rozporządzenia⁹³.

W doktrynie wskazuje się więc, że we wszystkich państwach członkowskich pojęcie „umowa” oznacza dobrowolne porozumienie będące źródłem zobowiązań, których wykonanie można egzekwować z pomocą przepisów prawa⁹⁴ lub że umowa to przyrzeczenie lub zespół przyrzeczeń, których naruszenie powoduje odpowiedzialność cywilną⁹⁵.

Natomiast w myśl orzecznictwa TSUE na tle Rozporządzenia Bruksela I ze zobowiązaniem umownym ma się do czynienia, jeżeli strona dobrowolnie przyjmuje na siebie zobowiązanie względem drugiej strony⁹⁶. W odniesieniu zaś do relacji między kwestiami z zakresu prawa spółek a kwestiami z zakresu statutu kontraktowego należy w tym miejscu ponownie wspomnieć o wyroku ETS, w którym Trybunał przyjął, że

---

issue 2, s. 167, za: M. Zachariasiewicz, w: *Komentarz do rozporządzenia nr 593/2008...*, art. 12, pkt 2.

⁹¹ M. Zachariasiewicz, w: *Komentarz do rozporządzenia nr 593/2008...*, art. 12, pkt 2.

⁹² Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.Urz. UE L 2012, nr 351, s. 1, ze zm.; dalej: Rozporządzenie Bruksela I).

⁹³ M. Zachariasiewicz, Ł. Żarnowiec, M. Kropka, w: *Komentarz do rozporządzenia nr 593/2008...*, art. 1, pkt 7.

⁹⁴ R. Plender, M. Wilderspin, *The European...*, s. 49.

⁹⁵ M. Zachariasiewicz, Ł. Żarnowiec, M. Kropka, w: *Komentarz do rozporządzenia nr 593/2008...*, art. 1, pkt 8.

⁹⁶ Wyr. TS z 17.06.1992, C-26/91, ECR 1992, nr 6, poz. I—3967, pkt 15; wyr. TS z 17.09.2002, C-334/00, ECR 2002, nr 8—9A, poz. I—7357, pkt 23, 27.

zobowiązanie pieniężne z tytułu członkostwa w stowarzyszeniu mającym osobowość prawną mieści się w zakresie pojęcia „umowa lub roszczenia wynikające z umowy” na tle art. 5 pkt 1 Konwencji z dnia 27 września 1968 r. o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych, i to niezależnie od tego, czy zobowiązanie wynika z samego stosunku członkostwa, czy z uchwały organu danego stowarzyszenia⁹⁷.

Powyższe skłania do wniosku, że pojęcie zobowiązania umownego, a tym samym również zakres zastosowania statutu kontraktowego, należy rozumieć w sposób szeroki⁹⁸.

6.2. Istnienie i ważność umowy — uwagi ogólne

Użyte w treści art. 10 Rozporządzenia Rzym I, a wcześniej art. 8 Konwencji Rzymskiej, pojęcia istnienia i ważności umowy należy poddać wykładni autonomicznej⁹⁹ uwzględniającej ogólny cel regulacji Rozporządzenia Rzym I. W Raporcie, jak również w wypowiedziach na gruncie Rozporządzenia Rzym I wskazuje się, że przedmiotowe postanowienie służy określeniu prawa właściwego dla oceny wszystkich aspektów dotyczących zawarcia umowy i jej ważności, poza kwestią ważności formalnej¹⁰⁰ i zdolnością stron¹⁰¹. W istocie chodzi zatem o ważność materialną umowy¹⁰².

⁹⁷ Wyr. TS z 22.03.1983, 34/82, EU:C:1983:87, pkt 18. Wyrok pozostaje aktualny także na gruncie Konwencji o jurysdykcji i uznawaniu oraz wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.Urz. UE L 2007, nr 339, s. 3, z późn. zm.) oraz Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.Urz. UE L 2012, nr 351, s. 1, z późn. zm.).

⁹⁸ Zob. M. Wojewoda, *Zakres...*, s. 69.

⁹⁹ M.A. Zachariasiewicz, *Uwagi na temat wybranych orzeczeń sądów polskich z zakresu rozporządzenia nr 593/2008 o prawie właściwym dla zobowiązań umownych (Rzym I)*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2016, nr 10, s. 32.

¹⁰⁰ A.J. Bělohávek, *Rozporządzenie...*, art. 10, pkt 10.VIII.4; M. Pazdan, Ł. Żarnowiec, M. Zachariasiewicz, w: *System...*, t. 9, nb. 239; M. Zachariasiewicz, Ł. Żarnowiec, M. Kropka, w: *Komentarz do rozporządzenia nr 593/2008...*, art. 1, pkt 33.

¹⁰¹ M. Giuliano, P. Lagarde, *Report...*: „[...] the legal capacity of natural persons or of bodies corporate or unincorporate is in principle excluded from the scope of the Convention (Article 1 (2) (a) and (e)). This exclusion means that each Contracting State will continue to apply its own system of private international law to contractual capacity”.

¹⁰² M. Wojewoda, w: *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) Nr 593/2008 w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I)*. Komentarz, red. M. Pazdan, C.H.Beck, Warszawa 2018, art. 10, nb 9; wskazują na to również podtytuły art. 10 Rozporządzenia i art. 8 Konwencji.

W doktrynie wskazuje się również, że istnienie (zawarcie) umowy obejmuje wszelkie kwestie lub zdarzenia z zakresu tzw. procedury zawarcia, oceniane z perspektywy dokonania umowy lub zakresu uzgodnionego konsensu, z kolei ważność umowy odnosi się do każdej przyczyny, która sprawia, że prawo właściwe uznaje umowę za nieważną, wzruszalną lub nieskuteczną¹⁰³.

6.3. Istnienie umowy

Kwestia istnienia umowy dotyczy ustalenia, czy dana czynność prawna została rzeczywiście dokonana oraz czy można przypisać jej moc wiążącą¹⁰⁴. Zauważa się, że z jednej strony chodzi tu o problem osiągnięcia konsensu, a z drugiej o obecność innych niezbędnych elementów konstytuujących czynność prawną danego typu i decydujących o jej skuteczności¹⁰⁵.

6.3.1. Złożenie oświadczenia woli

Ustalenie, czy czynność prawna została w ogóle dokonana, należy poprzedzić zbadaniem, czy w danych okolicznościach i w świetle obowiązujących przepisów doszło do złożenia prawidłowych oświadczeń. Wskazuje się, że na gruncie polskiego prawa materialnego należałoby w tym zakresie zbadać, czy uzewnętrznienie woli przez każdą ze stron było swobodne (wolne od przymusu fizycznego), zrozumiałe (choćby w drodze interpretacji) oraz czy nie nastąpiło dla pozorów. Chodzi zatem o ustalenie, czy zachowaniu stron można przypisać znaczenie relewantne prawnie¹⁰⁶.

6.3.2. Dodatkowe, konstytutywne składniki umowy

W literaturze podnosi się, że w konkretnych okolicznościach dokonanie czynności może zależeć od dalszych jeszcze elementów (poza zgodnymi oświadczeniami stron), które mają znaczenie konstytutywne dla danej czynności. Wśród nich wymienia się np. wydanie rzeczy (przy czynnościach realnych) czy też wymaganą zgodę osoby trzeciej. Chodzi

¹⁰³ Zob. M.A. Zachariasiewicz, *Uwagi...*, s. 32 i przywołana tam literatura.

¹⁰⁴ M. Wojewoda, w: *Rozporządzenie...*, art. 10, nb. 8.

¹⁰⁵ Ibidem.

¹⁰⁶ Ibidem.

tu o takie elementy, bez których umowa — rozumiana jako „goły” konsens — nie wywoła skutków prawnych¹⁰⁷, czyli będzie wadliwa. Zarówno w doktrynie zagranicznej, jak i w doktrynie polskiej wskazuje się, że wspomniane dodatkowe składniki czynności są również objęte właściwością statutu kontraktowego¹⁰⁸.

6.4. Ważność materialna umowy

Pojęcie ważności materialnej obejmuje przyczyny, które sprawiają, że prawo właściwe uznaje umowę za nieważną, wzruszalną lub nieskuteczną¹⁰⁹. Podkreślić więc należy, że chodzi o przyczyny wadliwości czynności prawnych, niezależnie od tego, jakiego rodzaju sankcja wiąże się z daną wadliwością¹¹⁰.

Na marginesie należy zauważyć, że ważność materialna nie wyczerpuje kategorii ważności czynności prawnej — do takiej kategorii należą jeszcze takie kwestie jak ważność formalna, a także problem zdolności kontrahentów, które zostały poddane odrębnym statutom, tj. odpowiednio statutowi formy i statutowi personalnemu¹¹¹.

Wśród przesłanek ważności materialnej poddanej statutowi kontraktowemu wskazuje się chociażby takie, jak istnienie i ważność *causa* (w tradycji kontynentalnej), obecność *consideration* (w porządku *common law*), wady oświadczeń woli oraz badanie treści umowy pod kątem jej zgodności z prawem i innymi kryteriami pozanormatywnymi o charakterze ogólnym, jak np. dobra wiara, zasady uczciwego obrotu czy zasady współżycia społecznego.

¹⁰⁷ Ibidem, nb. 24.

¹⁰⁸ Ibidem, nb. 24 i przywołana tam literatura.

¹⁰⁹ M.A. Zachariasiewicz, *Uwagi...*, s. 32.

¹¹⁰ To daje się wywieść również z porównania polskiej i niemieckiej wersji językowej Rozporządzenia Rzym I. W wersji polskiej mowa o „ważności” materialnej, w wersji niemieckiej — o *Wirkamkeit*. Słowo to należy tłumaczyć jako „skuteczność”. Jednocześnie prawu niemieckiemu — tak jak polskiemu — znane jest pojęcie nieważności (niem. *Nichtigkeit*). Prawo niemieckie posługuje się tym pojęciem w sposób analogiczny, jak prawo polskie posługuje się pojęciem „ważność” — np. zgodnie z § 138 ust. 1 BGB: „Ein Rechtsgeschäft, das gegen die guten Sitten verstößt, ist nichtig” (tłum. własne: „Czynność prawna sprzeczna z dobrymi obyczajami jest nieważna”); zgodnie z analogicznym art. 58 § 2 Kodeksu cywilnego: „Nieważna jest czynność prawna sprzeczna z zasadami współżycia społecznego”.

¹¹¹ M. Wojewoda, *Zakres...*, s. 237.

6.4.1. Dopuszczalność czynności prawnej

Chociaż kwestia dopuszczalności zawarcia umowy nie została wymieniona *expressis verbis* w treści art. 10 Rozporządzenia Rzym I, za niewątpliwe uznaje się objęcie jej jego dyspozycją¹¹². O dopuszczalności rozstrzyga to, czy dany system prawny zna i akceptuje daną czynność, posiadając w tym względzie odpowiednią regulację merytoryczną¹¹³. W razie dopuszczalności można dokonać dalszej oceny czynności prawnej według określonego porządku normatywnego, a w razie stwierdzenia niedopuszczalności określonej umowy prawo właściwe dla niej (*lex causae*) powinno zadecydować o dalszych konsekwencjach takiej sytuacji, w tym o sankcji¹¹⁴. W takim przypadku bada się, czy umowa ma być traktowana jako niezawarta, nieważna, bezskuteczna, czy też w grę wchodzi np. jej konwersja w inną, skuteczną czynność, która może wywoływać skutki prawne¹¹⁵.

6.4.2. Wady oświadczeń woli

Jednym z głównych zagadnień wpływających na ważność materialną umowy jest kwestia wad oświadczeń woli. Obecnie w literaturze dominuje stanowisko, zgodnie z którym problematyka ta podlega prawu właściwemu dla umowy, choć wcześniej zaliczano ją do zakresu statutu personalnego¹¹⁶.

W literaturze wskazano, że w ujęciu autonomicznym okoliczności objęte pojęciem wad oświadczeń woli cechują się tym, że dotyczą ustawowo uregulowanych nieprawidłowości powstałych przy dokonywaniu określonej czynności prawnej i wpływających na jej ważność¹¹⁷. Tym samym katalog typowych wad oświadczeń woli (błąd, podstęp, groźba) uzupełnia się o inne przykłady, takie jak znane prawu polskiemu brak świadomości lub swobody, pozorność czy wyzysk, stwierdzając, że kluczowa dla takiego ich zakwalifikowania jest właśnie omawiana cecha¹¹⁸. Innymi słowy, wskazuje się, że decydujące przy uznaniu danej okoliczności za wadę oświadczenia woli jest to, czy funkcja regulujących tę okoliczność przepisów odpowiada roli przepisów o wadach — a rolą tą jest

¹¹² M. Wojewoda, w: *Rozporządzenie...*, art. 10, nb. 18.

¹¹³ *Ibidem*.

¹¹⁴ *Ibidem*.

¹¹⁵ *Ibidem*.

¹¹⁶ B. Fuchs et al., w: *System prawa prywatnego*, t. 20B, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, C.H.Beck, Warszawa 2015, s. 542—544.

¹¹⁷ Zob. M. Wojewoda, *Zakres...*, s. 252.

¹¹⁸ B. Fuchs et al., w: *System...*, t. 20B, s. 542—543.

prawidłowe ukształtowanie jednostkowego stosunku zobowiązaniowego opartego na oświadczeniach stron.

Konkludując, kluczowe dla uznania danej okoliczności za wadę oświadczenia woli jest to, że pojawia się ona w chwili dokonania danej czynności, w określonym kontekście kontraktowym. Nie chodzi zaś o przemyty powodujące uznanie danej osoby generalnie za niezdolną do dokonania tej czynności.

Jednocześnie — odnośnie do kwestii, czy pozorność lub wyzysk powinny być objęte statutem kontraktowym — należy podkreślić, że wskazuje się, iż są one objęte statutem kontraktowym niezależnie od tego, czy uzna się, że są to wady oświadczeń woli, czy konstrukcje te zaklasyfikuje się inaczej (np. pozorność jako problem mocy wiążącej umowy, a wyzysk jako szczególny rodzaj czynności sprzecznej z prawem), ponieważ w obu przypadkach pozostaną one przesłankami ważności materialnej umowy, do których stosuje się art. 8 Konwencji Rzymskiej i art. 10 Rozporządzenia Rzym I.

Odnosząc powyższe do problemu zaliczenia instytucji z art. 15 k.s.h. do statutu kontraktowego, wydaje się, że w przypadku potraktowania wymaganej przez ten przepis zgody przede wszystkim jako warunku prawnego, czy też jako elementu oświadczenia woli, można by uznać, że art. 15 k.s.h. jest objęty zakresem statutu kontraktowego.

7. Przyporządkowanie

Argumenty za przyporządkowaniem art. 15 k.s.h. do statutu personalnego, a w jego zakresie do kategorii ograniczeń w reprezentacji, są przekonujące. Z przywołanych wypowiedzi wynika, że funkcja art. 15 k.s.h. odpowiada funkcji przepisów określających zakres statutu personalnego. Także miejsce regulacji tej i analogicznych instytucji w prawach krajowych zdaje się przemawiać za uznaniem tej instytucji jako należącej do sfery prawa spółek. Funkcjonalnie zatem art. 15 k.s.h. dotyczy interesów wyłączonych spod zakresu zastosowania Rozporządzenia Rzym I. Zasadność takiej oceny potwierdza również fakt, że Rozporządzenie Rzym I wyraźnie dopuszcza istnienie okoliczności mogących wpływać na ważność umów, a nieobjętych statutem kontraktowym.

Za szczególnie istotny argument należy uznać, będącą wytworem doktryny międzynarodowej, regulację o charakterze *soft law* — Zasady prawa właściwego dla spółek i innych jednostek organizacyjnych

wydane przez Europejską Grupę Prawa Prywatnego Międzynarodowego. Tam również wyraźnie przewidziano, że zakresem statutu personalnego są objęte ograniczenia i restrykcje w umocowaniu (władzy) organów, mogące wpływać na skuteczność lub ważność stosunku prawnego między spółką a osobą trzecią.

Wniosek o przyporządkowaniu art. 15 k.s.h. do zakresu statutu personalnego zdaje się być zgodny z wypowiedziami doktryny, w których wyrażano pogląd, iż do zakresu działania statutu personalnego należy (poza kwestią stosunków wewnętrznych) m.in. ocena zasad funkcjonowania, w tym przede wszystkim przesłanek przypisania osobie prawnej woli jednostek pełniących funkcję jej organu, wobec czego według tego statutu ustala się m.in. kompetencje poszczególnych organów oraz tryb powzięcia i wyrażenia woli¹¹⁹. W podobnym duchu w doktrynie wskazano, że konsekwencją przyjęcia zasady, iż to statut personalny rozstrzyga o zasadach reprezentacji spółki, jest konieczność „tolerowania” w kraju przewidzianych przez jego postanowienia ograniczeń¹²⁰.

Powyższy wynik przyporządkowania jest także zgodny z powszechnie przyjmowaną zasadą tzw. jednolitości statutu personalnego, tym bardziej w obliczu jej współczesnego szerokiego rozumienia, które zakłada ocenę poszczególnych kwestii wynikających ze stosunku spółki według jednego i tego samego prawa (prawa państwa, według którego spółka powstała)¹²¹. Innymi słowy, w myśl tej zasady ten sam łącznik ma decydować o wszystkich kwestiach od powstania aż do ustania spółki¹²².

8. Podsumowanie

Ustalenie kolizyjnoprawnego znaczenia pojęć określających zakres statutów personalnego oraz kontraktowego, w taki sposób, by rozgraniczyć ich zastosowanie, nie zdaje się sprawiać wielu trudności. Te powstają jednak w związku z faktem, że w zależności od przyjętego charakteru art. 15 k.s.h. miarodajne mogą być różne normy kolizyjne, a w konsekwencji różne statuty.

¹¹⁹ J. Gołaczyński, *Prawo prywatne międzynarodowe*, wyd. 5, C.H.Beck, Warszawa 2017, s. 188—189, nb. 222.

¹²⁰ W. Klyta, G. Żmij, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. M. Pazdan, C.H.Beck, Warszawa 2018, art. 17, nb. 42.

¹²¹ G. Gorczyński, *Prawo...*, s. 21—22.

¹²² *Ibidem*.

Potraktowanie wymogu z art. 15 k.s.h. jako ograniczenia swobody umów, przesłanki ważności czynności, stanowiącej warunek prawny czy też statuujący element samego oświadczenia woli spółki należy przypisać do płaszczyzny kontraktowej. To uzasadniałoby przyporządkowanie art. 15 k.s.h. do statutu kontraktowego, ponieważ w jego zakres wchodzi szeroko rozumiane materialne przesłanki ważności umowy w postaci granic swobody umów lub kwestii istnienia, a także wad oświadczenia woli.

Z kolei wypowiedzi określające wymóg zgody jako ograniczenia uprawnienia zarządu do reprezentacji spółki należy przypisać do płaszczyzny z zakresu reprezentacji, co powinno skutkować zaliczeniem do statutu personalnego, jako że statut ten rozstrzyga m.in. o kompetencjach i zasadach działania organów w sferze zewnętrznej.

Brak jednoznacznego określenia charakteru prawnego wymogu z art. 15 k.s.h. nie uniemożliwia ustalenia, któremu z wymienionych statutów wymóg ten podlega. Na gruncie wykładni pojęć wyznaczających zakres statutów personalnego i kontraktowego oraz rozbieżności odnośnie do charakteru zgody z art. 15 k.s.h. pojawia się zarysowany powyżej konflikt kwalifikacyjny. Jego rozstrzygnięcie wymaga uwzględnienia celu zarówno regulacji kolizyjnoprawnej, jak i badanej instytucji prawa krajowego. Na gruncie omawianych powyżej przepisów kolizyjnoprawnych jest zasadniczo możliwe klarowne rozgraniczenie zakresów statutów kontraktowego i personalnego. Z kolei funkcja art. 15 k.s.h. zdaje się być silnie, czy wręcz organicznie związana z regulacją prawa spółek. Powyższe pozwala uzasadnić przyporządkowanie wymogu zgody organu właścicielskiego spółki na zawarcie przez spółkę wybranych kategorii umów z jej funkcjonariuszami bądź na ich rzecz do statutu personalnego spółek.

Bibliografia

- Antoszek P., *Charakter prawny uchwał zgromadzeń spółek kapitałowych zezwalających na dokonanie czynności prawnych przez spółkę*, „Przeгляд Prawa Handlowego” 2006, nr 7, s. 28—35.
- Antoszek P., *Cywilnoprawny charakter uchwał wspólników spółek kapitałowych*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2007.
- Bagan-Kurluta K., *Prawo prywatne międzynarodowe*, wyd. 6, C.H.Beck, Warszawa 2021.

- Bělohávek A.J., *Rozporządzenie Rzym I. Konwencja rzymska*, t. 2, Komentarz, C.H.Beck, Warszawa 2010.
- Chlopecki A., *Warunki w rozumieniu art. 89 k.c. a warunki prawne (conditio-nes iuris)*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2001, nr 7, s. 22—30.
- Czepelak M., *Międzynarodowe prawo zobowiązań Unii Europejskiej*, Lexis-Nexis Polska, Warszawa 2012.
- Czepita S., Kuniewicz Z., *Spór o konwalidację nieważnych czynności prawnych*, „Państwo i Prawo” 2002, z. 9, s. 79—87.
- Giuliano M., Lagarde P., *Report on the Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations*, University of Paris I, OJ C 282, 1980.
- Gołaczyński J., *Prawo prywatne międzynarodowe*, wyd. 5, C.H.Beck, Warszawa 2017.
- Gorczyński G., *Prawo spółek i osób prawnych a konwencja rzymska (komentarz do konwencyjnego wyłączenia)*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2009, nr 7, s. 15—22.
- Gorczyński G., *W poszukiwaniu kryterium rozgraniczającego zakres zastosowania statutu personalnego i statutu kontraktowego*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2009, t. 4, s. 69—87.
- Hau W., Poseck R. (Hrsg.), *Beckscher Online-Kommentar zum BGB*, wyd. 75, 1.5.2025.
- Hausmann R., Odersky F. (Hrsg.), *Internationales Privatrecht in der Notar-und Gestaltungspraxis*, wyd. 4, C.H.Beck, München—Berlin 2021.
- von Hein J. (Hrsg.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: BGB*, Bd. 13, *Internationales Privatrecht II, Internationales Wirtschaftsrecht, Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche (Art. 50—253)*, WBVG, wyd. 9, C.H.Beck, München 2025, Rom I-VO.
- Jara Z. (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, C.H.Beck, Warszawa 2024.
- Klyta W., *Spółki kapitałowe w prawie prywatnym międzynarodowym*, Zakamycze, Kraków 2001.
- Lando O., *The EEC Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations*, „Common Market Law Review” 1987, vol. 24, issue 2, s. 159—214.
- Machnikowski P. (red.), *Zobowiązania. Przepisy ogólne i powiązane przepisy Księgi I KC*, t. 1, Komentarz, C.H.Beck, Warszawa 2022.
- Opalski A. (red.), *Kodeks spółek handlowych*, t. 1A, *Spółki osobowe. Komentarz. Art. 1—36*, C.H.Beck, Warszawa 2024.
- Opalski A., *Kontrowersje wokół wykładni art. 15 k.s.h.*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2024, nr 6, s. 4—17.
- Oplustil K., *Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w projekcie ustawy — Kodeks spółek handlowych. Wybrane zagadnienia, cz. III*, TPP 2000, nr 4, s. 9—40.
- Osajda K. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, C.H.Beck, Warszawa 2024.

- Pazdan M. (red.), *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, C.H.Beck, Warszawa 2018.
- Pazdan M. (red.), *System prawa prywatnego*, t. 20A, *Prawo prywatne międzynarodowe*, C.H. Beck, Warszawa 2014.
- Pazdan M. (red.), *System prawa prywatnego*, t. 20B, *Prawo prywatne międzynarodowe*, C.H.Beck, Warszawa 2015.
- Pazdan M., *O niektórych osobliwościach poszukiwania prawa właściwego*, w: *Valeat aequitas. Księga pamiątkowa ofiarowana Księdzu Profesorowi Remigiuszowi Sobańskiemu*, red. M. Pazdan, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2000, s. 339—350.
- Pazdan M., *Prawo prywatne międzynarodowe*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2017.
- Pazdan M., *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) Nr 593/2008 w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I). Komentarz*, C.H.Beck, Warszawa 2018.
- Pazdan M., *Rozszczenie statutu kontraktowego oraz inne odstępstwa od zasady jednolitości statutu kontraktowego*, „*Studia Iuridica Silesiana*” 1991, t. 16, s. 59—75.
- Pinior P., Strzępka J.A. (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, C.H.Beck, Warszawa 2024.
- Plender R., Wilderspin M., *The European Contracts Convention: The Rome Convention on the Choice of Law for Contracts*, Sweet & Maxwell, London 2001.
- Poczobut J. (red.), *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2017.
- Popiołek W. (red.), *System prawa handlowego*, t. 9, *Międzynarodowe prawo handlowe*, C.H.Beck, Warszawa 2013.
- Popiołek W., *Wykonanie zobowiązania umownego a prawo miejsca wykonania. Zagadnienia kolizyjnoprawne*, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Katowice 1989.
- Pyziół W. (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2008.
- Radwański Z., Olejniczak A. (red.), *System prawa prywatnego*, t. 2, *Prawo cywilne — część ogólna*, C.H.Beck, Warszawa 2019.
- Romanowski M. (red.), *System prawa prywatnego*, t. 16B, *Prawo spółek osobowych*, C.H.Beck, Warszawa 2023.
- Siemiątkowski T., Potrzebszcz R. (red.), *Komentarz KSH*, t. 1, LexisNexis Polska, Warszawa 2010.
- Sołtysiński S., *Charakter prawny uchwał rady nadzorczej*, w: *Prawo handlowe XXI wieku. Czas stabilizacji, ewolucji czy rewolucji. Księga jubileuszowa profesora Józefa Okolskiego*, red. M. Modrzejewska, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2010, s. 952—968.

- Sołtysiński S., *Prawo właściwe dla spółek prawa handlowego*, „Rejent” 2001, nr 7—8, s. 267—296.
- Sołtysiński S., Szajkowski A., Szumański A. (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. 1, C.H.Beck, Warszawa 2012.
- Stilz E., Veil R. (Hrsg.), *Beck-Online Grosskommentar AktG*, Beck-Online, 2025.
- Szczurowski T., *Wadliwość czynności prawnych spółek kapitałowych na tle sankcji kodeksu cywilnego*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2012.
- Wojewoda M., *Zakres prawa właściwego dla zobowiązań umownych*, Wolters Kluwer Polska, Kraków—Warszawa 2007.
- Wowerka A., *Zakres zastosowania statutu personalnego spółki*, C.H.Beck, Warszawa 2019.
- Zachariasiewicz M.A. et al. (red.), *Komentarz do rozporządzenia nr 593/2008 w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I)*, LEX, 2013.
- Zachariasiewicz M.A., *Uwagi na temat wybranych orzeczeń sądów polskich z zakresu rozporządzenia nr 593/2008 o prawie właściwym dla zobowiązań umownych (Rzym I)*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2016, nr 10, s. 27—35.
- Zawada K., *Zaskarżanie uchwał wspólników spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz uchwał walnego zgromadzenia akcjonariuszy*, w: *Prawo prywatne czasu przemian. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Sołtysińskiemu*, red. A. Nowicka, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2005, s. 595—607.

Redakcja: Anna Piwowarczyk

Korekta: Adriana Szaforz

Projekt okładki: Grzegorz Nowak

Przygotowanie okładki do druku: Paulina Dubiel

Łamanie: Paulina Dubiel

ISSN 2353-9852

Czasopismo wcześniej ukazywało się w formie drukowanej
ISSN 1896-7604

Publikacja na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach
4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

Wersją pierwotną (referencyjną) czasopisma jest wersja elektroniczna, ukazująca się na platformie www.journals.us.edu.pl

W formie elektronicznej publikacja dostępna jest również w zasobach Central and Eastern European Online Library (www.ceeol.com)

Wydawca

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

ul. Jordana 18, 40-043 Katowice

<https://wydawnictwo.us.edu.pl>

e-mail: wydawnictwo@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 8,75. Ark. wyd. 10,0.

Egzemplarz bezpłatny

ISSN 2353-9852

5 2

Więcej informacji

